

Hæc autem blanditiæ quas in virgine reprobaban, jure a peccatoribus poenitentibus removebant sanctissimi Patres. Adde, cum, ut dicitur Capitul. lib. v, c. 122: « Pœnitentes . . . cilicium a sacerdote, sicut ubique constitutum est, consequantur : superfluum esse, » ut dicebat sanctus Hilarion, et habet in ejus Vita sanctus Hieronymus, « munditiæ in cilicio querere. »

¶ A communione sacri corporis, etc. abstinere. Ergo videtur quod magis peccat qui uxorem interficit, quam qui matrem, quia major poenitentia imponitur huic uxoricidæ quam matricidæ in illo c. *lato-rem* quod est infra q. ead., et sic majus est crimen, arg. 24, q. 1, non afferamus, quod concedit H. ; nam dicit quod magis peccat qui se ipsum interficit quam qui alium. 23, q. 5, si non licet. Unde magis peccat, qui partem corporis sui interficit, quam qui matrem. Probat hoc etiam per illam auctoritatem : *propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adheret uxori suæ.* extra de biga. *debitum.* Alii dicunt quod magis peccat qui matrem interficit, quam qui uxorem; sed quia homines prioriores sunt ad interficiendum uxores, ideo ob hoc magis puniuntur, ut sic retrahantur a tali facinore. Unde non valet hæc argumentatio : gravius puniuntur, ergo gravius peccant. Et est si in fornicatione notoria : licet etiam multa crimina sint graviora, tamen quia

A facillius et sæcius delinquitur in hoc crimine quam in aliis, ideo durior poena in eo statuitur ar. 32, d., § *verum.* Glossa.

¶ *Venialiter ut accipias.* Arg. quod Ecclesia potest corpus et sanguinem Domini quibusdam etiam in sine prohibere, arg. 27, q. 1, *impudicas.* Su. 2, q. 3, si quis episcopum aut presbyterum, su. 13, q. ultima quæsitum est, ibi, secundum præcepta canonum. Ad hoc quod quandoque illud quod jure communi competit dicitur concedi respectu misericordiæ et pietatis, arg. su. 11, q. 3, *quoniam,* ff. de usufructu, si extraneo, et in cæteris hic signalis : *nam universæ viæ Domini misericordia et veritas.* Joan. Glossa.

¶ *Sanguis tuus.* Id est peccatum. Unde illud, *sanguis sanguinem tetigit,* id est, peccatum, 44, dist. *Ephesiis.* Joan. Glossa.

¶ *Nos attenti.* Ar. quod non imputatur prælato subditorum malitia, ex quo per eum non stat quominus corrigantur, arg. 7, q. 1, § *cum autem.* Sup. dist. 44, *Ephesiis* sup. 44, d. c. ult. Glossa.

¶ Quæ adduntur consilio secundo ex Burchardo lib. vi, cap. 40, sunt vel obiter, vel ex professo jam in superioribus explicata fere omnia; ideoque æquum ea intacta omittere visum est, ne actum agere, et patientiam lectoris ulterius gravare importuni videamur.

22 SANCTI PAULINI

PATRIARCHÆ AQUILEIENSIS

LIBER EXHORTATIONIS,

VULGO

DE SALUTARIBUS DOCUMENTIS,

AD HENRICUM COMITEM SEU DUCEM FOROJULIENSEM SCRIPTUS, UT VIDETUR, CIRCA AN. 795,

Collatus cum pluribus editionibus, et notis opportunis illustratus.

CAPUT PRIMUM.

Justitia et beatitudo amare Deum.

O mi frater, si cupias scire, quamvis ego nesciam ¹ quam perfectissima atque plenissima est justitia, Deum toto corde amare, illique tota adhærere voluntate, qui est summum bonum ! Summum vero

C amare bonum summa est beatitudo. Qui Deum amat bonus est : si bonus ergo ^a et beatus : quem quanto quis ardentius amat, ^b tanto melior efficietur. Quatenus hoc beatissimo bono abundare te faciat, charissime frater, ipse qui est hoc bonum, quotidianis precibus integro cordis desiderio eum, etsi indignus, deprecari ^c studeo.

VARIANTES LECTIONES.

¹ Sic *mass.* At *ed.*, quæ . . . sit justitia. Justitia namque est Deum, etc. Ita notant in marg. *PP. Benedictini.* ² Sic *ms. Gar.* ; at *PP. Benedict.* studeam.

NOTÆ.

PRÆFATIUNCULA AD NOTAS SEQUENTES.

Nonnullas ex sequentibus notis, quæ ad criticam hand spectant, poteram quidem, benigne lector, omittere. Sed cum adverterim opus hoc ad mores perimere, et concionatoribus verbi Dei non inutile futuram, præsertim consacerdotibus nostris congregationum S. P. Philippi Neri, quibus incumbit onus populo verba faciendi, quibus liber iste plaudiori stylo digestus specimen et exemplar esse potest, non ab re judicavi, imo in commodum eorum futurum esse duxi, si data occasione materiam propositam, aliorum sanctorum Patrum scriptorumque potentis consimilibus fulcirem, ne aliunde petere cogentur, quæ forte ad propositum facerent. Vel-

lem, qui debitor omnibus sum, omnibus satisfacere. Qui criticam in historia et disciplina sectantur, habent et hic nonnihil, et reliquo in opere, quod eorum desiderio faciat satis. Habeant igitur et qui mores excolunt aliorum, quo sermones suos ad cæterorum ædificationem locupletent et magis confirmant.

23 ^a Si bonus ergo et beatus. Seneca, epist. 85 : « Beata vita bonum in se perfectum habet inexpectabile ; quod si est, perfecte beata est . . . Nunquid dubitas quin beata vita summum bonum sit ? Ergo si summum bonum habet, summe beata est. »

^b Tanto melior efficietur. Optime in hanc rem habes disserentem præ cæteris Augustinum de moribus

CAPUT II.

Hominis in creatione prerogativæ.

Tu vero, frater charissime, intellige quia consilio ^a sanctæ Trinitatis, et opere majestatis divinæ creatus es : ex primoque conditionis honore intellige quantum debeas Conditori tuo, dum tantum mox in conditione dignitatis privilegium præstitit tibi Conditor æternus, ut tanto eum ardentius amares, quanto mirabillorem te ab eo esse conditum intelligeres.

CAPUT III.

Imago Dei quomodo in homine.

Nec hoc solum ^b quod consilio sanctæ Trinitatis sic excellenter a Conditore conditus es, sed etiam quod ad imaginem et similitudinem suam ipse Creator omnium te creavit : quod nulli alii ex creaturis, nisi soli homini concessit. Et hæc est imago unitatis et trinitatis omnipotentis Dei, quam anima tua habet in se : primum quia secundum Dei donum vivis ac sapis ^c, secundum quia ad imaginem tui conditoris creatus es : tertium licet unus appelleris homo ^e, tamen tres habes a Patre, et Filio, et Spiritu sancto concessas dignitates, id est intellectum, voluntatem et memoriam. Quod idem, licet aliis verbis, in Evangelio designatur, dum dicitur, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex omnibus viribus tuis* (Matth. xxii, 37). In his igitur ^d tribus imaginem Conditoris nostri mirabiliter gerit in sua natura noster interior homo, ex quibus quasi

A excellentioribus animæ dignitatibus jubemur diligere Conditorcm, ut quantum a nobis intelligitur, diligatur; et quantum diligitur semper in memoria ^a qua recipitur, habeatur. Nec solum sufficit nobis Deum intelligere, nisi fiat in amore ejus voluntas nostra : imo nec hoc sufficit, nisi cum memoria et voluntate opus addatur.

24 CAPUT IV.

Concerti ad Deum.

Tuo vero capiti, frater charissime, addatur gratia spiritualis scientiæ, quæ mentem tuam illuminet, et ad vitam æternam, sicut desidero et opto, perducatur. Toto enim cordis mei affectu opto, Deumque deprecor, ut semper ad anteriora te extendas, donec pervenias ad sublimem perpetuæ beatitudinis coronam, et animi tui nobilitatem, quam in te optime scio, nullis amicorum consiliis, nulla secularium ambitione desideriorum, ab amore Christi immutari permittas. Noli tuam bonitatem aliorum malignitate obscurare; sed ubique quantum vales, amabilis coram Deo et omni populo appareas ^a. Non deerit tibi gratia adjuvantis Dei, si tibi aderit voluntas admonitionis sanctæ, quam sæpius in Scripturis divinis mens bonitatis tuæ attendit.

CAPUT V.

Eleemosynam et pia opera suadet.

Esto, quæso ^a, quamvis laicus, ad omne opus Dei promptus, pius ad pauperes ^a et infirmos, consolatur.

VARIANTES LECTIONES.

¹ Sic ed. Ven. 1551. At PP. BB. vivit ac sapit sicuti ad im. sui Conditoris creata est. ² Sic Vesp. et basil. Froben. an. 1556. At PP. BB. quæ recipit; et notant in marg. Mss. nonnulli, quæ præcepit habeantur. ³ PP. BB. addunt: Noli putare quod is qui hominibus aliquando displicet. Deo per omnia displiceat. ⁴ Basil. et Venet. add. te. ⁵ PP. BB. ed. mediocris ad delinquentes, ad Dei infirmos misericors.

NOTÆ.

Eccles. lib. i. c. 14 : « Quanto melius atque diffusius diffamatur (Deus), tanto diligitur et amatur ardentius. Quod cum it, nihil aliud ab humano genere quam certo et constanti gradu in optimam vitam et beatissimam pergitur. ... Nam quid erit aliud optimum hominis, nisi cui inherere est beatissimum? Id autem est solus Deus, cui hæerere certe non valemus, nisi dilectione, amore, charitate. »

^a *Consilio sanctæ Trinitatis.* Qui scripsit librum de Spiritu et Anima, inter Opera sancti Augustini reponi solitum, sive is fuerit Hugo de sancto Victore, ut vult Trithemius, seu quidam Cisterciensis monachus, et nominatim Alcherus, ut volunt PP. Benedictini, certe Paulino posterior fuit, quia non modo cap. 37 citat Boethium, Augustino posteriorem, sed etiam hoc et sequens Paulini caput ante oculos illum habuisse, dum cap. 35 et 36 exararet, patebit scriptorem utrumque conferenti; atque adeo ex verbis ipsis, quæ subdimus, constare potest : « Tanta dignitas humanæ conditionis esse dignoscitur, ut non solum jubentis sermone, sicut alia sex dierum opera, sed consilio sanctæ Trinitatis, et opere divinæ majestatis sit creatus homo : ut ex primæ conditionis honore intelligeret quantum deberet suo conditori, dum tantum in conditione mox dignitatis privilegium præstitit ei conditor, et tanto amplius conditorem diligeret, quanto mirabilis ab eo se conditum intelligeret. » Quis non videt hæc ab eodem fonte procedere? Quod enim Paulinus singulariter Henrico dixerat, hic scriptor homini cuicumque in genere accommodat.

^b Nec hoc solum, etc. Auctor libri de Spiritu et

Anima l. c. : « Nec ob hoc solum quidem, quod ad consiliu u sanctæ Trinitatis sic excellenter a Conditore conditus est, sed etiam quod ad imaginem et similitudinem suam Creator omnium eum creavit, quod nulli alteri ex creaturis donavit; quæ imago diligentius in interioris hominis dignitate et nobilitate est consideranda. » Et quia *facile est inventis addere*, fuse prosequitur exponere, quomodo anima in suis operationibus et potentiis sit imago Dei omnia vivificantis, moventis, gubernantis : deinde recidit in sensus et verba Paulini, ut mox patebit.

^c *Tres habes a Patre, et Filio, et Spir. S. dignitates.* Scriptor laudatus sic : « Et licet unius sit animæ naturæ, tres tamen in se habet vires, id est, intellectum, voluntatem, et memoriam : quod idem, licet aliis verbis, in Evangelio designatur, cum dicitur : Diliges Dominum, etc. » Pergit hic exponere generationem Filii et processionem Spiritus sancti in divinis per intellectum et voluntatem, quæ applicat animæ et potentiis ejus.

^d *In his tribus divinam imaginem.* Citatus auctor : « Atque in his tribus divinam imaginem gerit mirabiliter in sua natura noster homo interior, et ex his quasi excellentioribus animæ viribus jubemur diligere conditorem, ut in quantum intelligitur, diligatur; et in quantum diligitur, semper in memoria habeatur. Nec solum sufficit de eo intellectus, nisi fiat in amore ejus voluntas. Imo nec hæc duo sufficiunt, nisi memoria addatur, quo semper in mente intelligentis et diligentis maneat Deus. » Hæc mea sententia satis evincunt scriptorem istum, quicumque tandem fuerit, a Paulino plurima fuisse mutuatum.

tor mœrentium, compatiens miseriis omnium, largus in elemosynis, memorans evangelicæ viduæ duo minuta (Luc. xxi, 2), et prophetam dicentem : *Frangere esurienti panem tuum* (Isa. lvi, 7), at caute prævidens discretionem elemosynæ, ita ut utrisque, danti scilicet et accipienti, solatium sit.

CAPUT VI.

Consiliatorum delectus.

Itaque non solum de salute tua, verum etiam de multorum profectu et prosperitate meditare. Elige tibi consiliarios optimos, Deum timentes, et veritate amantes. Sæpe enim adulatorum blanda facie decipiunt animas audientium se, et perpetua morte interimunt. De talibus enim dicit Psalmista : *Quoniam*

A Deus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent : confusi sunt, quoniam Deus sprexit eos (Psal. lvi, 6). Et Apostolus dicit : *Si hominibus placerem, Christi servus non essem* (Gal. i, 10). Unusquisque amicus ad ædificationem, non ad destructionem, placeat proximo suo, quia non omnis amicus consiliarius esse poterit, dicente Scriptura : *Amici tibi sunt multi, consiliarius autem unus* (Eccli. vi, 6).

CAPUT VII.

Amicitia vera.

Licet enim me mutationis locus longe tulisset a vobis corpore, sed nullatenus charitate : quia charitas, quæ deseri potest, nunquam vera fuit. Ideo intima amicitiarum charitate, quantum possumus ;

VARIANTES LECTIONES.

¹ PP. BB. cave. ² Ven. bonos. ³ PP. BB. habitus.

NOTÆ.

^a *Elige tibi consiliarios optimos.* Hinc argue viri, cui scribebat, dignitatem. De consiliatorum vero necessitate audi Joan. Antonium Campanum de gerendo magistratu : « Fingunt poëtæ Jovem, cum quid gravius sit deliberandum, convocare reliquos deos in concionem, et in ordine rogare sententiam, ut intelligamus eo magis consulendos esse mortalibus eos qui rerum præditi sunt experientia, quo sunt ingenio hebetiore atque obtusiore quam dii. » Qui autem consulendi sint, paulo ante dixerat : « Cum ad moderandam rempublicam fueris designatus et in magistratu constitutus, non rejicias quorum sit opinio laudata, sed eos in consultatione magnarum rerum, quæ in disceptionem veniant, admittas, audias, attendas. »

^b *Amici tibi.* Ecclesiasticus, cap. vi, v. 6, sic habet : *Multi pacifici sint tibi, et consiliarius sit tibi unus de mille.* Vel, ut legit Vatablus : *Fac benevolos habeas multos ; at unum de mille consiliarium.* Quibus concinit Bensira alphabeto 2, litt. gimel, dum sic ait : *Patefac arcanum tuum uni e mille, licet... multi fuerint qui pacem tuam quærant.* Hæc et plura alia habes apud Cornelium in hunc sanctæ Scripturæ locum.

^c *Locus longe tulisset, etc.* Vulgares amicitias absentiam solvere, vel saltem per eam refrigescere, satis notum. Aristoteles Moral. Nicomach. lib. viii, cap. 5 : « Si diuturna absentia fuerit, amicitia quoque videtur oblivionem inducere, unde dictum est : multas jam amicitias dissolvit inaffabilitas. » Et Claudianus epist. v. 152, quæ est 3 ad Olybrium :

... spatio debilitatur amor.

Propertius, lib. iii, v. 869, sive ad Cynthiam epig. 19 :

Quantum oculis, animo tam procul ibit amor.

Sed hæc in amicitias, quas natura, non virtus conflavit. Quæ enim virtute coalescunt, absentiam non formidant. Hinc Athenæus Dipnosoph. lib. v, c. 2 : *Μισοφροσυνῶν τῶν παροικιῶν*, id est, *adagiorum omnium inhumanissimum* 25 vocat illud : *Τηλοῦ φίλου οἶντες, οὐκ εἰσὶν φίλοι*, id est, *Procul amici degentes, non sunt amici.* Idemque Ennodius Ticinensis, lib. v, epist. 4, scribebat Eliseæ. « Vivit in quacunque terrarum parte proximitas... per discretas regionum charitas damna non sentit; quando in'er eos qui habitatione separantur, presentie vice tenetur affectio. » Dolebat Turpilius, in Fragm., v. 11, æ hæc in re ex aliorum moribus æstimari :

Nunc me ex aliorum ingenis indicat Intertopos
[quorum amicitias levat.

Non hujusmodi autem erat Paulini amicitia in Henricum.

^d *Charitas, quæ deseri potest, nunquam vera fuit.* Hic nobis liceat aliqua longius immorari, ut quorundam vitiligatorum rriminationibus fiat satis. Impro-

^B hant enim hanc Paulini sententiam, quia constat charitatem veram posse aliquando deseri. Omnis enim qui peccat a charitate excidit, ipsamque deserit. Peccatur autem, heu nimium sæpe! Hæc verba nomine Augustini citantur a Gratiano, de poenit., dist. 2, c. *charitas*, qui addit : « Non autem habet charitatem qui aliquando peccaturus est criminaliter. » Quod falsum esse nemo catholicus ambigit, et quod glossa habet ibi æque falsum est. « Gratianus, inquit, per multas auctoritates ostendit quod charitas amitti non potest; quia si videatur amitti, non fuit vera charitas. » Infra autem idem Glossator rem explicare conatur *quæ deseri potest*, addendo, *id est quam contingit deseri vel de facili et rō vera, adden'o, id est perseverans, finalis. Vel vera, ad vitam ducens, id est ab beatitudinem eternam.* Sed pace Gratiani et Glossatoris, non erat locus hic afferendus pro vera charitate supernaturali, qua dicimur et sumus amici Dei per gratiam, qui tantummodo de humana intelligendus est. Patet textum consideranti. Ait enim Paulinus ad comitem amicum : « Licet me mutationis locus longe tulisset a vobis corpore, sed nullatenus charitate, quia charitas quæ deseri potest, nunquam vera fuit. Ideo intima amicitiarum charitate, quantum possumus Domino Christo jungamur. » Viden de qua loquitur charitate? nempe de amicitia amore, qua paribus studiis et votis, ut amici boni et unanimes, tendant ad conjunctionem cum Christo Jesu. Alia enim erat amicitia qua unirentur Christo, et hæc supernaturalis est charitas; alia qua se mutuo foverent ad Christi amicitiam charitatemque promerendam : et hæc est naturalis humanaque charitas, et de hac intelligendus, quia de hac loquebatur, Paulinus. Equidem verbum *charitas* his scrupulum iniecit, quam nomine charitatis non alius amor quam supernaturalis, quo Deum diligimus, sit intelligendus. Sed profani quique scriptores passim usurpant non ad divinam, sed ad humanam amicitiam significandam. Levius, dec. 1, lib. x, cap. 17 : « Tantusque ardor nullum fuit, et charitate ducis et spe majoris... prædix, ut uno die... urbem caperent. Cicero, lib. 1 de Finibus, c. Benevolentiam sibi conciliant, et quod aptissimum est ad quiete vivendum, charitatem. » Quin ubi charitatem refert idem Cicero ad deos, illud ipsum verbum et ad homines refert, ut facit lib. de oratoriis partitionib. : « Aut charitate moventur homines ut deorum, ut patriæ, ut parentum; aut amore, ut fratrum, ut conjugum, ut liberorum, ut familiarium. » Sed hæc (ut usurpem ipsius Tulli verba, lib. 1 de Oratore) *quasi per transennam prætereuntes strictim asperimus.* Igitur charitas et de humana amicitia dicitur. De hac et in hoc sensu locutum fuisse Paulinum qui attente consideret nemo ambiget. Hanc sententiam hausit ab Hieronymo, qui

Domino Christo jungamur, quia ipse ait : *Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis* (Joan. xv, 14). Et iterum ad discipulos suos : *Jam non dicam vos servos ; sed amicos meos* (Ibid. 15).

CAPUT VIII.

Amicitia Dei et mandatorum commendantur custodia,

Et si præmia æternæ vitæ volumus promereri, illius præcepta totis viribus satagamus custodire. Præcepta namque ejus nolentibus ^a gravia sunt, volentibus levia, sicut ipse ait : *Jugum enim meum suave est, et onus meum leve* (Matth. xi, 30). Et iterum : *Super quem requiescam, nisi super humilem et quietum et tremementem sermones meos?* (Isa. lxvi, 2.) Sæculi enim ^b amicitia aut lucro, aut beneficiis, aut diversis honoribus constat : Salvatoris autem amicitia in se et proximos diligendo consistit. Igitur quotiescunque bonis actibus mandata Christi facimus, toties Christi amici vocamur. Ille nos semper invitat ad amicitiam suam et diabolus invidens quærit nos mergere in infernum. Salvator nos amat, et proditor nos odit : ideo non prætermittamus Redemptorem, nec sequamur prædonem. Charior nobis sit qui libertati restituit, quam qui nos captivavit, et servituti subdidit. Semper ante oculos cordis pone, quod non amicorum turba, nec familiæ multitudo, non auri argenteque congestio, non gemmarum lapilli fulgentes, non vindemiarum ubertas, non densitas segetum, non jucunditas extensa pratorum possunt animæ ^c exeunti

de corpore ullum afferre præsidium ; sed ^d plus lugent ^d qui ea plus diligunt. Ideo diligendus est verus amicus noster Dominus Jesus Christus, qui præsentem felicitatem ^e et æternam nobis tribuet beatitudinem. Nam Redemptor noster ideo dicitur, quia nos redemit a diaboli captivitate : et Salvator, salvando nos a peccatis nostris : Adjutor, adjuvando nos in opportunitatibus, in tribulatione : Protector, protegendo nos, ut inter inimicos nostros maneamus illæsi : susceptor, suscipiendo nos in æterna tabernacula. Ideo charitatem et præcepta et amorem tantum amici nostri totis viribus adimpleamus, et nobilitatem imaginis illius in nobis servemus. ^f Rememoremus semper quam inclytus et valde gloriosus est imperator et amicus noster. Ille a nobis non aliud quærit munus, nisi spiritale. Caveamus ^g quantum possumus, ne aliquid in nobis ^h inveniat, quod oculos ejus offendat. Et si forsitan, ut solet humanæ fragilitatis conditio, aliquam negligentiam maculam malignus spiritus in nobis ⁱ inflgit, citius per confessionem et pœnitentiam fontemque ^j lacrymarum abluerem omni studio festinemus, ne diu sine amici nostri maneamus amplexu, quia paratior est nos recipere ^k quam perdere, tantum si non tardemus ^l de die in diem reverti ad illum. Hæc enim ^m duo mala omnipotens Deus odit in omnibus hominibus, id est, negligentiam revertendi, et desperationem salutis. ⁿ Tantum hæc absint a cogitationibus procul nostris :

VARIANTES LECTIONES.

¹ Bened.; at Venet. sed potius lugent qui ea diligunt. ² Bened.; at Venet. felicitatem nobis et æternæ vitæ trib. beat. ³ Bened.; at Venet. et rememoremur. ⁴ Sic Ven. et apud Bened. deest, in nobis. ⁵ Sic Bened.; at Ven. inflgit. ⁶ Bened. in marg. Mss. non habent, fontemque. ⁷ Bened. in marg. Mss. nobis. ⁸ Sic Ven.; at Bened. tardamus.

NOTÆ.

epist. 49, Ruffino scribens, de sua cum Bonoso amicitia sic concludit : « Charitas non potest comparari. Dilectio pretium non habet. Amicitia, quæ desinere potest, vera nunquam fuit. Vale in Christo. » Vides hic a Hieronymo charitatem pro amicitia usurpari, eandemque prorsus esse. Ipsi enim idem Hieronymi ac Paulini sententiam, si Paulini charitati Hieronymi amicitiam substituas. Alcuinus quoque scribens Paulino nostro, epist. 413, sic incipit : « Absentia corporis non oportet dilectionem dividere, quia amicitia quæ deseri potest, nunquam vera fuit. » Hanc sententiam et Paulinum et Alcuinum ab Hieronymo didicisse non dubito, qui utroque prior eam fuit effatus.

^a Nolentibus gravia, volentibus levia sunt. Idem est ac si diceret amantibus et non amantibus. Unde Hieronymus epist. 22 ante fin. : « Nihil amantibus durum est, nullus difficilis cupienti labor est... Amemus et nos Christum, ejusque semper quæramus amplexus, et facile videbitur omne difficile : breviter putabimus universa quæ longa sunt. » Et Augustinus utrumque tangens Trac. 48, n. 1, in Joan. « Nostis quoniam qui amat, non laborat. Omnis enim labor non amantibus gravis est. »

^b Sæculi amicitia aut lucro, etc. Nihil hoc verius et probatius. Hujusmodi amici vocantur in Scriptura socii mensæ (Eccli. vi, 12), et qui « amico causa tantummodo ventris condolent, » ut ait idem Siracides, cap. 37, v. 5, 11, sunt, de quibus Cicero in Lælio, « amicos tanquam pecudes, eos potissimum diligunt, ex quibus sperant se maximum fructum esse capturos. » Hinc tritum illud Ovidianum de ponto lib. ii, v. 202, seu eleg. iii, 8 :

Vulgus amicitias utilitate probat

^c Animæ exeunti de corpore. Uti dicebant illi, quorum voces habes Sap. v, 8 : *Quid nobis profuit superbia, aut divitiarum jactantia quid contulit nobis?* Estque illud Psalmi xlviii, 18 : *Cum interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus.* Scite Gregorius, lib. v, cap. ii, in I Reg. cap. xii : « Repente quidem alta sæculi corruunt, pulchra transeunt, læta et prospera evanescent. Nam cum stare in his floribus suis mundus blandiens cernitur, repentina fortuna turbatur; aut festina et omnia deturbante morte concluditur. »

^d Plus lugent qui ea plus diligunt. Greg. lib. i, Moral. c. 4 : « Nunquam sine dolore amittitur, nisi quod sine amore possidetur. » Et Augustinus de Ser. Do. in mont. lib. i, cap. 3 : « Non relinquitur sine dolore, quod cum delectatione retinetur. »

^e Caveamus quantum possumus, etc. Ex Caesario ser. 52, in Appen. T. v, S. Augustini ser. 229 : « Quantum possumus cum ipsius adjutorio laboremus; ne Dominus noster in templo suo, hoc est in nobis ipsis inveniat, quod oculos suæ majestatis offendat. »

^f Hæc enim duo mala, etc., id est dilatio pœnitentiæ ex nimia, desperatio ex nulla spe. Augustinus, Trac. 33 in Joan. n. 8 : « Ex utroque homines periclitantur, et sperando et desperando contrariis rebus contrariis affectibus... Quid ergo ait Dominus periclitantibus utroque mori? Illis qui spe periclitantur, hæc dicit : *Ne tardes converti ad Dominum, neque differas de die in diem, subito enim veniet ira illius, et in tempore vindictæ disperdet te.* Illis qui desperatione periclitantur quid dicit? *In quacunque die iniquus conversus fuerit, omnes iniquitates ejus obliviscar.* »

et ille tunc animis prope erit nostris. Ne, quæso, de A
terrena felicitate gloriantes confidamus; sed gratias
agamus ei, qui dum homines esse voluit rationales,
non superbia, sed humilitate **26** prosequi se roga-
vit. Quæ, rogo, major a esse nobis gloria poterit, vel
sublimior honor, quam ejus imperatoris esse amicos,
qui super omnes imperatores est? Et quanto ille su-
blimior est in omnipotentia ¹ et virtute, tanto non
majoris debemus esse diligentie in justitia et sancti-
tate et humilitate et observatione ² mandatorum
illius.

CAPUT IX.

*Sanctitas in quo sita sit; lectionis Scripturarum com-
mendatio.*

Sanctitas vero in justitiæ operibus constat. Justi- B
tia vero duobus modis adimpletur, ut quæ prohibita
sunt ab eo non faciamus, et quæ jussa sunt ab eo fa-
ciamus, juxta Prophetam: *Diverte a malo, et fac
bonum (Psal. xxxiii, 15).* Omnis enim sanctorum li-
brorum series ad nostram doctrinam ³ scripta est:
et hoc maxime nostris auribus intonat, et iterum at-
que iterum replicat, quid sit homini cavendum, vel
quid sequendum. In quibus libris tua dignitas ⁴ opti-
me exercere ⁵ se novit; quia per illos nobis loquitur
ipse Deus et Dominus noster, et piæ voluntatis nobis
demonstrat affectum. Recognoscamus et recogitemus
quali honore nobis illius legatio sit accipienda. Quid ⁶
si a rege legatio aut indiculus ⁷ ad nos veniret, num-
quid non mox aliis curis postpositis prompta volun-
tate et cum omni devotione litteras acciperemus, et C
legentes implere satageremus? et certe de cælo Rex
regum et Dominus dominantium, imo et Redemptor
noster per prophetas et apostolos dignatus est nobis
dirigere litteras suas: non ut aliquod servitium sibi

necessarium demandet ⁸, sed quæ ad salutem et glo-
riam nobis prodesse ⁹ possint, innotescat.

CAPUT X.

Deus sit possessio nostra.

(*Ex Julian. Pomerii vel Prosperii de Contemplat. vita
lib. xi, c. 16.*) Proinde ¹⁰ si aliquid in hoc sæculo possi-
dere delectamur, Deum qui possidet omnia, expedita ¹¹
mente possideamus, et in eo habeamus quæcumque feli-
citer et sancte desideramus. Sed quoniam nemo possi-
det Deum, nisi qui possidetur ab eo, simus nos ipsi facti
Dei possessio, et efficietur nobis possessio Deus ¹². Et
quid potest esse in mundo felicius, quam cui efficitur
suis imperator et redemptor census, et hæreditas
dignatur esse ipsa divinitas? Omnes enim ex illo fru-
ctus percipimus: in illo **27** et de illo semper vivi-
mus. Quid, rogo, homini sufficit, cui ipse conditor
non sufficit? Quid ultra quærit, cui omne gaudium
et omnia suis Redemptor esse debet?

CAPUT XI.

Gaudium mundi.

(*Ex eod. lib. Juliani, c. 13.*) Heu quam subtiliter
nos ille antiquus hostis decipiendo fallit, eamque ¹³
cæcitate ante oculos mentis nostræ ¹⁴ obducit, ne
discernere valeamus gaudia ¹⁵ hujus sæculi et gaudia
regis æterni! Nam gaudere ¹⁶ quidem bonum est:
sed qui gaudet, si non inde gaudeat unde debet,
non potest bonum esse quod gaudet. Gaudet miles
terrenus ¹⁷ acquisisse honores hujus sæculi perituros,
vestes pulehras, et speciosas armillas brachio cir-
cumdatas, coronam capiti impositam: et tale gau-
dium non est æternum, sed perituum. Gaudet et
raptor, cum desiderata rapuerit. Gaudet ebriosus,
cum occasionem potationis invenerit. Gaudet adul-
ter, cum ad delectationem corporis fruendi meretricis
pervenerit. Gaudet perjurus ¹⁸, si hujus sæculi facul-

VARIANTES LECTIONES.

¹ Sic Ven. at Bened. omnipotentie in virtute. ² Sic Bened.; at Ven. observantia. ³ Sic Bened.; at Ven. exerceri solet. ⁴ Sic Bened.; at Ven. Quid si legatio a rege aut a iudicibus. ⁵ Sic Bened.; at Ven. demandatur. ⁶ Bened. in margin. Ms. Colb., scit. ⁷ Ven. expeditur mente possid. ⁸ Bened. nobis Deus possessor. ⁹ Sic Ven.; at Bened. et a cæcitate ante ocul. ¹⁰ Sic Bened.; at Ven. adducit. ¹¹ Ven. gaudium. ¹² Venet. siquidem. ¹³ Bened. non habent acquisisse. ¹⁴ Ven. male, periturus.

NOTÆ

^a *Quæ gloria major, etc.* Non absimile illud quod
in Confess. lib. viii, c. 6, narrat Augustinus de aulico
converso dicente: « Major ne esse poterit spes nostra
in palatio, quam ut amici imperatoris simus? Amicus
autem Dei si voluero, ecce nunc fio. »

^b *Ad nostram doctrinam scripta ex illo Apostoli
Roman. xv, 4: Quæcumque scripta sunt, ad nostram
doctrinam scripta sunt.*

^c *Tua dignitas.* Du Cange in Glossar.: « Dignitas ti-
tulus honorarius quo compellantur reges (quid ni et
principes?) Vide Beshium in comitibus Pictav., p. 257,
et Casationum ad Pollionem, p. 463. I. Edit. » Hinc
etiam collige Henrici nostri insignem conditionem.

^d *Aut indiculus.* Hanc puto lectionem genuinam.
Legationes enim a regibus et principibus, non a li-
tium iudicibus mitti solent, ut legit Veneta et Frobe-
niana editio a iudicibus. Indiculus autem (qui est epi-
stola quandoque, quandoque jussio principis non nisi
sigillo, quo caret, differens a præcepto, cui solet
apponi, ut vult Bignonius in notis ad cap. 6, lib. 1
Formul. Merculfi) dari et a regibus solet. « Et indi-

culi nomine nil frequentius ævo illo. » Ibi Bignonius.

^e *Proinde si aliquid, etc.* Legisse Paulinum libros
De contemplativa vita evincitur ex pluribus insertis
ab hoc cap. 10 usque ad 20 quæ lib. ii et iii scripsit
non Prosper, ut vulgo perperam creditur, sed Julia-
nus Pomerius, cujus rei testem habemus Isidorum
Hispalensem lib. De viris illustribus, qui de Juliano
ait: « Edidit etiam tres libros de futuræ vitæ con-
templatione. » Et Julianum, non Prosperum, auctorem
illorum statuunt severiores critici Du Pinus, et G.
Cave. In his tamen Paulinus sic caute procedit et
prudenter miscendo propria alienis, ut plagiarii no-
tam eum non incurrisse, sed potius foetus alienos ita
sibi adoptasse, ut proprii viderentur, legenti et con-
ferenti perspicuum sit. Quis enim vitio verterit tot
sanctis Patribus, qui superiorum temporum Patrum
selectas sententias, ceu exquisita florum manipula,
ad ornatum simul et pondus scriptis suis addendum,
tam belle et apte mutuati sunt? Producere collationes
supersedemus, ne dictum dicamus, monuisse tantum-
modo lectorem sufficere credentes.

tates jurando adquisierit. Gaudet iracundus, si iram suam perfecerit. Et multa alia, quæ mens bonitatis tuæ, frater charissime, comprehendere poterit. Et cum sit gaudere bonum: de his atque hujusmodi tamen gaudere grande malum est, et perducens ad mortem peccati¹. Nec ullum quodlibet scelus coram Deo tam abominabile fit, quam præterita peccata unicuique nostrum reminiscendo gaudere et inde exultare, atque in eis semper jacere. Hæc sunt quæ superius diximus, unde nos gaudere vult mundus ut pereamus cum amatoribus hujus mundi. Hæc enim gaudia velut venena diaboli repudiare debemus, quia non solum corpora, sed et animam perpetually necare festinant.

CAPUT XII.

Gaudium, arma et divitiarum spiritus.

(*Excerptum ex cap. eod. lib. ejusd.*) Quæso, frater mi, quæso, has diaboli sagittas ad petram quæ Christus est allidens (*I Cor. x, 4*), sume scutum fidei (*Ephes. vi, 16*), in quo possis omnia tela ignea diaboli extinguere: et gaudeamus de bonis Domini, de conscientia pura, de confessione vera, et de poenitentia digna, de luctu et vera tristitia, quæ non secundum sæculum mortem, sed secundum Deum salutem operatur æternam (*I Cor. vii, 10*). Eam vero, quæ secundum hoc sæculum est, tristitiam firmiter Apostolus prohibet dicens: *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis. Sed omnis amaritudo et ira et indignatio et clamor et blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia: et estote invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit vobis (Ephes. iv, 31 seqq.)*. Et quantum possumus solerti studio mores nostros corrigamus, et virtutes omnium bonorum acquirere festinemus, quatenus pietatem Dei et misericordiam in tempore opportuno consequi valeamus, et de promissione futuri illius regni ineffabiliter gaudeamus. Hæc sunt arma quæ nos contra impetum diaboli armant et Deo commendant. Hæc sunt arma quæ amicos nostros confortant, muniunt atque nobilitant. Hæc arma nobiscum sunt, et intra nos, Deo donante, sunt². Hæc sunt veræ divitiarum nostrarum. Nam pudicitia pudicos nos facit, et justitia justos, et pietas pios, et humilitas humiles, et mansuetudo mansuetos, et innocentia innocentes, et simplicitas simplices, et puritas puros, et prudentia prudentes, et temperantia temperantes, et charitas Deo et hominibus nos facit charos. Hæc omnia bona a Deo, et a bono Deo creata sunt.

CAPUT XIII.

Mundi contemptus et concupiscentiarum.

(*Ex Pomerii lib. ii, de contemplat. vita, c. 21. ex Joan. ii, 6.*) Et ideo si in illo esse volumus, quod

esse debemus, sicut sanctus Joannes apostolus dicit, quomodo ille ambulavit, ita et nos spiritaliter ambulemus. Quid est ambulare sicut Christus ambulavit, nisi contemnere vanitatem et felicitatem hujus sæculi, et non timere adversa pro nomine illius pati? Speremus quæ promisit, et sequamur quo ipse præcessit. Non nos ullo modo ab amore Christi separet hujus sæculi miserabilis dulcedo; neque excusatio uxoris aut filiorum gratia scilicet, nec multa auri argentique congestio, possessionum delectatio, dum terribiliter contestatur nobis sanctus Joannes apostolus dicens: *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt: quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et ambitio sæculi (I Joan. ii, 15 et 16 ex cap. 19 ejus lib.)*. Hæc sunt, quæ ex paradiso deliciarum in hoc miserabile exilium Adam et Evam projecerunt. Quia nisi dilectio Dei ab eis defecisset, nunquam diligere cõpissent male suadentis serpentis consilium, ino nec credidissent. Et concupiscentia oculorum, quod sibi aperiri oculos cupierunt. Et ambitio sæculi, quod se fieri posse quod Deus est, crediderunt. Et ideo volens nos omnes apostolus ab his tribus generibus mortis cavere, dixit: *Omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et ambitio sæculi*.

CAPUT XIV.

Quibus gradibus in peccatum primi parentes lapsi sint.

(*Ex eod. cap. 19, lib. ii Pomerii.*) Et ut facilius, frater mi, bonitas tua intelligat, si placet, qualiter illi primi homines, Adam scilicet et Eva, commiserunt tam grande peccatum, pandam, quatenus gratia Domini nostri Jesu Christi te ab hoc semper cavere concedat: quia in illis duobus originaliter totum damnatum est genus humanum. Illi enim non edent de ligno prohibito, nisi concupiscerent¹⁰; nec concupiscerent nisi tentati: nec tentarentur, nisi deserti¹¹: nec desererentur a Deo, nisi ipsi prius deseruissent Deum: nec illi Deum desererent, nisi superberent, et similitudinem Dei ad quam facti erant, damnabiliter neglexissent. Pro quo morbida eorum corpora contraxerunt mortem, et juxta sententiam Domini eo die creduntur mortui, quo in eis poenalter facta est necessitas moriendi.

CAPUT XV.

Adam vel Christum imitari quid sit.

(*Ex lib. ii Pomerii, c. 20.*) Hæc paulo ante diximus de primis hominibus, ut lapsum et damnationis eorum evadere posimus exemplum sive supplicium: quia quamvis ex Adam simus carnaliter nati, non ipsum tamen debemus imitari, sed Christum Dominum nostrum, in quo renati sumus per baptismum et vivimus. Quid est imitari Adam, nisi carnalibus

VARIANTES LECTONES.

¹ Ven. addit, usque ad mor. ² Sic Ven. quod est planius; at Bened., peccatum, adduntque in marg.: Refertur peccatum ad verbum est, non ad perducens. ³ Sic Isa., at Bened., inde et. ⁴ Bened. add. in marg. ex ms., in ea. ⁵ Ven. non habet, Domini. ⁶ in Ven. deest, sæculum. ⁷ in Ven. deest, sunt. ⁸ Ven. gratia, sed nec. ⁹ Sic Ven.; at Bened., auri arg. possession. delect. ¹⁰ Sic Ven.; at Bened. et ipse Pomerius l. c. concupiscerent utrobique. ¹¹ Pomerius, desererenti.

concupiscentiis ac desiderii morte nos perpetua occidi? Et quid est imitari Christum, nisi carnales concupiscentias ac desideria in nobis mortificare, et cum ipso qui nos pretio sui sanguinis redemit, feliciter regnare? Et si quando in Adam fuimus, omnes in ipso cecidimus; ita quia jam in Christo esse cœpimus, omnes cum illo spiritaliter resurgamus. Et ut totum dicam, Adam nobis abstulit paradisum, et Christus donavit regna cœlorum, et corpus suum pro nobis peccatoribus tradidit. Christus enim mortuus est peccato, non suo, sed nostro. Unusquisque autem nostrum non omnium peccato moritur, sed uno.

CAPUT XVI.

Quid sit mori peccato et mundo.

Quid est peccato mori, nisi opera maligna in nobis dœmnare, et hoc miserabile sæculum fugere? Ut sicut homo mortuus in sepulcro carne nulli detrahit, nemini violentus existit, neminem calumniatur, neminem opprimit, non invidet bonis, non insultat malis, non luxuriæ carnis servit, non bibendo magis ac magis in se sitim accendit, non odiorum flamma inardescit, non potentibus ac divitibus hujus sæculi adulatur, non inquieta curiositate raptatur, non turbæ maximæ sibi astantis curam gerit, non auro argentoque sive pallio circumdatus distenditur, non salutationibus potentum nec parentum delectatur, non se injuriis fatigat, non eum superbia inflat, non ambitio hujus sæculi necat, non vana gloria turpiter jactat, non aurum sive armillæ atque omnes hujus sæculi falsæ divitiæ inflammant, non rabies insani furoris exagitat, non equorum crassitudo amorque invitat, non pulcherrima species seminarum avidum reddit, non histrionum miserabilium verba in risum excitant, non contentiones hujus sæculi perturbant, non audacia extollit, non gaudia hujus sæculi delectant, non iracundum animositas, non suspiciosum perversitas, non verbosum vanitas, non risorem malignitas, non mobilem instabilemque eum hujus sæculi versatilis amor facit. **29** Hæc et alia hujusmodi enumerando protelavi, ut intelligat dulcissima fraternitas tua, quatenus homo carne mortuus nec facere potest ista quæ dixi, nec pati. Et ut his talibus non torpeamus, sed studeamus quantum possumus cum Dei adiutorio corpora nostra cum vitiis et concupiscentiis mortificare (*Gal. v, 24*). et induamur novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis (*Eph. iv, 24*). Nec humanis laudibus delectemur, nec detractoribus libenter aurem præbeamus, nec adulatori-

bus nostris credamus, nec discordes simus, sed magis eos quos valemus, ad concordiam provocemus, quia secundum Evangelium, Beati pedes qui ad pacem currunt (*Forte ex Matth. v, 9, vel Rom. x, 15, (ex Isa. lxi, 7.)*)

CAPUT XVII.

Quid sit secundum carnem vivere.

(*Ex lib. iii Pomerii, cap. 1*). Nec simus carnales, id est, carnaliter in hoc sæculo viventes, quia Apostolus dicit: *Si secundum carnem vixeritis, morimini (Rom. viii, 13)*. Igitur ille secundum carnem vivit, qui secundum seipsum vivit: quia ipse homo est, et vivit, et secundum seipsum vivit, id est, pergit quo vult, dormit quando vult, loquitur quæ vult, et cui vult, et ubi vult; manducat et bibit quando vult et quantum vult; ridet et jocatur turpiter inter quos vult et quando vult. Postremo quidquid naribus suave est, querit; quidquid tactu blandum, quidquid oculis delectabile, quidquid corpori suo jucundum, exercet ac sequitur qualiter vult et quando vult, quia omnia licita et illicita carnaliter vult. Delectatur in vestimentis pulcherrimis et equitibus et armis sicut vult et quando vult: et sic non secundum Deum, sed carnaliter vivit et delectatur, et omnia desideria carnis suæ perficit sicut vult et quando vult.

CAPUT XVIII.

Vitiorum remedia.

(*Ex eod. lib. iii, cap. 3*). Quapropter, charissime in Christo frater, deprecanda nobis est divina clementia, ut desideria carnalia delectatio spiritualis imminuat, et pietas in nobis crudelitatis iram restringat, et malignitatem patientia coerceat, et libidinem pudicitia vincat, et animositatem tranquillitas toleret, scurrilitatem et verbositatem taciturnitas moderata compescat, curiositati studium spiritale in vigiliis et orationibus et elemosynis succedat, ebrietatem sobrietas domet, iræ et furori mansuetudo dominetur, levitatem maturitas regat, luxuriam vera castitas excludat, mundi cupiditatem Dei et proximi charitas refrenet, jactantiam et superbiam conculcet profunda humilitas: quia humilitas homines sanctis angelis similes facit, et superbia ex angelis dæmones fecit.

CAPUT XIX.

Peccatum nullum sine superbia, quæ diaboli est, sicut humilitas Christi.

(*Ex eod. lib. iii, cap. 2*). Et ut evidenter ostendamus, ipsa est peccatorum omnium initium, finis, et causa, quia non solum peccatum est ipsa superbia, sed etiam nullum peccatum potuit, aut potest,

VARIANTES LECTIONES.

¹ Sic Ven.; at Bened., carnalibus concupiscentiis ac desiderii in nobis mortificari. ² Ven., in illo. ³ In Ven. deest, quia. ⁴ Ita Julian. l. c.; cæteri, pro peccato. ⁵ Ven. edit. pro. ⁶ in Ven. deest, carne. ⁷ Bened. notant in marg. quod addunt editi, ut multi nostris temporibus iaciunt. ⁸ Sic Ven.; at Bened., non turbam maximam sibi adstantem c. 9. ⁹ Sic Ven.; at Bened., pallis, et notant in marg. mss. meliores pallia. ¹⁰ Ita Bened. et Ven., at Pomerio est in tex. injuriosum, in marg. irrisorem. ¹¹ Bened. in marg. mss. desideratur facit. ¹² Bened. in marg. notant mss. Colbert. mortalis. ¹³ Sic Bened.; at Ven. torqueamur. ¹⁴ Ven. veritate sanctitatis. ¹⁵ Bened. in marg. editi addunt: cum subjectis et fratribus. ¹⁶ Bened. in marg. mss. et quidquid vult. ¹⁷ Ven. et jucundatur. ¹⁸ Ven. sic, at Bened. resistat. Pomerius habet crudelitati resistet. ¹⁹ Sic Bened. et Pomer.; at Ven. Curiositatem... succidat.

aut poterit esse sine superbia. Siquidem nihil aliud omne peccatum est, nisi Dei contemptus, quo ejus præcepta contemnimus: et hoc nulla res alia persuadet homini nisi superbia. Porro superbia et cupiditas in tantum unum est malum, ut nec superbia sine cupiditate, nec sine superbia possit cupiditas inveniri. De superbia namque nascuntur hæreses, schismata, detractiones, invidiæ, iræ, rixæ, dissensiones, contentiones, animositates, ambitiones, elationes, præsumptiones, jactantia, verboritas, vanitas, inquietudo, mendacium, perjurium et cætera hujusmodi, quæ dinumerare per singula longum est. Cupiditas quoque facit homines gulosos, intemperantes, ebriosos, avidos, rapaces, fornicarios, adulteros, stupratores, incestos, flagitiosos et alia innumerabilia, per quæ diabolus genus humanum præcipitare solet. (Simile, ne dicam idem, invenies apud S. Gregorium lib. xxxiv, Mor. c. ult.) Per superbiam namque et cupiditatem diabolus dicit: *In cælum conscendam* (Isa. xiv, 13), Christus cum humilitate dicit: *Humiliata est in terra anima mea* (Psal. xliii, 25). Diabolus per superbiam et cupiditatem dicit: *Ero similis Altissimo* (Isa. xiv, 14); Christus per humilitatem, cum esset in forma Dei, exinanivit semetipsum formam servi accipiens, humiliavit se Patri, factus obediens usque ad mortem (Philipp. ii, 6 seq.). Diabolus per superbiam et cupiditatem dicit: *Super astra Dei exaltabo solium meum* (Isa. xiv, 13), Christus cum humilitate dicit: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde* (Matth. xi, 29). Diabolus cupidus et superbus per Pharaonem loquitur dicens, *Nescio Dominum, et Israel non dimittam* (Exod. v, 2); Christus cum humilitate dicit, *Si dixero, quia non novi eum, ero similis vobis mendax: sed novi eum et mandata ejus servo* (Joan. viii, 55). Diabolus superbus et cupidus dicit: *Mea sunt flumina, et ego feci ea* (Ezech. xxix, 9). Christus cum humilitate dicit: *Non possum a me ipso facere quidquam* (Joan. v, 36); sed Pater

meus in me manens ipse facit opera (Joan. xiv, 10). Diabolus superbus et cupidus dicit: *Mea sunt omnia regna mundi et gloria eorum, et cui volo do ea* (Matth. iv, 8). Christus cum dives esset, pro nobis factus est pauper, ut ejus inopia nos divites redderetur (II Cor. viii, 9). Diabolus superbus et cupidus dicit: *Sicut colliguntur ova, quæ derelicta sunt, sic universam terram ego congregavi, et non fuit qui moveret pennam, et aperiret os, atque ganniret* (Isa. x, 14). Christus cum humilitate dicit, *Similis factus sum pellicano solitario; vigilavi et factus sum sicut passer solitarius in tecto* (Psal. ci, 7, 8). Diabolus per superbiam et cupiditatem dicit: *Exsiccavi vestigio pedum meorum omnes rivos aggerum* (Isa. xxxvii, 25). Christus cum humilitate dicit, *Nunquid non possum rogare Patrem meum et exhibebit mihi plus quam duodecim legiones angelorum* (Matth. xxvi, 53)? Et ut ad ultimum concludam, diabolus cum ruina magna per superbiam et cupiditatem ad infernum præcipitatur: Christus cum humilitate ad cælos elevatur. Ideo, frater charissime, paucos tibi diabolicæ fraudis laqueos et sanctæ humilitatis gradus descripsi, ut facilius tibi subjectos valeas docere quomodo vel qualiter hos evadant, atque per humilitatem regna cælorum possideant. Et nos si volumus perficere nostri certaminis cursum, et ad æternam beatitudinem pervenire, caveamus in primis cupiditatem malam et superbiam diabolicam, et cum omni humilitate Christi conemur sequi vestigia. Et si quis militans imperatori terreno omnibus jussis ejus obedire decertat, quanto magis militaturus imperatori debet custodire præcepta cælestia?

• CAPUT XX.

Miles spiritalis et terrenus.

Frater mi, frater mi, animam tuam ad vigilandum excita, et nullus eam prægravet somnus. Miles terrenus quocumque loco mittitur paratus ac promptus est, neque se uxoris aut filiorum gratia excusare poterit: multo magis miles Christi sine

VARIANTES LECTIONES.

¹ Ven. Superbus. ² Ven. cupidus. *Utrumque sic habet Pom.* ³ Ven. hic addit, charissime mi. ⁴ Sic Ven., at Behed., ac.

NOTÆ.

^a Ab hoc capite usque ad cap. 45 quæ hic habet Paulinus reperies in Admonitione ad Filium spiritualitatem, sed sus deque posita, inter opera sancti Basilii Magni. Hanc admonitionem non esse Basilii omnem conveniunt qui incerti auctoris eam faciunt. Adduntque Du Pin, Cave, Oudinus Latinam tantummodo vitam esse. Et quidem nihil habet quod Græcum sermonem sapiat, etsi præfigatur in titulo incerto interprete, vel anonymo, ut in Appendice ad codicem regular. Profert Lucas Holstenius, meliori ordine teste Oudino. Crediderim ego alicujus recentioris monachi fetum esse, qui quod Paulinus ad virum laicum et in dignitate positum exponit, monacho et ascetæ applicare conatur. Ipse consarcinator operis hoc innuit statim a principio dum ait: « Verba enim ista sunt ex me, sed prolata ex divinis fontibus. Neque enim nova doctrina instruum te, sed ea, quam didici a patribus meis. » Loca controveientia in notis non appono, ne actum agam. Hoc tantum moneo P. Garnerium nuperrimum operum sancti Basilii editorem hac de nihil explorati attulisse,

et si tom. II, edito Parisiis anno 1722, pag. 706 afferat hoc opus Admonitiones. Imo in ejusd. tom. præfatione n. 60, ita scribat: « Tertium (id est hoc) denique opusculum affirmare ausim Basilii quidem non esse: sed aut a quo, aut quo tempore lucubratum sit, plane ignoro. » Si contulisset cum hoc lib. exhortationis, dixisset cum sociis suis PP. BB. esse Paulini, vel ex Paulini libro decerptum.

^b Neque se uxoris. Miles, uxore ducta, apud Hebræos militia solvebatur, saltem ad tempus, ut habetur Deut. xx, 7, et I Machab. iii, 56. Et dixit (Judas) his, qui . . . sponsabant uxores . . . ut redirent unusquisque in domum suam secundum legem. In militia romana in castris feminas habere aliquando vetitum. Hinc illud Propertii lib. iv, v. 259, eleg. 3:

Romanis utinam patuissent castra puellis:
Essem militiae sarcina fida tuæ.

Quod militiae castitatem convenire sapienter judicarent. Servius ad v. 519 lib. iii Æneid.,

impedimento ^a hujus sæculi imperatori suo Domino Jesu Christo debet obedire, qui ipsum pretioso sanguine suo redemit. Tu ^b miles terrenus contra hostem visibilem pergis ad pugnam; cum illo vero hostis invisibilis quotidie dimicare non cessat. Tu contra corporis tui inimicos ¹ pugnare decertas, armis utens carnalibus; illius vero adversus diabolum est collectatio cum armis spiritalibus. Tu in prælio galeam ^c ferream gestas in capite; sed illius galea Christus est. Tu ne vulnereris, lorica indutus es; sed ille pro lorica Christi charitate est vestitus. Tu contra inimicum tuum lanceas et sagittas emittis; ille contra inimicum suum humilitatem et salubria verba dirigere studet. Tu donec pugnam perficias arma a temetipso non projecis, ne ab adversario vulnereris; ille nunquam debet esse inermis, quia illius hostis tuo est callidior. Tuus hostis ad tempus dimicat; illius vero hostis, quandiu in corpore consistit, cum illo pugnare non cessat. Tua arma laboriosa et gravia sunt ad portandum; illius vero arma sævia et levia sunt. Tu pro labore terreno terrenum accipis donativum ^d; ille vero pro labore spiritali cœlestis accipiet ^e præmium. Tu ornamento armillarum ^e brachia decoras ^g; ille virtutum ornamenta animæ suæ a Christo decorem accipit. Semper enim cœlestis donum a Christo exspectat, qui terrenam

A hujus sæculi pompam projicit. Væ nobis si jugum Christi suave a nobis repellimus, et quidquid grave ac onerosum est animæ nostræ supponamus hoc ad portandum: et dum diligimus periculum incidamus ^h in mortem.

CAPUT XXI.

Ad Dei amorem promovendum beneficia recolit creationis et redemptionis.

Ideo, frater charissime, consideremus quis est ^a, qui nos pretioso sanguine redemit, et quid ei debeamus, qui nos cum tanta penuria redemit. Si terrenos parentes cum tanto affectu diligimus, qui parvo tempore pro nobis sustinuerunt laborem, nonne magis nobis ^b cœlestis Pater noster amandus est, qui pro nobis cruci ^c affixus est? Nam quidquid parentum nostrorum circa nos fuit obsequium, ejus est beneficium, qui antequam nasceremur, in hoc sæculo sua providentia parentes nobis præparavit, quorum obsequio nutrimur ^d, et ubera matris lacte implevit, unde nutrimur. Ergo magis omnibus diligamus Redemptorem nostrum, qui et nos et parentes nostros propriis manibus finxit: et cuncta bona, quæ erga nos geruntur quotidie, ejus misericordiæ, non nostris viribus ascribamus. Jubet enim Scriptura parentes nostros ut propria viscera diligere, si tamen ^e accedere nos ^f ad servitium Christi non prohibeant:

VARIANTES LECTIONES.

^a Sic Ven.; at Bened., contra corpora inimici tui pugnare. ^b Sic Bened.; at Ven. accipit. ^c Sic Ven.; at Bened., decoraris. ^d Sic Bened.; Ven. incidimus. ^e Ven. quis sit. ^f In Ven. deest, nobis. ^g Ven. crucifixus. ^h Bened. in marg. mss. Corb. nasceremur. ⁱ In Ven. deest, nos.

NOTÆ.

nos castra movemus

sic ait: «Castra sunt ubi miles steterit. Dicta autem castra quasi casta: vel quod ibi castraretur Hædo; nam nunquam his intererat mulier. Et ad illud lib. viii, v. 688:

... sequiturque nefas Egyptia conjux.

De Antonio et Cleopatra sic ait: «Nefas non in eo tantum quod Egyptiam Romanus duceret, sed etiam quod mulier castra sequebatur; quod in ingenti turpitudine apud majores fuit. Unde bellaturus Pompeius in Lesbo **31** reliquit uxorem.» Morem confirmat Tacitus Annal. lib. xiv, c. 27: «Veterani... neque conjugis suscipiendis, neque alienis liberis assueti, orbas sine posteris domos relinquebant.» Hanc tamen severitatem Severus mollivit, testante Herodiano, simul et improbante lib. iii, cap. 8: «Permulta indulsit, quæ nunquam antea acceperant. Nam . . . et domi habere mulierem permisit. Quæ omnia procul a militari disciplina succinctos eos paratosque ad bellum minime præstitura videbantur.» Quo forte respexit Tertullianus qui Severi tempora attingit, cum lib. de Exhortat. castitatis cap. 8, ita scriberet: «Scilicet solis maritorum domibus bene est. Perierunt cælibum familiæ, spadonum, militum, ant peregrinantium sine uxoribus. Non enim et nos milites sumus, eo quidem majoris disciplinæ, quo et tanti imperatoris?» His verbis consona sunt quæ Paulinus subinfert: «Multo magis miles Christi sine impedimento hujus sæculi imperatori suo Domino Jesu Christo debet obedire.»

^a Sine impedimento hujus sæculi. Scite curam uxoris, filiorum, familiæ impedimentum vocat. Ideo Apostolus I Cor. vii, 33, ait: Qui cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, quod infra vocat, impedimentum Dominum obsecrandi. Sive ut Chrysostomus in hunc locum Hom. 19

C appellat, impedimentum philosophic. Quæ impedimenta hæc sint fuse ex Theophrasti libro De Nuptiis prosequitur Hieronymus lib. i adversus Jovinianum.

^b Tu miles terrenus. Ex hoc et sequentibus antithetis, quibus fuse prosequitur tempus, modum, qualitatem armorum, hostis versutiam, verbo omnem rei militaris æconomiam, progressum, finem, militem fuisse, et belli virum scitissimum strenuunque Henricum inferes. De ejus gestis bellicis vide dissertationem 4.

^c Galeam ferream. Sed ab origine ex animalium pellibus fiebant galeæ. Homerus Iliad. lib. x, v. 257 Diomedei dat taurinam. Circa autem ei galeam caput posuit taurinam. Xenophon lib. v, de Cyri minoris expeditione: «Galeis coriaceis capita muniunt (Mosineci) quales fere Paphlagoniæ sunt.» Herodotus lib. vii: «Thracæ e pelle vulpina cassides gerant.»

^d Accipis donativum. Id est munus, quo milites a principè donabantur, sicut congiario populus. Suetonius in Ner. c. 7: «Deductus in forum tiro, populo congiarium; militi donativum proposuit.»

^e Ornamento armillarum. Festus: «Armillas ex auro, quas viri militares ab imperatoribus donati gerunt, dictas esse existant, quod antiqui humeros cum brachiis armos vocabant, unde arma ab his dependentia sunt vocata.»

^f Si tamen accedere, etc. Hieronymus epist. 40 ad Fariam de viduitate servanda: «Honora patrem tuum, sed si te a vero Patre non separat. Tandiu scito sanguinis copulam, quandiu ille suum noverit creatorem.» Hac intentione scribebat, sed efficacius Heliodoro epist. 4, suadens ipsi solitudinem: «Recordare atrocitatis tui diem, quo Christo in baptisate consepultus, in sacramenti veri jurasti, pro nomine ejus non te parcuturum esse patri, non matri . . . Li-

si autem prohibuerint, nec sepultura a a nobis illis debetur; Christus diligendus est super parentes nostros, quia non nobis tribuunt parentes ea quæ Christus: Ipse enim dixit in Evangelio, *Qui amat patrem aut matrem aut filios aut agros plusquam me, non est me dignus* (Matth. x, 37). Quanto quisque eum plus amat, tanto felicior et beator efficietur. In tantum enim nos amavit, ut etiam pro nobis mori dignatus sit; et manus ejus quæ virtutes plurimas faciebant, clavis pro nostra redemptione affixæ sunt; et ori mellifluis, quo salutaris doctrina profluxit, sel pro cibo impii porreperunt; et qui neminem læsit, cæsus est; et qui nullum maledixit, opprobria et maledicta pro nobis pertulit. Hæc omnia perperussus est, ut nobis vitam æternam donaret. Et cum nobis tanta beneficia præstet, nihil quærit a nobis, nisi ut diligamus eum, et animas nostras et corpora

impolluta ei servemus, ut ille in nobis semper habitet, et nos in illo permaneamus. Non enim postulat a nobis aurum, neque argentum, neque pallia, neque vestes pretiosas, neque armillas, neque agros, et cætera hujusmodi: sed nos ipsos quærit: in nobis requiescere cupit. Accedamus ergo ad eum, ut vitam æternam habeamus.

CAPUT XXII.

Amorem proximi inculcat et concordie studium.

Habeamus ergo in nobis dilectionem Dei et proximi, quia *qui diligit proximum legem implevit* (Rom. xiii, 8). *Qui autem e contrario odit, homicida est* (I Joan. iii, 15). *Qui diligit fratrem suum in tranquillitate est cor ejus: fratrem vero odians tempestate circumdatus est. Vir mitis et benignus, etiamsi patitur mala, pro nihilo ducit: iniquus autem*

NOTÆ.

cet sparsio crine, et scissis vestibus, ubera, quibus te nutrierat, mater ostendat; licet in lumine pater jaceat: per calcatum perge patrem: siccis oculis ad vexillum crucis evola. Solum pietatis genus est in hac re esse crudelem.

^a *Nec sepultura, etc.* ex illo Luc. ix, 60: *Sine ut mortui sepeliant mortuos suos, quod respondit Dominus adolescenti, qui pietatis prætextu ab ejus sequela discedere volebat. Quem in locum questionem proponit et solvit sanctus Ambrosius in Luc. lib. vii: « Cum religiosum humandi acceperimus officium, quemadmodum hic paterni quoque funeris, sepultura prohibetur, nisi ut intelligas humana posthabenda divinis? Bonum studium, sed majus impedimentum. » Et sanctus Petrus Chrysologus ser. 19: « Non pietatis obsequium negat, sed divinum præponit humanis affectibus servitute. Audite quid discipulus dixerit: *Permite mihi primam ire et sepelire patrem meum.* Hoc ei non primum esse debuit, sed secundum: terrenus pater cœlesti postponendus est Patri. »*

^b *Et cum nobis, etc.* Augustinus De catechizandis rudibus cap. 4: « Ipsum Deum quoniam prior dilexit nos, et Filio suo unico non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, si amare pigebat, saltem redamare non pigeat. Nulla est enim major ad amorem invitatio; quam prævenire amando. Et nimis durus est animus, qui dilectionem, si nolebat impendere, nolit rependere. » Et Bernardus ser. 20 in Cant.: « Super omnia reddit amabilem te mihi, Jesu bone, calix, quem bibisti opus nostræ redemptionis.

^c *Non postulat a nobis aurum.* Juxta illud Psal. xlix, 9: *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregebus tuis hircos.* Vel juxta illud Isaia: xliii, 23: *Non te servire feci in oblatione, nec laborem tibi præbui in thure. Non emisti mihi argento calamum, et adipe victimarum tuarum non inebriasti me.* Agnovit id et Lucretius, impius alioquin poeta, qui quamvis perperam multa de divinitate scripserit, hoc tamen vere effatus est lib. i, v. 60:

Ipsa suis pollens viribus, nihil indiga nostri.

Quid autem requirat, cum nos, non nostra, ut ait Paulinus, Deus requirit, explicat Clemens Alexandrinus Pædag. lib. iii, c. 1: « Solus Deus nulla re omnino indiget, et maxime quidem gaudet, quando videt mentes nostras ornatu mundas. » Quod aliis verbis Lactantius lib. vi, Divin. Instit. cap. 1, dixit: « Nihil sancta, et singularis illa majestas aliud ab homine desiderat, quam solam innocentiam. » Vide Michæam, vi, 8.

^d *Qui diligit fratrem suum in tranquillitate est, etc.* Nihil verius. Hinc Cassiodorus lib. de Amici. cap. *Quod charitas est sabbatum*, vocat e charitatem veram mentis humanæ requiem et perfectum sabbatum. Et sub finem libri sic exclamat: « O excellentia charitatis, o dulcedo amoris, o securitas, o re-

quies, o sabbatum deificatum! . . . Quis dabit, ut a me translatus in amorem Dei et proximi, inter has duas sortes in pace in idipsum dormiam et requiescam? » Hæc est illa, quæ a Joan. Climaco in Scala Paradisi grad. 8 vocatur « absoluta ire victoria, inter immanium turbinum procellas tranquilla animi serenitas. » Hanc tenebat vere mellifluus Bernardus, qui epist. 252, etsi injuria, accusaretur a Præmonstratensibus, abbati tamen eorum sic scribit circa finem epistolæ: « Ego autem, fratres, quidquid faciatis, decrevi semper diligere vos etiam non dilectos. . . . solvere vel potius abrumperere vos poteritis, sed non me. Adhærebo vobis etsi nolitis: adhærebo etsi nolim ipse. Olim me alligavi forti vinculo, charitate non ficta, illa, quæ nunquam excidit. Cum turbatis ero pacificus, conturbantibus dato quoque locum iræ, ne diabolo dem. Vincar jurgiis, vincam obsequiis. In vitis præstabo, ingratis adjiciam, honorabo et contententes me. »

^e *Odiens tempestate circumdatus est.* Id quoque verissimum ob disciplinam contrariorum. « Odium definiunt, ait Plutarchus De Invid. et Odio, affectionem quamdam, et propositum malo faciendi, ejusque occasionem captandi. » Odio autem cum sociatur, ut solet, ira (odium enim est Tullio lib. iv Tusc. q. ira inveterata) vere turbas et quasi procellas in animo ciet. Audi Senecam lib. 1, De Ira cap. 1: « Hic (ira affectus) totus concitatus et in impetu est. . . . dum alteri noceat sui negligens, in ipso irruens tela, est ultionis secum multa tractare avidus. Quidam itaque et sapientibus viris iram dixerunt brevem insaniam. » Et infra: « Ita irascentium (ut furentium) eadem signa sunt. Flagrant et micant oculi, multus ore toto rubor, exæstuante ab imis præcordiis sanguine, labia quatiantur, dentes conprimuntur, horrent et subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens, articulorum seipsos torquentium sonus, gemitus mugitusque, et parum explanatis vocibus sermo præruptus, et complexæ scæpius manus, et pulsata humus pedibus, et totum concitum corpus, magnasque iræ minas agens, fœda visu et horrenda facie depravantium se atque intumescentium. » Hinc Chrysostomus in psal. v: « Odisse grave est, et turbas ac tumultus excitans. » Et hom. 8 ex cap. v Matth.: « Odium spiritus est tenebrarum, et ubicunque insederit sordidat pulchritudinem sanitatis. »

^f *Vir mitis et benignus, etiamsi patitur mala, pro nihilo ducit:* mala, inquam, ab adversariis illata; de his enim sermo est, ut consideranti patet. Optime de hac mansuetudine ait Climacus in Scala Paradisi grad. 24: « Est prominens adversus iram maris rupes, quæ omnes illis fluctus dissolvit et frangit, nec ipsa interim movetur aut frangitur. » Hinc scito Lactantius Ciceronem arguit Divin. Instit. lib. vi, cap. 18, quod sapientem dicat « nocere nemini de-

etiam parvum ^a verbum audiens a proximo, contumeliam arbitratur. Qui charitate plenus est, tranquillo animo et serenissimo vultu procedit; vir odio plenus ambulat iracundus. Tu autem, frater charissime, ne moveas cuique scandalum in vita tua: (¹ rem quæ ad te non pertinet, aliis tractandam dimitte, et nisi rogatus vel interrogatus, enoda te inde, et quod soli Deo est placitum iudica, et injustas aliorum sententias, si aliter non potes, evita, et misericordie locum da) et non quod tibi utile, sed quod illi ² placitum sit, facias. Quod tibi non vis fieri ^b, ne proximo tuo cupias evenire (*Tob. iv, 16*). Si eum videris ³ in bonis actibus conversantem, congratulare ei, et illius gaudium tuum dicito ^c: et si aliquid adversum patitur, illius tristitiam tuam deputa ^d. Ne simulato corde unquam diligas proximum tuum, quia in his Deus ad iracundiam provocatur. Qui enim amplectitur pacem, in mentis suæ hospitio mansionem præparat Christo, quia Christus pax est ^d, et in pace requiescere vult. Virum autem iracundum, invidum,

A detractorem, mendacem, superbum omnibus modis execratur Deus. Invidus autem vir similis est navi, quæ jactatur fluctibus maris: in ^e perturbatione est semper: ut lupus rapax insanit inaniter: in miseria detinetur, et tabescens ad nihilum redigitur: semper furore plenus particeps dæmoniorum efficitur. Homo pacificus securam possidet mentem: totus est ab angelorum agmine donatus, et fructu jucunditatis repletus, gaudens et delectans in Domino. Omnia ejus in pace versantur. Discordiam fugat: secreta mentis suæ illuminat. Consortium angelorum merebitur, et regnum æternæ beatitudinis perpetuallyter obtinebit.

CAPUT XXIII.

Virtutes animæ. †

B Ne, quæso, frater mi, fabulosa arbitreris Dei præcepta aut quasi a me edita, dum ex fonte Salvatoris nostri sunt ^a emanata. Ne frangat animam tuam ulla adversitas vel prosperitas mundi a præceptis et a mandatis Dei et a charitate quæ est in Christo

VARIANTES LECTIONES.

¹ *Bened. in marg.* Glossema quod abest a mss., sed tamen ipsi non tollunt, ut alias faciunt textus. ² *Ven. Deo.* ³ *Ven. videas.* ⁴ *Bened. in marg. editi addunt, et non solum justis, sed et peccatoribus condole.* ⁵ *Ven. sint.*

NOTÆ.

here, nisi lacessitum injuria. O quam simplicem, ait, veramque sententiam duorum verborum adjectione corrupti?... Nociturum dixit esse bonum virum, si fuerit lacessitus: jam ex hoc ipso boni viri nomen amittit necesse est, si nocebit. Quin vel ipsi ethi ci hanc dissimulationem injuriarum maximi faciebant, tanquam sapientiæ virtutisque perfectæ certissimum signum. Quam pro exemplo extollebat Seneca in Catoe. *c. M. Catonem, ait lib. 11, De Ira cap. 52, in balneo quidam percussit imprudens. ... Postea satisfaciendi Cato: Non memini, inquit, me percussum. Melius putavit non agnoscere, quam vindicare.* Et lib. De Constant. **33** sapientis cap. 14, de hoc ipso: *« Majore animo non agnovit, quam ignovisset. » Hoc est quidem mala et injurias, quas patimur, pro nihilo ducere.*

^a *Parvum verbum.* Imo quandoque suspicio verbi vel facti alicujus contra se in quorundam animis iram accendit. Seneca hoc advertit non uno loco in libb. De Ira, lib. 11, cap. 22: *« Causa iracundiæ opinio injuriæ est, cui non facile credendum est... Ne sint aures criminantibus faciles, » et cap. seq. « Quid, quod non criminationibus tantum, sed suspicionibus impellimur, et ex vultu risuque alieno pejora interpretati, innocentibus irascimur? » Cap. 24: « Tollenda ex animo suspicio et conjectura, fallacissima irritamenta. Ille me parum humane salutavit: ille osculo meo non adhæsit; ille inchoatum sermonem cito abruptit: ille ad cœnam non vocavit, illius vultus aversior visus est. Non deerit suspicioni argumentatio. » Lib. vero 11, cap. 2: *« Non expedit, ait, omnia videre, omnia audire: multe nos injuriæ transeant, ex quibus plerasque non accipit qui nescit. Non vis esse iracundus? ne sis curiosus. Qui inquit quid in se dictum sit, qui malignos sermones, etiamsi secreto habiti sint, everrit, se ipse inquietat. Quædam interpretatio eo perducit, ut videantur injuriæ. » Ricardus a S. Victore tr. 1, De Statu inter hom. cap. 9: « Mirabile sane, ait, imo et miserabile, nobilem illam creaturam ad imaginem Dei creatam, et omni creaturæ prelatam ad modicum verbum, tenuemque flatum, ad linguæ sonitum, aerisque ictum a rectitudinis suæ statu quasi violenter excuti, et turbinis more in vertiginem agitari. »**

^b *Quod tibi non vis fieri, ne proximo tuo cupias evenire.* Ex monito illo Tobie iv, 16: *Quod ab alio*

oderis tibi fieri, vide ne tu aliquando alteri facias. Quæ gnome ita Alexandro Severo arrisit, ut teste Elio Lampriio in ejus Vita cap. 81, « Clamaret sæpius quod a quibusdam sive Judæis sive Christianis audierat, et teneat: idque per præconem cum aliquid emendaret ei juberet: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Quam sententiam usque adeo dilexit, ut et in palatio, et in publicis operibus præscribi juberet.* » Huic consona est illa Christi Domini sententia Matth. vii, 12, de qua Hieronymus epist. 10, sive Paulinus potius ad Celantiam: « Quasi ad compendiosum quoddam commonitorium illa tibi Evangelii eligenda sententia est, et superscribenda cordi tuo, quæ ad totius justitiæ breviarium Dominico ore profertur: *Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis.* »

^c *Illius gaudium tuum ducito... illius tristitiam tuam deputa.* Quod consonat cum illa Pauli sententia: *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus (Rom. xii 15):* quæ duo, compassio scilicet et congratulatio, sponsæ ubera vocat sanctus Bernardus Ser. 10 in Cant. Ad rem sanctus Gregorius hom. 5 in Evang.: *« Voluntas bona est sic adversa alterius, sicut nostra pertimescere: sic de prosperitate proximi, sicut de nostro profectu gratulari. Aliena damna nostra credere: aliena lucra nostra putare. »*

^d *Christus pax est, et in pace requiescere vult.* Juxta illud Apostoli (*Eph. 11, 14*): *Ipse est pax nostra.* De quiete autem ejus est illud (*Psal. lxxv, 5*): *In pace factus est locus ejus.* Quod usurpat Guaricus Abbas ser. 3 de adventu Domini: *« Cum invitas Jesum, inquit, vide ne Deum majestatis ad sordidum et indignum invites hospitium, ubi nec te ipsum patiatur habitare quietum uxor litigiosa... non enim nisi in pace fit locus ejus. »* Audi Hieronymum in hunc locum psalmi sic disserentem: *« Locus Dei non est nisi in anima, quæ pacem habet. Quæ ergo anima non habet pacem, sciat se non esse locum Dei. Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Hæc est Salvatoris hereditas. »*

^e *Invidus in perturbatione est semper.* Recte et fuso Ovid. de invidia Metam. lib. 11, sed inter cætera v. 780 ita canit:

Nec fruitur somno vigilantibus exalta curis.
Sed v. det ingratos, inahescitque videntio
Successus hominum, carpitque et carpitur una.
Suppliciumque suum est.

Jesu Domino nostro. Nam virtus est ^a animæ tuæ Deum diligere, et odisse illa quæ Deus non diligit. Virtus est animæ tuæ patientiam sectari, et ab omni impatientia declinare. Virtus est animæ tuæ castitatem tam corporis quam animæ custodire. Virtus est animæ tuæ vanam hujus mundi gloriam contemnere, et omnia caduca calcare, et pro illius amore qui te redemit, dum vivis in corpore, laborare. Virtus est animæ tuæ humilitati studere, et superbiam abominari. Virtus est animæ tuæ iram et furorem cohibere ac reprimere. Virtus est animæ tuæ ab omni stultitia declinare et sapientiam divinam amplecti. Virtus est animæ tuæ omnem delectationem carnis subicere, et mentem tuam ad Christum erigere. Has ergo virtutes facile et perfacile potuisses obtinere, si sæcularium curam et caducas ac terrenas res devitare voluisses, et nihil amori Christi præposuisses.

CAPUT XXIV.

Ab studio in omnibus placendi Deo nullo amore avellatur.

O mi frater, ex tota mente dilige Deum, ut in omnibus actibus tuis placeas illi. Qui enim conjugio

VARIANTES LECTIONES.

^a Ven. sine ullo sensu sic habet: justis, bona non verborum, etc.

NOTÆ.

^a Virtus est animæ tuæ, animæ quidem, quia in anima est, sed ex dono Dei, imo « donum Dei, a quo solo dari potest, » ait Augustinus lib. iv, de Civit. Dei, cap. 20. Cum autem « virtus ars ipsa bene recteque vivendi a veteribus definita sit, » uti docet idem sanctus Doctor cap. seq., hic quamdam bene vivendi summam proponit Henrico Paulinus, quam in fortitudine, in malis tolerandis, et illecebris fugiendis quasi totam reponit. Etenim ut ait Tullius Tuscul. q. lib. ii: « Appellata est a viro virtus: viri autem propria maxime est fortitudo. » In fragmentis Lucii, v. 910, quædam virtutis munera recensentur et ferme modo, et ordine, quo a Paulino factum est:

Virtus est homini scire id quod queque habeat res.
Virtus scire homini rectum, utile, quid sit honestum;
Quæ bona, quæ mala, item quid utile, turpe, inhonestum;

Virtus querendæ finem rei scire modumque;
Virtus divitiis pretium persolvere posse.
Virtus id dare quod re ipsa debetur honori;
Hostem esse atque inimicum hominum morumque ma-

lorum,
Contra defensorem hominum morumque honorum;
Magnificare hos, his bene velle, his vivere amicum;
Commoda præterea patriæ tibi prima putare,
Deinde parentum, tertia jam postremaque nostra.

^b Nonne sicut fenum, etc. Ex illo Isa. xl, 6: Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos agri. Et Joh. xiv, 2: Homo quasi flos egreditur et conteritur. David quoque Psal. cii, 14: Homo, sicut fenum dies ejus, tamquam flos agri sic efflorescit. Hæc omnia comprehendit lib. xi Moral. cap. 26, sanctus Gregorius cum ait: « Quasi flos egreditur, qui nitet in carne; sed conteritur, quia redigitur in putredinem. Quid enim sunt nati homines in mundo, nisi quidam flores in campo... Vita itaque in carne, flos in feno est. Unde bene per Psalmistam dicitur: Homo, sicut fenum dies ejus, et sicut flos agri ita floreat. » Isaias quoque ait: Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus sicut flos agri. Homo etenim more floris procedit ex occulto, et subito apparet in publico: qui statim ex publico per mortem retrahitur ad occultum. » Sic et sanctus Hieronymus locum Isaie mox allatum cum attulisset, subdit epist. 3, Nepotiani mortem describens: « Marcescebat, proh dolor! flante austro liliium, et purpura violæ in pallorem sensim migrabat. » Frequentissime et apud ethnicos formæ caducitas flo-

rum comparatione explicatur, præsertim a poetis. Virgil. Eclog. ii, v. 17: « O formose puer, nimium ne crede colori. Alba ligustra cadunt, vacciniis nigra leguntur. » Ovid. de Arte am. lib. ii, v. 113: « Forma bonum fragile est, quantumque accedit ac aunos Fit minor et spatio carpitur ipsa suo. Nec semper violæ, nec semper lilia florent Et riget amissa spina relicta rosa. » Statius lib. iii. Silv. v. 456 lacrymæ Hetrusci: « florentesque manu scidit Atropos aunos; Qualia pallentes declinant lilia cimos, Pubentesque rosæ primos moriuntur ad Austros. » Et quando mors venerit... quanta remanebit pulchritudo? Perinde ac si diceret: nulla. Pulchre Silius Italicus Panicor. lib. xii, v. 242: « Solvitur omne decas letho, niveosque per artos It Stygius color et formæ populatur honores. » Sed præ his omnibus audi Chrysostomum in Psal. xlii non longe a fine Homiliæ: « Quid aliud est pulchritudo corporis nisi pulvis et lutum, atque adeo quidpiam his etiam deformius ac tetrius? Quod si fidem non habes, considera sepulcra hominum, et videbis lutum et pulverem. Quando enim facies vitam præsentem exuerit, tunc apparebit id quod est. »

CAPUT XXV.

Quam fluxæ carnis deliciae.

Dic mihi, quæso, frater mi, qualis profectus est in pulchritudine carnis? Nonne sicut fenum ^b æstatis ardore percussum arescit, et paulatim decorem pristinum amittit? Et quando mors ^c venerit, dic mihi, quæso, quanta remanebit in corpore pulchritudo? Tunc recognosces quia vanum est quod antea inaniter diligebas. Cum videris totum corpus intumescere, et in fetorem ^d esse conversum, nonne claudes

rum comparatione explicatur, præsertim a poetis. Virgil. Eclog. ii, v. 17: «

O formose puer, nimium ne crede colori.
Alba ligustra cadunt, vacciniis nigra leguntur

Ovid. de Arte am. lib. ii, v. 113: «

Forma bonum fragile est, quantumque accedit ac aunos
Fit minor et spatio carpitur ipsa suo.
Nec semper violæ, nec semper lilia florent
Et riget amissa spina relicta rosa.

Statius lib. iii. Silv. v. 456 lacrymæ Hetrusci: «

florentesque manu scidit Atropos aunos;
Qualia pallentes declinant lilia cimos,
Pubentesque rosæ primos moriuntur ad Austros.

^c Et quando mors venerit... quanta remanebit pulchritudo? Perinde ac si diceret: nulla. Pulchre Silius Italicus Panicor. lib. xii, v. 242: «

Solvitur omne decas letho, niveosque per artos
It Stygius color et formæ populatur honores.

Sed præ his omnibus audi Chrysostomum in Psal. xlii non longe a fine Homiliæ: « Quid aliud est pulchritudo corporis nisi pulvis et lutum, atque adeo quidpiam his etiam deformius ac tetrius? Quod si fidem non habes, considera sepulcra hominum, et videbis lutum et pulverem. Quando enim facies vitam præsentem exuerit, tunc apparebit id quod est. »

^d Et in fetorem esse conversum. Quia ut dicitur Eccli. i, 3: Putredo et vermes hæreditabunt lutum. Et Isa. xiv, 11: Concidit cadaver tuum: subter te sternetur linea et operimentum tuum erunt vermes. Et xxxiv, 3: De cadaveribus eorum ascendet fetor: tabescent montes a sanguine eorum. Primum locum Isaie insusurrans quidam religiosus vir auribus juvenis « omnibus deliciis mollem vitam agentis, ita eum pupugit, ut jam nihil aliud animo volvere posset quam vermes illos et illas tineas. Denique manus Deo dedit, seque ei in religione dicavit. » Rem narrat P. Hieronymus Platus de bono statu religiosi lib. iii, cap. ult. quod juvenis ille audivit, id sanctus Franciscus Borgia cum propriis vidisset oculis in cadavere Isabellæ imperatricis fœde commutato, de meliori vitæ instituto capessendo cogitavit. Sed magis ad rem sanctus Petrus Damianus lib. vii, ep. 19, sic alloquens Blancam, quam ab amore terrenorum avellere satagebat: « Perpende quia caro, quæ nunc accuratis dapibus enutritur, paulo post vermibus

nares tuas, ne sustineas fetorem fetidissimum? Ubi, A
quæso, erit tunc suavitas luxuriæ, et conviviorum
opulentia? Ubi blanda verba, quæ corda audien-
tium molliabant? Ubi sermones dulces, qui ama-
ritudinem amantibus infundebant? Ubi immoderatus
risus et jocus turpis? Ubi effrenata et inutilis lætitia?
Iste est finis pulchritudinis carnis et oblectationis.
Mundus enim peribit et concupiscentia ejus (*I Joann.*
h. 17). O quam felicissimum bonum est, et quam
valde felicissimum splendidam pulchritudinem Chri-
sti amare et radiis fulgoris ejus pectora nostra
illustrare, et omnem obscuritatem a nobis expellere.

CAPUT XXVI.

Detractionis mala, et ut fugienda.

Non accommodes b aures tuas ad percipienda
verba detrahentium, ne concipias mortem c in anima

tua. Detrahenti b enim et audienti d, utrique esca
mortis animæ, est detractio. Et ut brevius conclu-
dam, detractor et libens auditor diabolus por-
tant e in lingua. f Evita, quæso, a tuis auribus la-
queos detractionum, per quos captos g plurimos audis.
Postula tibi h a Domino cor prudens et pervigilem
sensus ut discernere valeas verba detrahentium :
non ignores fraudes et insidias eorum i, et in retia
eorum non veniat pes tuus.

CAPUT XXVII.

Peccatorum confessio.

Aliena debent esse a nobis omnia vitia mala, dum
hæreditas nostra Christus esse vult : ideo quia in-
B certi sumus de talibus, prosternamus nos humiliter
in conspectu pii Patris nostri, et peccata nostra
cito producamus in medium, ut deleat ea ipse Pater

VARIANTES LECTIONES.

¹ Sic Ven. ; at Bened. opulentia? Ubi blandorum verba. ² Ven. et radiantibus fulgoribus. ³ Bened. in
marg. mss., pectoribus nostris. ⁴ Sic Ven. ; at Bened., Detrahentis enim et audientis, utriusq. e. m. est a. de-
tractio. ⁵ Bened., portat. ⁶ Bened. in marg. editi addunt : Illum autem qui conqueritur, audi : quia non omnis
querimonia detractio est. Est in Ven. edit. inter ansulas sic : (illum. . . detractio.) ⁷ Ven. p. q. p. a. captos.
⁸ Ven. tibi a. D. Deo. ⁹ Bened. in marg., locus a glossemate purgatus. Veneta quidem sic habet et addit : Non
ignores frater f. et i. eorum, quia qui tibi utilia nuntiare videntur viam tuam explorare veniunt, vel utrum
culpatum diligas, an non ; sed Deus pedem tuum custodiat, ne in rete eorum veniat. Frequenter enim qui tecum
concordare volunt, aliorum scandala fingunt.

NOTÆ.

Scaturire compellitur : ipsaque tunc fit esca roden-
tium... ac tanto graviorem exhalat putrefacta fetore-
m, quanto suaviorem sibi procuravit educata molli-
tatem. Ecce dum ista conscribimus, Sophia nobis
ad memoriam redit... Cujus tumulus cum esset gyp-
teus, artificiosiusque cæmentariorum studiis undique
communio tantam fetoris illuviem per continui
circiter anni circum exhalavit, ut tolerari vix pos-
set, nec fratres quiescere in tota claustrum illius me-
dietate permetteret. Ponit deinde ob oculos exem-
plum nobilissimæ cujusdam feminæ (fertur ea fuisse
uxor ducis Venetorum), cujus adhuc viventis corpus
dumne computruit, ut membra cuncta marcescerent,
totumque cubiculum intolerabili prorsus fetore com-
plerent : nec quisquam tantam perferre hârium in-
juriam potuit, non cosmata, non servulus, etc. Quod
exemplum hoc epiphonemate concludit : « Quid
ergo sil caro, doceat ipsa caro : quodque perhibet
mortua, testetur et viva. »

a Ubi sermones dulces, qui amaritudinem amanti-
bus infundebant. Scite Plautus in Cistellaria v. 60 :

Ecce amor et melle et felle est fecundissimus.
Gusto dat dulce, amarum ad satietatem usque oggerit.

Idem probat quod apud eundem in Pseudolo Cal-
iodorus legenti servo amasiæ litteras garriebat :

... mihi videor cum ea fabularier :

Legit : dulce amarumque una nunc misces mihi.

Verissime dictum est : Terrenus amor delectat simul
et cruciat, vel quia admiscetur suspiciones, invidiæ,
ira, cæteraque hujus generis ad dilaniandam animam,
vel quia conscientia morsus hos male amantes exa-
gitat. Utrumque ex Deo noverat Augustinus, et fate-
tur lib. 11 Confess. cap. 2, n. 4. « Tu semper aderas
misericorditer sæviens et amarissimis aspergens of-
fensionibus omnes illicitas jucunditates meas, ut ita
quererem sine offensione jucundari, et ubi hoc pos-
sem, non invenirem quidquam præter te, Domine,
præter te qui fingis dolorem in præcepto, et per-
cutis ut sanes, et occidis nos ne moriamur abs te. »
Ita conscientia stimulos insinuat. Cætera vero, quæ
amaritudine aspergunt has suaves insanias lib. 111,
cap. 1, idem Aug. expertus recenset, quæ tamen in

Deum refundit. « Deus meus, misericordia mea,
quanto felle mihi suavitatem illam, et quam bonam
35 aspersisti, quia et amatus sum et perveni occulte
ad vinculum fruendi, et colligabar lætus ærumnolis
nexibus, ut cæderer, virgis ferreis ardentibus zeli, et
suspicionum, et timorum, et irarum atque rixarum. »

b Non accommodes, etc. Frequens monitum in Scri-
ptura et Patribus aures non præbendas susurranti-
bus. Quin et rationem tradunt, qua tam periculoso
malo obsistere valeamus. Eccl. xxviii, 28 : *Septi au-
rem tuam spinis, linguam nequam noli audire* : forte
inveniens præferendam esse in audiendo quamdam
vultus gravitatem, quæ nos ægre ferre eorum lingua
petulantiam significet, et inserere se volentem no-
stris auribus animisque quasi pungat et arceat, ut
spina lancinando arceat, quo non fas est ingredi
conantes ; quod aliis verbis dixerat Salomon Prov.
xxv, 23 : *Ventus aquilo dissipat pluvias, et facies
tristis linguam detrahentem*. Hinc Hieronymus seu
verius Paulinus epist. 14 ad Celantiam : « Ne ob-
D tractatoribus auctoritatem de consensu tribuas, ne
eorum vitium nutrias annuendo ; Chrysostomus verò
hom. 3 ad pop. Antioche. ita faciendum esse mon-
strat : « Dic proximo : habes aliquem quem laudes
et commendes? Aures aperio ut unguenta suscipiam ;
si vero male velis dicere, verbis ingressum obturo ;
non enim stercus et cœnum accipere sustineo. Quod
mihi lucrum si didiceris quod ille sit improbus?...
loquere ad ipsum : curemus nostra... et curiositatem
hanc... circa vitam nostram exhibeamus. »

c Ne concipias mortem. Sanctus Bernardus ser. De
triplici custodia de hac morte sic ait : « An non et
ipse moritur, qui venenum bibit quod ei malesuada
detractoris lingua propinat? Siquidem furtim ei di-
lectionis vita subtrahitur, et paulatim in eo fraterna
charitas refrigescit. »

d Detrahenti et audienti. Sanctus Bernardus,
vel quicumque est alius de modo bene vivendi ad
sororem ser. 17 : « Qui detrahit et qui detrahen-
tem libenter audit uterque peccat. » Et Ser. 33 :
« Pari reatu detrahentes et audientes tenentur. »
Et lib. 11 De Consideratione cap. 13 : « Detrahente, au-
detrahentem audire, quid horum damnabilius sit,
non facile dixerim. »

noster cœlestis. Et cum confessi fuerimus, non nos justificemus orantes, ne, sicut Phariseus ille, discendamus condemnati. Memoremus ¹ publicanum illum, et ita oremus, ut veniam delictorum consequi mereamur. Clamor cordis nostri pulset ad aures omnipotentis Dei; quia in pura mente placabitur in tempore orationis.

CAPUT XXVIII

Oratio qualiter et quomodo fundenda.

Omnem malitiam cordis projiciamus a nobis, et remittamus in nos ² peccantibus. Est denique genus serpentis ^a, quod cum cœperit ire ad bibendum aquam, antequam veniat ad fontem, evomit omne venenum. Initare et tu hunc serpentem in hac parte, secundum evangelicum Domini nostri Jesu Christi præceptum, ubi ait: *Estote prudentes sicut*

A serpentes (Matth. x, 16); et omne venenum iræ amarum evome, et remitte conservis tuis ut tibi dimittantur a Domino peccata tua, sicut Evangelium præcipit: Dimittite, et dimittetur vobis, date et dabitur vobis (Luc. viii, 37). Et qualem ^b cupis erga te esse Deum, talis esto ipse conservo tuo. Et omne opus quodcunque inchoaveris facere, primum invoca ^c Deum, et gratias ei age: et cum consummaveris ^d illud, similiter fac. Invoca Deum ex toto corde tuo, et invenies eum: et cum inveneris, ne dimittas eum, ut conjungatur mens tua in amore ejus. Hoc, mi frater, stude in vita tua, et orationem tuam puram offer Christo Domino, ne cogitationes hujus sæculi superflue conturbent cor tuum, neque in diversa rapiatur mens tua. Memento enim se sub Dei

B stare ^e conspectibus, qui occulta cordis perspicit, et

VARIANTES LECTIONES.

¹ Ven. memoremur. ² Bened. in nobis peccantibus, et ad. Ed. non duplici modo, sed vero.

NOTÆ.

^a *Est genus serpentis.* Sanctus Basilius, teste Maphæo Vegio De perseverantia religionis lib. v, cap. 2, videtur Paulino subministrasse historiam et moralem conceptum. Sic enim ait: « In tempore orationis præcepit Basilius, ut omnem malitiam projiciamus a nobis, et remi tamus si quid habemus adversus proximum nostrum, sequentes morem cujusdam serpentis, qui cum cœpit ire ad bibendum aquam, antequam veniat ad fontem evomit omne venenum. Et tu (inquit) imitare hunc serpentem in hac parte, et omne venenum iræ amarum evome, et remitte conservo tuo, etc. (Hæc ipsa sunt apud Bernardum De modo bene viveni ad Sororem cap. 28, post medium.) » Sed liber ille Admonitionis ad Filium Spiritualem, a quo hæc similitudo educitur, non esse Basili, sed potius cujusdam monachi ab ipso Paulino nostro Admonitionem extrahentis, ut dictum est ad cap. 20. Cæterum Basilius Oratione 7 in Hexamer. de Vipera cum muræna congregiente quiddam non absimile adducit. « Vipera, inquit, virus evomit reverentia conjugii: tu animi inclementiam et inhumanitatem, conjugalem copulam reveritus non depones. » Quem locum attigit et fuse prosequitur Alciati commentator in Embl. 192 « reverentiam in matrimonio requiri » inculcans.

^b *Et qualem cupis erga te esse Deum, talis esto ipse conservo tuo.* Præter ea quæ asert hic Paulinus ex Luc. viii, 37, et similia, quæ sæpe in Evangelio occurrunt, præsertim autem in oratione Dominica, ubi postulamus ut talem nobis se præbeat Deus, quales nos ipsos fratribus nostris præbuerimus, nempe ut nobis dimittat quemadmodum nos ipsis dimittimus, est locus Eccli. xxviii, 2 et seqq. *Relinque proximo tuo nocenti te, et tunc deprecanti tibi peccata solventur. Homo homini reservat iram, et a Deo querit medelam! In hominem similem sibi non habet misericordiam, et de peccatis suis deprecatur! Ipse cum caro sit, reservat iram, et propitiationem petit a Deo!* Sanctus Chromatius noster Conc. 1, de 8 Beatitud. in cap. v Matth. tribuit locum hunc Salomoni, sed est Jesus filii Sirac, qui Ecclesiasticus dicitur. Quare autem a nonnullis Patribus liber Ecclesiastici Salomoni tribuatur, vide Cornelium in Prolegomenis ipsius Eccli. cap. 2: sed redeamus ad propositum. Sanctus Petrus Chrysologus ser. 67: « Homo si sine peccato esse non potes, et vis semper dimitti tibi, dimitte semper: quantum vis dimitti tibi, dimitte tantum: quoties vis dimitti tibi, toties tu dimitte: imo quia vis totum dimitti tibi, totum dimitte. Homo intellige, quia remittendo aliis tu tibi veniam dedisti. » Et hoc est ferme quod aliis verbis dicebat sanctus Bernardus ser. 69 in Cant.

circa finem: « Qualem te paraveris Deo, talis oportet appareat tibi Deus. Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris. Quidni æque et cum amante amans? »

^c *Primum invoca Deum.* De invocatione Dei in principio actionum, vide quæ diximus in notis ad titul. libel. Sacrosyllabi lit. b. Adde ex theologia ethnicorum quod dicebat Plinius II in Panegyrico Trajano dicto: « Bene ac sapienter, P. C., majores instituerunt, ut rerum agendarum ita dicendi initium caperetur a precatonibus, quod nihil rite, nihil providenter homines sine deorum immortalium ope, consilio, honore, auspiciantur. » Plato in Timæo exemplum præfert: « Cum omnes, ait, qui mentis quoquo modo compotes sunt, in operis cujuslibet vel parvi vel magni principio invocare Deum soleant, quanto nos æquius est de universo, sive genitum sit sive ingentum, disputaturos, nisi forte desipimus, invocare divinam opem. Ergo deos omnes deasque precamur, in primis quidem, ut ea dicantur a nobis, quæ illis placeant: deinde ut nobis ipsi constemus. Quantum ad Deos attinet, sic a nobis oratum sit. »

^d *Et cum consummaveris illud, similiter fac.* Id est pariter oratione Deum colito, ut sit ipse actionis nostræ exordium et perfectio. Theocritus Eydyl. 17:

Ἐκ Διὸς ἀρχόμεσθα, καὶ εἰς Δία λήγεις Μούσαι,
id est: *A Jove incipiamus, et in Jovem desinite Musæ.* Aristides orat. sive Hym. 1 in Jovem in fine, ex versione G. Canteri: « Ab hoc incipere merito debemus, et in hoc desinere, dictorum omnium et factorum præsidem ipsum et adiutorem, ceu universi imperatorem, et solum præfectum semper invocantes. » Quid nos Christianos sentire, et facere oportet, cum sic ethnici loquantur?

^e *Memento te sub Dei stare conspectibus.* Nempe cupi oras. De oratione enim hic est sermo. Auctor Manualis, non quidem Augustinus, etsi inter ejus opera tom. VI, ed. novis. referatur, sed vel Anselmum, vel quis alius, cap. 29 sic habet: « Sicut nullum est momentum, quo homo non fruatur vel utatur Dei pietate vel misericordia, sic nullum debet esse momentum, quo eum præsentem non habeat in memoria. Idcirco non brevi crimine tenetur astrictus, quisquis in oratione cum Deo loquitur, et subito abstrahitur ab ejus conspectu, quasi ab oculis non videntis et audientis. » Quod delictum fugit qui mente Deo præsentis se sinit, uti dicebat Epictetus, estque ejus 104 sententia ex Johanne Stobæo: *Ἐκὸς αἰὶ μνημονεύης, ὅτι ὃ ἐργάζη κατὰ ψυχὴν ἢ σῶμα, θεὸς ἐπιστηκὴν ἔξωσος, ἐν πάσαις σου ταῖς προσυχαῖς,*

secreta mentis tuæ novit. Vigilanter ergo et assidue assiste in conspectu Dei in tempore orationis, ut imminentem diaboli tentationem facilius possis effugere. Si enim cogitationes hujus sæculi malæ et sordidæ turbant cor tuum, et cogunt illicitum aliquid perpetrare, per orationes puras et vigiliis sanctas depellantur¹ ab anima tua. Oratio^a namque grandis munitio est animæ. Per orationes^b purissimas omnia nobis utilia tribuuntur a Domino et cuncta noxia effugantur. Et ne^c diutius de hac re^d disputem vel immerer, **36** sicut ex carnalibus escis aliter caro, ita ex divinis eloquiis et orationibus interior homo nutritur et pascitur. Pæscæ, quæso, animam tuam spiritualibus tibus, id est fide, spe, charitate, et reliquis virtutibus, per quas intelligas Deum amari^e, et ejus præcepta servari: ut cum extrema dies tibi^f evenerit, angeli pacis te suscipiant, de potestate diaboli te eripiant, et merearis sanctorum consortio in beata requie perfici, et vitam æternam cum omnibus sanctis possidere. Nam certissime scis, quia possessio regni cælorum promissa tibi est, sed vide ne ab ea extraneus efficiaris.

37 CAPUT XXIX.

Familiæ curam hortatur impendere.

Quæso, mi frater, quæso, omnibus tibi subjectis et bonæ voluntatis in domo tua a majore usque ad minimum, amorem et dulcedinem regni cælestis,

VARIANTES LECTIONES.

¹ Ven. depellantur. ² Bened., et ut ne. ³ In Bened. deest re. ⁴ Bened. amare et sic quod sequitur, servare. ⁵ Bened., venerit. ⁶ Ven. pervigil.

NOTÆ.

καὶ ταῖς πράξεσιν, οὐ μὴ ἀμάρτας, ἔχεις δὲ τὸν Θεὸν συντροφεῖν, hoc est: Si semper memineris quod operanti secundum spiritum vel corpus, Deus astat præsens inspector, in omnibus precationibus et actionibus tuis non peccabis, habebis quin etiam Deum cohabitorem.

^a Oratio munitio est animæ. Egesippus, cum varia ex Scripturis attulisset exempla, quibus probat sanctos Patres oratione dura quæque superasse, hostesque vicisse, subdit lib. v, De excid. Urbis Hierosol: « Quis hæc et talia considerans non admiretur et non intelligat in oratione nobis meliora esse arma, quam in virtute? » Scilicet humana puta bellica.

^b Per orationes purissimas. Qui sub Catonis nomine circumferuntur versus:

Si Deus est animus nobis, ut carmina dicunt,
Hic tibi præcipue pura sit mente colentus.

Et Cicero in De Nat. deor.: « Cultus deorum est optimus... ut eos semper pura, integra, incorrupta et mente et voce veneremur. » Plautus Amphitr. v. 1292, act. V.:

Invocat deos immortales, ut sibi auxilium ferant,
Manibus puris, capite aperto.

Sed Apostolus, I Tim. ii, 8, puras manus, cum oramus, ad Deum tolli præcipit, cum dicit: *Volo viros orare in omni loco, levant.es puras manus sine ira et disceptatione.* Puritas enim, quam præcipue requirit Paulus, in eo posita est secundum Chrysostomum hic, Hom. 8, ut ab ira odioque animus sit liber. « Puras, inquit, manus, id est mundas, non aqua lotas, verum cupiditate, rapina cædibus mundas, absque ira et disceptatione. Quid, oro, hoc sibi vult? Quis enim irascitur orans? Cæterum ira: nomine profanam injuriarum memoriam significare voluit. Munda sit orantis intentio... nullus adeo audax sit, ut inimicitias exercens ad Deum pergat

amaritudinem et timorem gehennæ annunties, et de eorum salute sollicitus ac^g vigil existas: quia pro omnibus tibi subjectis, qui in domo tua sunt, rationem Domino reddes. Annuntia, præcipe, impera, suade eis, ut caveant se a superbia, a detractioe, ab ebrietate, a fornicatione, a luxuria, ab ira, a perjurio, a cupiditate, quæ est radix omnium malorum.

CAPUT XXX.

Ut cupiditatis mala caveat.

Cupidus enim vir animam suam^h venalem habet: si invenerit tempus ut concupiscat alicujus aurum aut argentum, seu vestes pulchras, vel etiam cujuslibet mulierem pulchram facie, pro nihilo perpetrat homicidium. Et ut quis effunditⁱ aquam in terram, ita est ei effundere sanguinem proximi sui. Plurimæ animæ in mortis periculum inciderunt propter cupiditatem, et multi Domino jubente ob hoc lapidati sunt (Josue vii, 25). Saul enim alienus a Deo propter avaritiam factus est: et ad extremum de culmine regali expulsus ab inimicis suis peremptus est (I Reg. xv). Et de multis multa dicere potuissem, sed sapienti^j pauca sufficiunt. Dominus vero noster et Salvator voluit de cordibus Pharisæorum pecuniarum amorem excludere: sed quia erant cupidissimi, salutaria Domini verba deridebant (Matth. xv). Nam et illum divitem, quem Dominus ad regna cælorum provocavit, amor pecuniarum eum intrare non per-

^k orandum. » Est ergo hujusmodi oratio mundissima, quam exigit Paulinus.

^g Animam venalem habet. Ex illo Eccli. x, 9 et 10: *Avaro nihil est scelestius... Nihil est iniquius quam amare pecuniam: hic enim et animam suam venalem habet.* Quia « pro auro vendit animam suam diabolo, » ut hic ait Cornelius. Vel quia vita corporis quandoque animæ nomine in Scriptura ponitur, ut illud Joan. xv, 13: *Majorem charitatem nemo habet ut animam suam ponat quis pro amicis suis;* S. Thomas, 2, 2, q. 118, a. 5, ad 1, sic locum hunc interpretatur: « Avarus animam suam venalem habet, quia videlicet animam suam, id est vitam suam exponit periculis pro pecunia. » Utrumque comprehendit Augustinus vel quis alius ser. olim 25, de Verbis Domini, nunc n. 367, edit noviss., ubi sic ait: « Quæ est ista, rogo, animarum insaniam, amittere vitam, appetere mortem: acquirere aurum, perdere cælum. »

^h Ut quis effundit aquam in terram, ita est ei effundere sanguinem. Psal. lxxviii: *Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Jerusalem.* Similitudo frequens in Scripturis, præcipue ad copiam significandam, aut vilitatem rei quæ profunditur. Hoc sensu accipiendum illud Psalmistæ sub persona Christi Domini patientis. Psal. xxi, 15: *Sicut aqua effusus sum.* In primo sensu accipiendum illud Osee v, 10: *Super eos effundam quasi aquam iram meam.*

ⁱ Sapienti pauca sufficiunt. Dictum proverbiale, Terentius in Phormione v. 540, act. iii, sc. 3, sic colloquens Antiphonem Getamque inducit: *An Pater adest hic. Ge. Scio: sed quid tum? An. Ah, dictum sapienti sat est.* Videlicet, ut Donatus ad hunc locum observat: « Brevis sermo, et quasi quædam admonitio sufficit sapienti, quod etiam vulgo dici solet; intelligenti pauca sufficiunt. »

misit (*Matth.* xix, 2). Sed et Judæ pectus avaritiæ **A** flamma exarsit, ut Dominus sanctorum bonorum largitorem, in manus traderet impiorum (*Matth.* xxvi, 15). Avarus enim vir inferno est similis. Infernus enim quantoscunque devoraverit, nunquam dicit, satis est. Sic etsi omnes thesauri confluxerint in avarum, nunquam satiabitur.

CAPUT XXXI.

Eleemosynam de suo faciat.

Ideo, frater mi, omnibus qui in domo tua sunt præcipe ab hoc vitio cavere. Melius est enim, ut ex paupertate sua pusillum quis ¹ tribuat indigentibus, quam multum ex injusta acquisitione. Unusquisque juxta quod habet porrigat. Tantum enim expetitur ab unoquoque eorum, quantum ei Deus ² dedit. Nec enim ab eo plus exigit, quam quod ipse dedit. Eleemosyna ^a cum iniquitate ³ acquisita, abominabilis est coram Deo, et acceptum est ^b ei quod fuerit fideliter acquisitum. Sunt enim nonnulli, qui diripientes aliena facere se simulant eleemosynam: et cum alios premant, aliis se misereri fingunt. Si autem ex proprio labore dederint, gratum et acceptum erit Deo.

VARIANTES LECTIONES.

¹ *In Ven. docet, quis.* ² *Ven. Dominus.* ³ *Ven. cupiditate; sed in marg. corrigi, iniq.* ⁴ *In Ven. docet est.*

NOTÆ.

^a *Eleemosyna cum iniquitate acquisita.* Chrysostomus tom. V, Ser. de penitentia, qui incipit *Provida mente*, sic ait: « Eleemosyna cum iniquitate acquisita abominatio est coram Deo. » Et hom. 36 ad populum. Antioch.: « Si propterea rapis ut miseraris, nihil hac pejus eleemosyna. Cum enim ex rapina nascatur, hoc eleemosyna non est: sævitia quædam est, et crudelitas. » Isychius lib. vii in Levit., cap. 25: « Si quis eleemosynam operari vult, nec proximo nocens operetur, neque, si pauper est, ipse rapiat divitum pecunias, ut præbeat pauperibus. Deus enim eleemosynam ex justitia offerri vult. Tandem Isaac Antiochenus de mundi Contemptu **38** cap. 1: « Ex his aliis quæ laboribus propriis acquisivit, non ex acquisitis per machinationes et mendacia, perjuriam et falsitates. Si vis seminare in pauperibus, de propriis semina. Nam si de alienis seminaveris, erunt zizaniis amariora. » Quomodo autem de proprio dandum sit et quantum, docet Chrysostomus hom. 43 in I Cor., circa finem.

^b *Non erit gratum Deo quidquid homo facit cum superbia.* Quia Deus superbis resistit, ut dicit Jacobus iv, 6. Exemplum est in Pharisæo Luc. x, qui bona opera multa faciebat, quæ tamen Deo grata non fuerunt. Audi Gregorium lib. xix Moral., cap. 2 in fine de hoc Pharisæo disserentem: « O quot labores uno vitio percossi ceciderunt! Quanta bona unius culpæ gladio sunt perempta? Unde magnopere oportet et bona semper agere, et ab ipsis nos bonis operibus caute in cogitatione custodire: ne si mentem elevant, bona non sint, quæ non auctori militant, sed elationi. » Et Augustinum ser. 115, edit. novis., alias 36, de verb. Domini: « Ecce video Publicanum justificatum magis de templo descendere, quam Pharisæum. Quæro quare? Quæris quare? Audi quare: Quia omnis qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur. Audisti sententiam, cave causam malam: aliud dico. Audisti sententiam, cave superbiam. » Sic et paulo infra Paulinus noster: « Multorum temporum labores, inquit, et orationes, et eleemosynæ et jejunia, et vigilia, si cum superbia finem habuerint, pro nihilo apud Deum computantur. »

^c *Humilitas, virtutum sublimitas est, non quidem*

CAPUT XXXII.

Commendat humilitatem; superbiam vituperat.

Et roga eos ut in omnibus operibus suis humiliter coram Deo agant quidquid eis agendum sit: quia non erit gratum ^b Deo quidquid homo facit cum superbia. Quod autem humiliter sit, hoc est ei acceptum. In omnibus operibus suis sint humiles, quia humilitas ^c virtutum sublimitas est: nec ad regnum cælorum quislibet veniet. nisi per humilitatem. Multorum autem temporum labores et orationes et eleemosynæ, jejunia et vigilia si cum superbia finem habuerint, pro nihilo apud Deum computantur. Acceptus est Deo vir humilis, et in se Deum gestat. Jam paulatim disseruimus de superbiæ malo, sed propter tibi subjectos necessarium hunc locum inveni, ut contra sagittas diaboli discant clypeum humilitatis erigere. Superbus ^d autem Deo est odibilis, et diabolo ^e similis. Humilis licet habitu vilis sit, gloriosus tamen est virtutibus apud Deum. Superbus autem, etsi decorus et clarus videatur aspectu, tamen apud Deum operibus vilis est: et verbis, et gestis ^f, et vultu, et incesso semper ejus dignoscitur superbia

diguitate, sed merito, quia cæteræ ab hac fulciuntur et sustentantur, ut virtutes sint. Chrysostomus Hom. 30 in Act. apostol.: « Nihil conferendum humilitatis virtuti. Ipsa enim mater est ac radix, et alumna et fulcimentum et vinculum bonorum, » puta operum. Guanicus abbas Igniacensis ser. in sabbato Hebdom. 2. Quadrages. in fine. « Humilitas omnium virtutum est maxima, cum tamen virtutem se esse nesciat. Ipsa fere omnium radix, et seminarium, et fomes, et incentivum, et ipsa cumulus et fastigium, custodia et disciplina. Ab ipsa incipiunt, per ipsam proficiunt, in ipsa consummantur, per ipsam conservantur. Cumque omnibus ut virtutes sint tribuat, si qua earum defuerit, vel minus perfecta fuerit, ipsa alterius defectu proficiens, dispendium illius de se compensat. »

^d *Superbus Deo est odibilis, juxta illud Ecel. x, 7. Odibilis coram Deo est et hominibus superbia. Hinc Prudentius in Psychomachia, v. 535.*

Desino grande loqui: fragit Deus omne superbam; Magna cadunt, inflata crepant, tumeliosa premantur.

^e *Diabolo similis.* « Imo quisquis superbus est, demone plenus est, » ait Cæsarius Arelaten. Episc. Hom. 25. Et sanctus Basilii Seleucia episcopus orat. 35 vocat « superbiam arcem agriudium, quæ diaboli morbo jacatur. » Sanctus quoque Cyprianus epist. 55, hanc ait « de Antichristi spiritu nasos, id est de diabolo, cui exprobrat per prophetam (*Isa.* xiv) Dominus, et dicit: *Tu dixisti in animo tuo: In cælum ascendam, super stellas Dei ponam sedem meam.* »

^f *Et verbis et gestis, etc., descriptionem superbiæ vide apud Prudentium l. c. Cassianus De Instit. coenob. lib. xii, cap. 29, graphicè depingit superbum: « Inest primitus in loquela ejus clamor, in taciturnitate amaritudo, excelsus et effusus in lætitia risus, irrationabilis in serietate tristitia, in responsione rancor, facilitas in sermone, verba passim sine ulla cordis gravitate erumpentia. Expers patientiæ est, etc. » De incesso autem superbi Cassiodorus Variar. lib. vi, formul. 9: « Superbus varicatis gressibus patet. » De oculis vero sanctus Gregorius **39***

et levitas. Cupit se ^a semper laudari ab ¹ hominibus, et bonis quibus alienus est, prædicari se vult: non se ^b patitur cuiquam esse subjectum, sed semper inter suos pares primatum cupit tenere, et in majorem gradum ascendere: et quod meritis obtinere non potest, adulando ^c et detrahendo ^d vult invadere. Et sicut navis est sine gubernatore cum jactatur fluctibus, ita et superbus levis circumfertur, instabilis per omnes actus suos. Humilis autem ultimum se judicat, et blando vultu ^e intuens, coram Deo emiciens apparet; et cum omnia fecerit dicit: Servus inutilis sum, et nihil se fecisse testatur. Et Deus divulgat ^e opera ipsius, et profert in medium, mirificatque facta illius, et exaltat et clarum facit eum, et in tempore precum suarum, quod postulat impetrare apud Deum potest. Hæc et his similia sola humilitas obtinet apud Deum; quia ipse est sessio et delectabile cubile Domini nostri Jesu Christi, qui ait: *Super quem requiescam, nisi super humilem et quietum et patientem sermones meos* (Lsa. LXVI, 2). Et iterum: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde* (Matth. II, 29). Annuntia, quæso, tuis, et dicito eis: *Quia Deus superbis resistit* (Jac. IV, 6). Et: *Ira viri justitiam Dei non operatur* (Jac. I, 20). ^b Multi se

blandos et patientes simulant, et si tempus inveniunt amariore sunt. *Fornicatores et adulteros dijudicabit Deus* (Hebr. XIII, 4) in die judicii. De perjuriis scriptum ^e est: *Vir multum jurans non effugiet peccatum nec recedet plaga de domo ejus* (Eccli. XXIII, 12). Detractio fornicatio est animæ. Unde ^e Psalmista: *Detrahentem secreto proximo tuo hunc persequor* (Psal. c, 5). Discordiam ut Salomon cecinit, detestatur Dominus, dicens: *Septimum est quod detestatur anima mea* (Prov. VI, 16), id est qui seminat inter fratres discordiam (Ibid. 19). ⁷ Hos nulli rei similes judico nisi diabolo, qui seminavit discordiam inter Deum et hominem.

CAPUT XXXIII.

Eucharistie sumptio.

^B Hæc ^e sunt cibi et pocula mortis animarum nostrarum. Ab his ^o pietas Domini nostri Jesu Christi nos liberet, et se ipsum nobis edendam tribuat, qui dixit: *Ego sum panis vivus qui de caelo descendi* (Joan. VI, 41). *Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum, habet vitam æternam in semetipso* (Ibid., 57). Sed unusquisque antequam corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi accipiat, se ipsum probet, et secundum Apostoli præceptum, *Sic de pane illo edat et*

VARIANTES LECTIONES

¹ Ven. omnibus homi. ² Ven. addit et Bened. notant in marg. Ed. adulando prælati, detrahendo et invadendo æqualibus, humilesque contemnendo, vult invadere. ³ Ven., terram intuens. ⁴ Bened. hoc non habent, nec tamen notant quiddam in marg.; est in Veneta sic inter ansulas. ⁵ Bened. non habent, scriptum est. ⁶ Bened. et Psalmista. ⁷ Bened. hoc non habent, nec notant. Sic inter ansulas est in Veneta. ⁸ Ven. Hi sunt. ⁹ Ven. ab his venenis p.

NOTÆ.

Moral. lib. xxxiv, cap. 17: « Superbia per oculos judicatur. Ipsi quippe, per fastum tumoris inflati, quasi ex sublimi respiciant, et quo se deprimunt, alius extollunt. Nisi enim superbia se per oculos quasi per quasdam fenestras ostenderet, nequaquam Deo Psalmista dixisset (Psal. xvii): « Populum humilem saltem facies, et oculos superborum humiliabis. Nisi se superbia per oculos funderet, Salomon quoque de Judææ elatione non diceret (Prov. xxx): *Generatio cujus excelsi sunt oculi, et palpebræ ejus in altum surrectæ.* »

^a Cupit se semper laudari, et cum non consequitur quod appetit, indignabundo silentio se ipsum commendat, ut ait Gregor. in I Reg. cap. 14, lib. v, cujus sunt verba: « Mos elatorum esse solet, ut cum ab eorum laudibus lingua aliena silet, æstimatio sua non sileat. Tacentibus quidem aliis clamant, quia æstimationis suæ præconia in corde portant. »

^b Non se patitur cuiquam esse subjectum, sed semper inter suos pares primatum cupit tenere. Idem Gregor. Moral. xiii, cap. 9: « Arrogantes omnes cunctis quidem hominibus se æqualiter conditos meminerunt, sed per fastum scientiæ auditores suos æquales sibi vel esse vel credere dedignantur: eisque se per naturæ conditionem conferunt, sed per tumorem scientiæ superponunt. Æquales quidem se judicant existitisse nascendo, sed non æquales remansisse vivendo. » Quam belle Bernardus ser. 1 de diversis: « Solitudo hæc superborum est, quia solos sese reputant, solos appetunt se putari. Litteratus est: odit socium. Astutus in negotiis sæcularibus: neminem vellet sibi similem inveniri. Pecuniosus est: si ditescere videri alterum, cruciari. Fortis est, aut formosus: da ei parem et contabescit. Solitarius est: sed erroribus. » Et alibi, nempe de gradibus humilitatis et superbiæ gr. 7 præsumptio, « primus in conventibus residet, in consiliis primus respondet, non vocatus

^C accedit, non missus se intromittit, reordinat ordinata, reficit facta. Quidquid ipse non fecerit aut ordinaverit, nec recte factum nec pulchre existimat ordinatum. Judicat judicantes, præjudicat judicaturis. » Non absimili Paulini sententiæ est illud quod de duorum Romanorum æmulis dicitur Lucanus lib. I, v. 125, cecinit:

Nec quemquam jam ferre potest, Cæsare priorem.
Pompeiusve parem.

^c Adulando. Chrysostomus in illud Pauli I Thessal. II, 5 et 6. *Neque aliquando fuimus in sermone adulationis,.... neque querentes ab hominibus gloriam, sic explicat. « Non adulati sumus, quod quidem est eorum, qui.... volunt dominatum obtinere. Non potest dici: Adulati sumus, ut dominatum obtineamus. » Vel ut ait Primasius in eumdem Apostoli locum: « Omnis qui adulatur aut propter avaritiam, vel gloriam adulatur. »*

^d Detrahendo. Gregorius Moral. lib. xxxiii, cap. 3: « Cuncti vanæ gloriæ sectatores, dum se omnibus præferunt, alios quidem de fatuis sensibus, alios autem de indignis meritis reprehendunt, id est alios censent nihil scire, alios non bene vivere. » Detractio enim a superbia procedit; nam ut ait Petrus Damianus lib. vi, epist. 30: « Plane nisi multum nobis vita nostra splenderet, non tantopere nostris oculis aliena conversatio displiceret. »

^e Deus divulgat operu ipsius. Innumcrabilia sunt exempla. Duo meminisse sit satis. Mariæ Magdalenz facinus, quæ prevenit ungere corpus Christi in sepulturam per universum mundum juxta ejusdem Christi prophetiam prædicatur (Matth. xxvi, 33). Martini eleemosyna ore Christi, qui acceperat, commendatur, his verbis: « Martinus adhuc catechumenus hac me veste contextit, » ut narrat Severus lib. Vitæ ejus n. 2. Vere Deus, ut ait Maria, exaltat humiles, et qui se humiliat exaltabitur.

de calice bibat, quia qui indigne manducat et bibit corpus et sanguinem Domini, iudicium sibi manducat, et bibit, non dijudicans corpus Domini (I Cor. xi, 28). Quando enim eum ¹ accipere debemus, ante ^a ad confessionem et pœnitentiam recurrere debemus, et omnes actus nostros curiosius discutere : et peccata nostra, si in nobis senserimus, cito festinemus per confessionem et veram pœnitentiam abluere, ne cum Juda proditore diabolus intra non celantes, pereamus, protrahentes et celantes peccatum nostrum de die in diem.

40 CAPUT XXXIV.

† *Peccata cordis cavenda, quia cor intuetur Deus.*

Et si quid male ^a aut nequam cogitaverimus, ^b de eo pœnitentiam agamus, et velociter ^b illud de corde nostro eradere festinemus. Ne velimus dicere : ^c Non est hoc grande peccatum quod cogitavi. Heu insipientes ! quare non ^b intelligimus, quia in conspectu Domini ^d cogitationes nostræ, antequam in opus procedant, manifestæ et apertæ sunt ! Dicit enim

VARIANTES LECTIONES.

¹ Ven. illud. ² Ven. mali. ³ Bened. et de eo. ⁴ Ven. non cogitamus. Vel intelligimus. ⁵ Ven. addit. quoniam vanæ sunt. ⁶ Bened. non habent, et.

NOTÆ.

^a Ante ad confessionem et pœnitentiam, etc. est illud ipsum, quod aliis verbis Apostolus I Cor. xi, 28, præcipit juxta Tridentinum sess. 13, cap. 7 : « Communicare volenti revocandum est in memoriam ejus (Pauli) præceptum *Probet seipsum homo*. Ecclesiastica autem consuetudo declarat eam probationem necessariam esse, ut nullus sibi conscius mortalis peccati, quantumvis sibi contritus videatur, absque præmissa sacramentali confessione, ad sacram Eucharistiam accedere debeat. » Hæc sanctissima Ecclesiæ praxis elucet ex epistolis sancti Cypriani 9, 10, 11, et ex aliis locis non raro. Pauca ex his epistolis accipe. In 9 sic habet, dolens intempestive lapsis datam Eucharistiam : « Nam cum in minoribus peccatis agant peccatores pœnitentiam justo tempore, et secundum disciplinæ ordinem ad exomologesim veniant, et per manus impositionem episcopi, et cleri jus communicationis accipiant ; nunc crudo tempore.... nondum pœnitentia acta, nondum exomologesi facta.... Eucharistia illis datur. » De hoc et in decima conqueritur, quod ferme lisdem verbis repetit in undecima. Huc respiciebat Bernardus ser. 1, in Vigil. Nat. Do. cum inquit *Bethleem domum panis*, et *Juda confessionem* sonat ; et subdit : « Tu ergo.... si suscipias panem illum qui de cælo descendit, et dat vitam mundo, Dominicum videlicet corpus Jesu.... Bethleem factus es dignus plane susceptione dominica, si tamen confessio non defuerit. » Placet hic duorum patrum Eterii et Beati, Paulini nostri ferme *συγχρονῶν*, et in pugna quam cum Elipando inierunt, commilitonum, verba huc facientia producere ex lib. 1 contra Elipandum : « Dicunt aliqui : semper communicare debet Christianus, nisi aliquo intercedente peccato, corpus Domini quotidie accipiendum.... Quod quidem bene dicunt, si hoc cum religione, et devotione, et humilitate suscipiant. Cæterum si talia fuerint peccata, que quasi mortuum ab altari removeant, prius agenda pœnitentia est, ac sic deinde hoc salutiferum medicamentum suscipiendum. »

^b *Velociter eradere festinemus*, de sollicitudine adhibenda in abigendis malis cogitationibus vide Cassianum lib. vi, cap. 13, de Institutis Cœnobiiorum. Monebat et Antiochus hom. 81, « multivarie ejusmodi cogitationes nulla mora, sed ipso statim aditu profigandæ sunt, ac declinandæ studio piæ contra-

Psalmista : *Scrutans corda et renes Deus* (Psal. vii, 10). Et iterum : *Dominus scit cogitationes hominum* ^a (Psal. xciii, 11). Et alibi idem Psalmista : *Intellexisti cogitationes meas de longe : semitam meam et funiculum meum investigasti* (Psal. cxxxviii, 3). Ne, quæso, permittamus in nobis cogitationes pravas, neque tanquam minima negligamus, quia *qui spernit minima paulatim defuit* (Eccli. xix, 1). Non spernamus morsum ^e serpentis, ne venenum ejus conspergatur in corda nostra : quia quamvis venenum vita sit serpentis, tamen mors est hominis. Abscindamus virgulta spinarum de agro cordis nostri, ne defligant in nobis altas radices. Scimus enim, quia cor nostrum ager est Domini nostri Jesu Christi : excolamus eum cœlestibus disciplinis, et non sinamus in agro tanti imperatoris seminari ^f zizania : sed cunctis floribus virtutum decoremus, quia in his delectatur omnipotens Deus sicut in Canticis Canticorum legitur : *Ego flos campi, et lilium convallium* (Can. ii, 1), id est ego decus mundi, et ^g virginitas humilium.

dictionis atque orationis. »

^c *Ne velimus dicere : Non est hoc grande peccatum.* Chrysostomus tom. V de levium peccatorum periculis, fuse hoc argumentum prosequitur. Accipe pauca : « Forsitan cogitatus nostros ad Deum non putas pertinere ? Nullus actus non cogitatione præcurrente perficitur : nullum opus non corde meditante completur.... Etsi nonnunquam cogitemus, nec gerimus, disponimus, nec implemus : tamen cogitata pro factis tenentur, licet nondum opere compleantur. Facere enim cordis cogitare est : quia corporis est cogitata perficere.... Cor cogitando tenetur in crimine, licet corpus immune videatur ab opere. Reus est jam animus qui cogitavit : licet immune corpus sit ab opere quod non fecit. »

^d *In conspectu Domini cogitationes nostræ.* Nil opus est afferre Scripturas, quas jam profert Paulinus in re alioquin satis nota. Potius ethnicos audiamus, quæ hæc ipsa veritas affulsit. Seneca epist. 41 : « Prope est a te Deus, tecum est, intus est. Ita dico, Lucili, sacer intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque nostrorum observator. » Et epist. 83 : « Sic certe vivendum est tanquam in conspectu vivamus, sic cogitandum tanquam aliquis in pectus intimum inspicere possit : et potest. Quid enim prodest ab homine aliquid esse secretum ? Nihil Deo clausum est. Interest animis nostris, et cogitationibus mediis intervenit. » Sed et Thales, teste Laertio de Vitis Philosoph. lib. 1 : « Interrogatus lateret ne Deos homo male agens : Ne cogitans quidem, » inquit : Unde nil mirum si Juvenecus Christianus cecinit lib. 1 Hist. Evag., v. 617 :

Nil absente Deo loquimur, nil abdita clausum Pectoris intra tegunt ; præsens Deus omnia cernit.

^e *Non spernamus morsum serpentis.* Theodoros Studita ser. 1 : « Neque enim nescis pravas cogitationes serpentium instar mordere, immisso in animum veneno : quod omni studio eximendum est simul atque exortum est, ne ulcus difficile mora reddat. »

^f *Seminari zizania.* Auctor operis imperfecti inter Chrysostomi opera tom. II, edit. Lugd. 1687, hom. 13 in cap. vi Matth. : « Triticum est voluntas bona, quam seminat Deus in homine. Zizanium autem est, cogitatio mala, quam diabolus seminavit per carnem. »

CAPUT XXXV

Caro domanda.

Et semper atque a semper caro nostra subjecta sit animæ, et sicut ancilla famuletur dominæ suæ. Ne præbeamus vires illicitas corpori nostro, ne committat bellum adversus spiritum nostrum; sed semper subjecta sit caro, ut obtemperet jussis Spiritus sancti. Neque increassari permittamus ancillam b ne contemnat dominam suam, sed omnibus jussis ejus et obsequiis mancipetur. Sicut enim c equis frena sunt imponenda, ita corpora nostra jejuniis et orationibus sunt infrenanda. Nam quemadmodum d

a *Semper atque semper.* Hæc verbi ingeminatio vim orationis intendit, uti etiam atque etiam. Terentius B Eanuch. v. 56, act. 1, sc. 4 :

Proin tu, dum est tempus, etiam atque etiam cogita. Et magis atque magis, ut apud Virg. Georg. lib. III, 185.

¶ Tum magis atque magis blandis gaudere magistris Laudibus, etc.

Quod et in nominibus geminatis hoc modo apparet, ut est illud Virgilii Æneid. lib. II, v. 668 :

Arma viri, ferte arma.

Statius lib. VII Theb., v. 135 :

Arms, arma insani, sua quisque ignotaque nullo Mora rapit.

Et illud Jerem. xxii, 29 : Terra, terra, terra audi sermonem Domini. Semper igitur atque semper est Paulino incessanter, et sine ulla interruptione.

b *Ancillam, ne contemnat Dominam suam.* Alludit ad illud Sara et Agar Gen xvi. De his enim moraliter Scripturam intelligit Nicolaus de Lira dum ait : c Per Abram potest intelligi vir quicumque bonus, habeas in sua domo, ¶ id est in se ipso Sarai, quæ interpretatur princeps mea, propter quod per ipsam significatur ratio recta, quæ debet dominari, et Agar ancillam, id est carnem, quæ debet subjici, et castigari. Per hoc autem quod dixit Sarai, *ingredere ad ancillam*, intelligitur condescensio facta carni ex causa rationabili. Sed quia difficile est ibi tenere modum debitum, ideo frequenter ex hoc consurgit rebellio carnis ad spiritum, quod notatur, cum dicitur, *despexit dominam suam*. Sed cum ratio denuntiat homini talem rebellionem, debet rationi subjicere carnem quod notatur, cum subditur : *Cui respondens Abraham, Ecce, ait, ancilla tua in manu tua est* : etc. ad castigandam eam : et si caro talem castigationem refugiat, debet nihilominus reduci ad rationis obedientiam.)

c *Sicut equis frena sunt imponenda.* Sanctus Gregorius lib. Mor. xxxi, cap. 9 : c Equus est unicuique sænetæ animæ corpus suum, quod videlicet novit et ab illicitis continentia freno restringere, et rursus charitatis impulsu in exercitatione boni operis relaxare. Equitis ergo nomine anima sancti viri exprimitur, quæ jumentum corporis bene subditum regit.) Audiendus Augustinus late similitudinem exponens lib. De utilitate jejunii c. 3. c Tali dissuasori malo, servo ventris, responde per hanc similitudinem et dic : si jumento forte insideres, si equo uteris, qui te gestiendo posset præcipitare, nonne ut securus iter ageres, cibaria ferocitatis subtraheres, et fame domares quem freno non posses ? Caro mea jumentum meum est : iter ago in Jerusalem, plerumque me rapit, et de via conatur excutere : via autem mea Christus est. Ita exultantem non cohibebo jejunio ?)

d *Quemadmodum aurigæ, juxta illud Virgilii in fine Georg. lib. 1 :*

A aurigæ, si frena laxaverint, per præcipitia ducuntur; ita et anima cum ipso corpore, si ei frenum non imposuerimus, ad inferni præcipitia dilabitur. Simus ergo boni et edocti aurigæ corpori nostro, ut per viam rectam possimus incedere.

CAPUT XXXVI.

Luxus in cibis cavendus.

Esce enim nimia non solum animas, sed etiam corpora e nostra plurimum lædunt, et ad infirmitatem perducunt. Solet enim per nimiam ciborum aviditatem et poculi intemperantiam frangi stomachi f

NOTÆ.

¶ Ut cum carceribus sese effudere quadrigæ Addunt se in spatia, et frustra retinacula tendens Fortur equis auriga, neque audit currus habenas.

e *Esce corpora nostra plurimum lædunt, et ad infirmitatem perducunt.* Hippocrates lib. II Aphor. 17 : *Όπου άντροπή παρά φύσιν κλειών έσθθη, τήν νόσον ποιεϊ*, id est ubi nutrimentum ultra naturam plenius ingeritur, morbum facit. Ecclesiasticus cap. LXXXVII, 32 ; *Noli avidus esse in omni epulatione et non te effundas super omnem escam : in multis enim escis erit infirmitas.* Apud Clementem Alexandrinum Pædag. II, cap. 1 : c Antiphanes Delius medicus vel unam hanc dixit esse morborum causam, ciborum varietatem.) Audi hac in re disserentem Chrysostomum. Hom. 21 in Joan : c Si medicos percontaberis, omnium pene morborum causas inde ortas invenies. Vilis, tenuis ac simplex mensa valetudinis mater est, ita eam medici appellarunt . . . sanctatis parentem ; contra satietatem morborum ipsa medica arte incurabiliū dixerunt, quod perspicuum est. Siquidem pedum, capitis, oculorum, manuum ægritudines, paralysis, hydropsis, icteros, febres longæ et acutæ, et plures id genus morbi nimia crapula contrahuntur. Neque enim vacat in presentia omnes enumerare, qui . . . ex voracitate et crapula ingenerantur.) Causam dat Philo lib. De mundi opificio. c Est autem immoderata ciborum congestio lethifera et venefica, utpote concoctionem præ multitudine non admittentibus quæ ingesta sunt, quando adduntur alia super alia, priusquam priora digesta sunt.) Optime auctor carminis ad Senatorem, Tertullianus aliquando putatus, vers. 56.

¶ Esca alitur corpus, corpus corrumpitur esca ; Vique suam minuit, si quid profunditur ultra.

f *Frangi stomachi fortitudo, etc.* Clemens Alexan. I. c. *subversiones* appellat stomachi. c Sunt itaque multiplices qualitates (ciborum) respuendæ, quæ varia detrimenta pariunt, malas corporum habitudines, stomachorum subversiones.) Suetonius in Caligula cap. 58, *Marcescere epulis stomachum*, dixit. c Cunctatus an ad prandium surgeret, marcescente adhuc stomacho pridiani cibi onere, tandem . . . egressus est.) Seneca epist. 2 : c Fastidientis, ait, stomachi est multa degustare, quæ ubi varia sunt et diversa, coinquant, non alunt.) Idem duo christiani poetæ senserunt Prudentius Cathemer. v. 431. Hym. ante cibum :

Neu piger immodicis dapibus
Viscera tensa gravet stomachus.

Et Theodulphus Aurelianen. episcop. car. lib. I, in Parænesi ad Judices, v. 415, de ciborum varietate et multiplicitate loquens.

Hæc ut parva foveat stomachum, si plura gravabunt.

Quod quomodo fiat audi Horatium Sat. lib. II, v. 161, Sat. 2

Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumultum
Lenta feret pituita.

fortitudo, nec non et abundantia ¹ sanguinis et cholera ^a, et plurimæ ægrotudines escarum largitate contrahi. Sicut enim animæ et corpori sunt ista contraria; ita medela ^b est utriusque temperantia jejunii. Et si non per omne tempus, saltem sacratissimos dies ^c jejuniorum, quantum possumus cum Dei adjutorio, delicias mundi et ciborum opulentiam fugiamus: ne quando, quod avertat Deus, cruciati ² in flamma ^d queramus guttam aquæ, et nullum refrigerium consequamur.

CAPUT XXXVII.

De ebrietatem consequentibus malis.

Fugiamus ebrietatem, ne crimen luxuriæ incurramus, quia Apostolus præcipit ³ nobis non nos inebriare vino, in quo est luxuria (Ephes. v, 18). Vinum enim nobis Deus ad ^o lætitiæ cordis, non ad ebrietatem donavit. Bibamus ergo non quantum gula exigit, sed quantum naturæ imbecillitas postulat. Ne ⁴ igitur quod ad medelam ^f corporis nostri tributum est, ad perniciem deputemus. Annuntia, queso, tuis

VARIANTES LECTIONES.

¹ Ven. Sang. per coleram etc. contingunt. At Bened., sanguinis et colerum, et pl. æg. esc. larg. contrahi. Utraque lectio videtur vitiosa, et ut posuimus, emendanda. ² Ven. in cruciatu flammæ. ³ Ven. præcipit dicens: Nolite inebriari, etc. ⁴ Ven. postulat: ne id quod ad medelam, etc.

NOTÆ.

^a Et cholera. « Cholera, id est, Χολέρα, inquit medicina tertio Paulus Ægineta, immodica est ventris perturbatio, quam dejectione, tum vomitu, ex ciborum percepti cruditate, ob ingurgitationis nimietatem, aut humorum redundantem pravitate, » apud Cælium Rhodig. Antiq. lect. lib. iv, cap. 5. Hinc Ecclesiasticus cap. xxxvii, v. 33: « In multis escis erit infirmitas, et aviditas appropinquabit usque ad choleram. » Et cap. xxxi, v. 23: *Vigilia, cholera, et tortura viro infirmito.* Græce est ἀπῆλατος, quod est insatiabilis, inexplebilis. Sic et Seneca epist. 24: « Epulæ cruditatem afferunt, » inquit, nimis videlicet, de quibus Horatius sat. lib. ii, v. 977, Sat. 7.

Nempe inamarescunt epulæ sine fine pettæ.

^b Medela est utriusque temperantia jejunii. Ecclesia in orat. Sabbati post Cineres, dicit « jejunium animabus corporibusque curandis salubriter institutum. » Sanctus Athanasius lib. de Virginitate, laudes jejunii, et utilitates, quæ in animum et corpus redundant, late persequitur: inter alia hæc habet: ὁρᾷς τί ποιεῖ ἡ νηστεία, καὶ νόσους θεραπεύει, καὶ ψεύματα σωματικά ἐξαιρεῖ, καὶ δαιμόνας ἐκβάλλει, καὶ λογισμοὺς πονηροῦς, καὶ τὸν νοῦν λεπρότερον ποιεῖ, καὶ καρδίαν καθάρων, καὶ σῶμα ἡγιασμένον; id est: vide quid faciat jejunium: et morbis medetur, et distillationes corporis exsiccant, et demones expellit, et sensus pravos fugat, et mentem clariorem, cor expurgatum, corpus sanctificatum facit.

^c Sacratissimos dies jejuniorum. Augustinus epist. 36 edit. nov., alias 86: « Ego . . . testamentum novum revolvens video præceptum esse jejunium. Quibus autem diebus non oporteat jejunare, et quibus oporteat præcepto Domini vel apostolorum non invenio definitum. » Igitur Ecclesia statuit jejuniorum tempora et dies. Quæ autem essent Paulini ætate præter Quadragesimale et Quatuor Temporum jam in Ecclesia pia consuetudine invecata jejunia; colligere est ex capitularibus regum Francorum, nam in eis non infrequens mentio. An. 817, in Capitulari Aquisgranens. de vita et conversatione Monachorum c. 51, statuitur, « Ut non jejunetur nisi statuti fuerint dies jejunii. » Baluzius in notis hæc addit: « In editione Centuriatorum hæc adduntur: Quatuor temporum jejunetur, ut in vigilia Sanctæ Mariæ, Annuntiatione, Assumptione, Nativitate. Jejunatur similiter in Natali omnium apostolorum, seu sancti Joannis Baptistæ de martyrio, seu 42 in natali cujuslibet sancti in cujus honorem dedicatus est locus ubi militant monachi. » Jejunia autem Quatuor temporum sic distribuiebantur, ut ex homilia 10 incerti auctoris in vetustissimo codice Sancti Galli habet Baluzius in notis ad c. 186, lib. vi. Capitulum: « Jejunia, ait ille scriptor. debetis custodire quatuor tempora in anno, id est mense Martio in prima septimana, quando intrat Martius, debetis jejunare die Mercuris et die Veneris, et sabbati. In mense Junio in secunda septimana postquam Junius intrat, de-

^d Cruciatu in flamma queramus guttam aquæ, respicit ad pœnam divitis de quo in Evangelio Lucæ xvi, 24, qui cum esset in tormentis et cruciaretur in flamma, ab Lazaro aquæ guttam, sed incassum, postulabat.

^e Vinum ad lætitiæ. Juxta illud Eccli. xxxi, 35, Vinum in jucunditatem creatum est, et non ad ebrietatem. Velut legit apud Cornelium Tigurina: « Vinum exhilarandis hominibus creatum est, non inebriandis. » Cui consona scribit Chrysostomus tom. V, hom. de ingluvie et ebrietate: « Vinum datum est, ut exhilaremur, non ut turpiter nos demus; ut rideamus, non ut rideamur; ut sani simus, non ut ægrotemus; imbecillitatem corporis corrigamus, non ut animi vires dejiciamus. »

^f Ad medelam corporis. Eccli. ubi supra v. 37:

Ad medelam corporis. Eccli. ubi supra v. 37:

in domo tua subjectis, quod plerique a homicidia et fornicationes perpetraverunt, nec ipsam mortem recusaverunt: alii per vinum a dæmonibus capti sunt. Nec est aliud ebrietas, quam manifestissimus

a dæmon. Ebriosus putat se aliquid optimum gerere, cum fuerit ad præcipitia devolutus. Per violentiam armatur a ad maledicta et convicia proximorum, et immutatur f mens ejus, et lingua

VARIANTES LECTIONES.

¹ *Vea. manifestus.*

NOTÆ.

Sanctus est animæ et corporis sobrius potus. Chrysostomes hom. 1, ad pop. Antioch. « Vinum medicina optima est, quando commensurationem habet optimam. » Et infra: « Vinum datum est, ut corporis imbecillitatem corroboret, non ut animi sanitatem exterminet. » Plinius lib. xxiii, cap. 4, aliquas ejus medicas virtutes enumerat dicens: « Vino amantur vires, sanguis colosque hominum, . . . nervi juvantur, . . . stomachus recreatur, appetentia ciborum invitatur, tristitiæ cura hebetatur, urina et ægor expellitur, somnus conciliatur. Præterea vomitionem sistit, collectiones extra lanis humidis impressis mitigat. Asclepiades utilitatem vini æquari vix deorum potentia posse pronuntiavit. »

¹ *Per vinum homicidia.* Eccli. l. c. v. 38 et seq. *Vinum malem potatum irritationem, et iram, et rursus multas facit. . . et faciens vulnera.* Scite sanctus Petrus Chrysologus ser. 26 in illud Luc. xii, 45, de malo servo: *Et cæperit percutere servos et ancillas, et edere et bibere et inebriari, sic ait: « Proprie dixit edere, et bibere, et inebriari, et percutere. Ebrietas cæcis mater, parens litium, furoris genitrix, etc. »* Hinc Proverb. xxiii, 29 et seq. *Cui vix? cuius patri vix? cui rixæ? cui fovæ? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum? Nonne his qui commorantur in vino, et student calicibus epotandis? Seneca epist. 83 rem exemplis confirmat. « Refer, ait, Alexandri Macedonis exemplum, qui Clitum charissimum sibi ac fidelissimum inter epulas transfodit, etc. » et infra: « Marcum Antonium magnum virum, et ingenii nobilissimum quæ alia res perdidit, et in externos mores et vitia non Romana trajecit, quam ebrietas? . . . Hæc iam crudelem . . . fecit, cum capita principum civitatis cœnanti referrentur, cum inter apparatusissimas epulas, luxusque regales, ora ac manus proscriptorum recognosceret, cum vino gravis sùret tamen sanguinem. Intolerabile erat quod durius faciebat. . . . Fere violentiam crudelitas sequitur, etc. »*

² *Et fornicationes, imo quæque turpia et nefanda.* Quare monebat Apostolus Ephesios, dicens: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria (Eph. v, 18).* Et Chrysostomus hom. de ingluvie et ebrietate: « Illicites concubitus, excogitans, et exleges amores. . . os, oculos, nares, et omnia prorsus membra peccati cleas efficit. » Et hom. 71, in cap. xii Math. « Ebrietas multis capitibus, ut Hydra, armatur: hinc enim fornicatio, hinc ira, hinc mollities, hinc turpes amores oriuntur. » Eadem sentit Hieronymus, exemplisque confirmat epist. 83 ad Oceanum. « Vinolentia, ait, scurrarum est et comessorum: venterque æro æstuans cito despumat in libidines. In vino luxuria, in luxuria voluptas, in voluptate impudicitia est. Qui luxuriatur, vivens mortuus est: ergo qui inebriatur et mortuus et sepultus est. Noe ad unius hinc ebrietatem nudat femora sua, quæ per sexcentos annos sobrietate cõtererat. Lot per tentationem, nesciens libidini miscet incestum, et quem Sodoma non vicerat, vina vicerunt. » Similia habet Gregorius, hom. 5 in Genes. « Ebrietas decipit, quem Sodoma non decepit. Uritur ille flammis mulierum, quem sulphurea flamma non ussit. »

³ *Nec ipsam mortem recusaverunt, puto pro effugerit esse positum.* Patci enim admodum sunt, qui mortem consciscant. Non infrequentes vero, mors ex nimia ingurgitatione mors fuerit subsequita. Cælius lib. iv de Arcesilao: « Obiit, ut Hermippus ait, cum merum immodice hausisset. » Idem

lib. eod. de Lacyde Cyrenæ: « Mortuus est ex paralyysi, quam ex immodica potatione contraxerat. » Athenæus lib. x Dipnosoph. cap. 42 non unum hujus rei affert exemplum. Sat sit afferre illud ebriosti cujusdam, qui ex ebrietate in furorem actus sibi manus violentas injeci: « Cleomenes Lacedemonius is fuit, qui merum bibeat, . . . quod autem seipsum cultro cæcidit ob ebrietatem, scripsit Herodotus. » Unde Siracides Eccli. cap. xxxi, v. 50: *Multos exterminavit vinum.*

⁴ *Ebrietas manifestissimus dæmon.* Sanctus Bernardus, seu quisquis alius est auctor libri De modo bene vivendi ad sororem cap. 25 ex hoc Paulini loco forte hausit quod scripsit: « Multi per vinum a dæmonibus capti sunt; nec est aliud ebrietas quam manifestissimus dæmon. » Non infrequens est apud Patres ut ebrietas hac nota inuratur. Chrysostomus, hom. 19 in Genes.: « Vere enim ebrietas voluntarius est dæmon; et gravius quam dæmon mentem obtenebrat. » Petrus Chrysologus ser. 26: « Ebrietas est dæmon blandus, venenum dulce, rabies voluntaria, invitatus hostis. » Sic hi et alii Patres. Non tamen eo sensu quo Manichæi, qui dicebant vinum opus, imo fel diaboli, etsi uvas concederent. Contra quos arguit Augustinus lib. ii De moribus Manichæorum, n. 44, cap. 16: « Jam vero quæ tanta perversio est vinum putare fel principum tenebrarum, et vis comedendis non parcere? Magisne inerit illud fel cum in cuppa, quam cum in acinis fuerit? »

⁵ *Armatur ad maledicta.* Disserte Philo lib. De vita contemplativa: « Vulgus ubi se mero explevit, ac si non vinum bibisset, sed insanie poculum . . . offensat, et canum ferocium more in rabiem vertitur: moxque coorti se invicem morsibus appetunt . . . sic conflictantur tanquam in arena vel pancratio. » Lucretius lib. iii v. 481:

Clamor, singultus, jurgia gliscunt.

In Apophtheg. de Pyrrho hæc narrat Plutarchus: « Audierat, adolescentes quosdam multis inter pocula maledictis ipsum proscidisse. Eos postridie universos ad se adduci jussit, primumque ex eis perunctatus est, an de ipso talia dixissent. Omnino, respondit hic, talia: pluraque dixissemus, si plus vini nobis fuisset. » Adeo verum est, quod ipse Sympos. lib. viii, q. 1, ex mente philosophorum, qui ebrietatem delirationem ex vino obortam appellant, subdit: « cum garrulitas incomposita et nugæ vino accedunt, finis insectissimus ingrattissimusque sequitur, contumeliæ et bacchatio. » Quam autem delirationem philosophi dicebant, mentis mutationem dixit noster Paulinus, cum sequitur.

⁶ *Immutatur mens ejus.* Plato lib. 1 de legg. Atheniensem hospitem et Cliniam sic loquentes inducit: « Athen. Utrum sensus, memoriam, opinionem, intelligentiam vehementiora efficiat, vel prorsus extinguat, si quis ebrietate fuerit occupatus? Clin. Omnino certe extinguit. Athen. Ad eum igitur habitum redit, quem puer primis ab annis habebat. Clin. profecto. Athen. Quare minime tunc sui ipsius compos erit. Clin. minime. Athen. Erit itaque pes-imus. Clin. valde. Athen. Non solum igitur senex, ut videtur, his erit puer, sed ipse etiam tenulentus? Clin. optime id, hospes, est dictum. » Sanctus Petrus Chrysologus ser. 26 sup. allat.: « Hanc (ebrietatem) qui habet, se non habet; hanc qui habet, homo non est; hanc qui habet, non peccatum facit, sed est ipse peccatum. »

a balbutit. Hujusmodi enim vir cum se putat bibere vinum, bibitur a vino. Plurimi enim homines per vinum maximam debilitatem contraxerunt, nec poterunt consequi pristinam firmitatem¹, quia non temperaverunt gulæ ardorem. Sicut enim piscis cum avidis faucibus² properat, ut glutiat escam, repente hamum intra fauces reperit: ita ebriosus intra se vinum suscipit³ inimicum, quod⁴ intra eum mox impellit ad omne opus nefandissimum: et sic homo rationalis capitur ut⁵ irrationale animal.

CAPUT XXXVIII.

Praecepta Dei ad omnes Christianos pertinere.

Tu autem, frater mi, omnibus domesticis tuis et tibi subjectis præcipe, ut se sobrios exhibeant, et iterum propter⁶ ab continentiam in superbiam se non erigant; sed omnia temperate, juste, pie, et religiose secundum Dei adiutorium faciant: quia non

VARIANTES LECTIONES.

¹ Ven. sanitatem. ² Ven. avidas fauces profert. mors pro mox. At Ger. per vinum suscipit inimicum, qui intra eum morans impellit. ³ Ven. qui cum ut introjerit, mox impellit. ⁴ Venet. clericos. ⁵ in Ven. deest, hujus sæculi. ⁶ in Ven. deest. aliqua.

A solum pro nobis clericis, sed etiam pro omni genere humano^d, qui prædestinati sunt ad vitam æternam, Christus sanguinem suum fudit: nec solum nobis, sed etiam omnibus laicis, ejus ex toto corde præcepta servantibus, regnum cælorum promissum est. Grandis namque confusio est animabus laicorum, qui dicunt^e: Quid pertinet ad me libros Scripturarum legendo audire vel discere, vel etiam frequenter ad sacerdotes et ecclesias sanctorum recurrere? Dum clericus flam, faciam ea quæ oportet clericis^f facere. Quare non intelligit, quia panem et vinum, et omnia hujus terræ bona, et regni felicitatem æqualiter vult participare, et æquali labore jugum Christi ferre non vult? Quid prodest talibus una parte in hoc sæculo esse sublimes, et alia prostratos: in una parte fulgere auro et pretiosis vestibus, et in alia miseris hujus^g sæculi, et vitiorum caligine occupari? Non sit tibi aliqua^h sollicitudoⁱ de

NOTÆ.

a *Balbutit lingua.* Lucretius l. c.: « Tardescit lingua. » Seneca epist. 85 de ebrio disserens: « Adjice, ait, illam ignorantiam sui, dubia et parum explanata verba, incertos oculos, etc. » Quam belle effectus hosce ebrietatis describit beatus Eugenius junior episcopus. Toletanus car. 5 contra ebrietatem:

Inde tremor membris, inde est oblivio mentis,
Et gressus poplite nutans, et visio fallax,
Sardescant aures, balbutit denique lingua,
Perdens eloquium profundit semilatarum.

Quos effectus tanquam necessaria consecraria ebrietatis agnoscit sanctus Ambrosius lib. De Elia et jejun. cap. 12, n. 43: « Mens, inquit, necesse est, ut titubet, lingua balbutiat. » Auctor libri de sobrietate et castitate cap. 1, inter Opera Augustini edit. noviss. tom. VI, pag. 227 Appendicis, *tempestatem linguæ* hunc ebrietatis fructum appellat: « Ebrietas, ait, turbatio capitis, subversio sensus, tempestatem linguæ, procella corporis, etc. »

b *Ut irrationale animal.* Sanctus Basilius hom. 14 in ebrieta. et luxum: « De mentis lumine per ebrietatem privans inter bestias ratione carentes annumerari poterit, similisque illis videri. »

c *Propter ab continentiam in superbiam se erigant.* Ut ab hujusmodi laudis aucupatione caveamus, non uno loco monet Dominus in Evangelio. Ne honorum operum meritum coram Deo per hoc amittamus. Tale est illud quod habetur Matth. vi, 17 et 18, quo monemur mores hypocritarum, laudem plausumque ex macie captantium, non imitari: *Cum jejunitatis nolite fieri sicut hypocritæ tristes, exterminant enim* (vel ut alii, judicio Paschasi Rathberti melius legunt, *demoliuntur*) *facies suas, ut appareant hominibus jejunantes.* Quem in locum sanctus Maximus Taurinensis episcopus hom. in die Cinerum, sic ait: « Non Deo jejunat, sed hominibus, quicumque ostentatione jejunii sui gloriam requirit humanam. Exterminant autem facies suas, qui mœrore simulato religiosum vultum populorum oculis mentiuntur: non vult enim disciplinæ cœlestis magister irreligiose agi quod fieri pro religione præcipitur; nec patitur invocantium se laborem quibus æternam parat mercedem, infructuosæ jactantiæ vitio deperire. »

d *Pro omni genere humano, qui prædestinati sunt.* Vide hic ne in quem errorem impingas: quasi, videlicet, Christus sanguinem fuderit pro iis tantum qui prædestinati sunt ad vitam æternam. Quod pri-

ma fronte videntur præferre verba Paulini, quasi diceret, *pro eo genere hominum qui prædestinati sunt.* Nam accipienda sunt verba Paulini eo sensu, quo illa Apostoli I Tim. iv, 10: *Qui (Jesus) est salvator omnium hominum maxime fidelium.* Se ipsum explicat Paulinus ipse cap. 46: « Christus non pro sanctis tantum passus est; sed pro peccatoribus, et impiis, et passione sua omnes revocavit ad vitam. »

e *Qui dicunt: quid pertinet ad me libros,* etc. In capite 112 lib. v Capitular. publica quidem lectio Scripturarum sanctarum in ecclesia laicis prohibebatur: « Laicus non debet in ecclesia lectionem recitare, nec alleluia dicere, sed psalmum tantum, aut responsoria sine alleluia. » Non autem privata lectio: multoque minus vetitum erat audire, quod hic potius commendatur a Paulino, dum refellit subtrahentes senor modo a lectione, sed etiam ab auditione lectionis sacrarum Scripturarum, dicentesque: Qui pertinet ad me libros Scripturarum audire vel discere, vel etiam frequenter ad sacerdotes et ecclesias recurrere? » Habemus hac in re sancti Casarii Arelatensis episcopi homiliam 20 in qua inter cæter hujusmodi excusationibus obviam it: « *Inanis est* ait, et inutilis excusatio ista, fratres charissimi: primum est quod lectionem divinam, etiamsi aliqui nesciens litteras non potest legere, potest tamen legentem libenter audire. Qui vero litteras nunquid potest fieri quod non inveniat libros, quibus possit Scripturam divinam legere? » Et in fine dicens populum quomodo fructum capiat ex sua predicatione, retinendo scilicet aliquid in mente eorum quæ audierit, ita sermonem concludit: « Qui totum non potest retinere, vel partem aliquam recordetur... Dicat unus alteri: Ego audivi episcopum me de castitate dicentem... Alius referat: Ego retin dixisse episcopum meum, ut qui novit litteras, Scripturam divinam studeat legere: qui vero non novit querat sibi et roget qui illi debeat Dei præcepta relegere.... Dicat etiam alius: Ego audivi episcopum meum dicentem, quod quomodo negotiatores non noverunt litteras, conducunt sibi mercenatarios litteratos, ut acquirant pecuniam: sic Christi debent sibi requirere et rogare, et, si necesse est etiam mercedem dare, ut illis debeat aliquis Scripturam divinam relegere, etc. »

f *Sollicitudo de laici habitus persona, id est, non vexet scrupulus quod non sis clericus vel monach*

laici habitus ¹ persona, quia non est personarum acceptio apud Deum. Similiter enim mandata Dei servatibus laicis cœlestis palatium patet, veluti clericis et sanctorum habitu præditis: dum non est Judæus neque Græcus, non est servus neque liber (Gal. III, 28), sed omnia et in omnibus Christus. Quicumque in corpore illius est, magnus est. Inse te ipsum suo sancto corpori, ut sis membrum nobilissimi capitis. Ama ^a ex toto corde caput tuum et membra capitis illius. Quomodo potest manus manus inimici esse, vel pes pedem odisse, vel cætera membra ^b sibi juncturæ non congaudere? Crescere debent in virum perfectum, in ^c augmentum corporis Christi. Omnis enim clericus et laicus, qui pretioso sanguine Christi redemptus est, qui baptismo Christi tinctus est, debet humiliter ambulare et perseverare in Spiritu sancto: quia nihil prodest Christianum ^b se respondere verbis, et factis negare, dum corruptus est mente et spiritu. De talibus in ⁴⁴ Evangelio ipsa Veritas dicit: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum* (Matth. VII, 21). Et ^b alio loco

A propheta increpando dicit: *populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* (Isa. XXIX, 13). Nam civitas si fuerit in una parte munita, et in alia destructa, aditum ad se hostibus præbet. Et navis si fuerit fortiter compaginibus solidata, et unam habuerit tabulam perforatam, aquæ fluctibus mergitur in profundum. Omnibus enim laicis, clericis, monachis æqualiter convenit fidem, spem, charitatem, humilitatem ^b habere, et Deo ex toto corde servire: veram confessionem facere, et dignam pœnitentiam agere: quia elementissimus Dominus confugientibus ad pœnitentiam ignoscit.

CAPUT XXXIX.

Pericula dilatæ pœnitentiæ.

B Sed ne de misericordia Domini tantum securi existamus, ^c ut peccatis peccata augeamus; neque dicamus: Donec vigeat ^d ætas ^d nostræ carnis, concupiscentias nostras exerceamus, et postremo in senectute ^e malorum nostrorum pœnitentiam agamus: pius est enim Dominus ^f et misericors, nec ultra facinorum nostrorum recordabitur. Ne quæso taliter cogitemus, quia summa stultitia ^g est hæc cogi-

VARIANTES LECTIONES.

¹ Bened. in marg. mss. potiores vel laici. Germ. quod habes in habitu laici personam habitus, vel clerici accepisse. ² Bened. in marg. mss. plerique, si cætera ... non congauderent. Nonnulli si cætera ... congaudent, crescere debent. ³ Ven. in marg. alias in mensuram ætatis plenitudinis Christi. ⁴ Bened., in alio. ⁵ Ven. deest humilitatem. ⁶ Ven. vigeat.

NOTÆ.

sed laicus et laicis vestibus induaris. Solebat enim circa ea tempora cujusque conditio vestitu ipso distingui. Carolus Calvus in præfat. ad Convent. in Villa Collonia capitul. tom. II, pag. 3: « Fideles nostri tam in venerabili ordine clericali, quam et illustres viri in nobili laicali habitu constituti. » Quem differre a clericorum habitu patet ex cap. 3 Capituli. Suessionens. an. 744. sub Pipino, quo dicitur: « Et omnes clerici fornicationem non faciant, nec habitum laicorum portent. » Sicut enim habitus non facit monachum, sed professio religiosa expressa vel tacita, ut habet sanctus Cœlestinus papa opusc. VIII, cap. 24: ita habitus vestisque laica, dummodo conversatio sit morigerata et sancta, salutem nullum infert detrimentum.

^a Ama caput tuum et membra capitis. Hic insinuat charitatem Dei et proximi sub allegoria capitis nostri, quod est Deus et Christus Dominus, et membrorum quæ sunt proximi; figura petita ab Apostolo I Cor. XII, qui late fuseque eam persequitur; in quem locum luculenter Chrysostomus orat. 30, 31 et 32, doctrinam Pauli de membris more suo exponit. Hoc item argumentum, de obsequio scilicet mutuo, quod sibi invicem in commune adiutorium præstant membra nostra persequitur Petrus Blesensis tract. De charitate Dei et proximi cap. 37. Sic autem concludit: « Sit ergo in nobis lex illa communionis, quæ in membris nostris scripta est, ut unus spiritus nos omnes quasi unum corpus vivificet, ut per veram cordium unionem maneamus in Deo, et Deus in nobis quatenus omne corpus per nexus et juncturas membrorum, et compagine crescat in mensuram ætatis plenitudinis Christi. »

^b Christianum se respondere verbis, et factis negare. Cyprianus de sui temporis vere Christianis lib. De bono patientiæ. « Nos qui philosophi non verbis, sed factis sumus qui non loquimur magna, sed vivamus, etc. »

^c Ut peccata peccatis augeamus. Doctrina hujus capitis jam ab Ecclesiastico traditur cap. v, 5: De

^c propitiato peccato noli esse sine metu: neque adjicias peccatum super peccatum. Et ne dicas: miseratio Domini magna est, multitudinis peccatorum meorum miserabitur: misericordia enim et ira ab illo cito proximant, et in peccatores respicit ira illius. Non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem. Subito enim veniet ira illius, et in tempore vindictæ disperdet te.

^d Donec vigeat ætas nostræ carnis. Juxta id quod dicebant insipientes impii Sap. II, 6: *Utamur creatura tanquam in juventute celeriter*. Sic et insipientes poete gentiles, quos inter Horatius car. lib. I, v. 245, od. 9:

nec dulces amores
Sperne puer, neque tu choreas,
Donec virenti caulices abest morosa.

Sed et Nutrix illa ad Hippolytum Senecæ in ejus Trag. v. 443:

Ætate fructe: mobili cursu fugit:
Nunc facile pectus, grata nunc juveni Venus.

D Naso quoque lib. III. Amor. v. 65:

Utendum est ætate, cito pede labitur ætas.
Nec bona tam sequitur, quam bona prima fuit.

^e In senectute malorum pœnitentiam agamus. Sanctus Cæsarius Arelaten. hom. 13: « Sed dicit aliquis: cum ad senectam venero, tunc ad pœnitentiæ medicamenta confugiam. Quare hoc de se fragilitas humana præsumit, cum unum diem vitæ suæ in potestate non habeat? »

^f Pius est Dominus et misericors. Sanctus Chrysostomus hom. 22 in cap. XI epist. II ad Cor. « Non incertis, inquis, nitor eventibus, sed Dei benignitati. Benignus enim ac clemens est Deus. Id quidem ipse quoque compertum habeo. Sed tamen benignus hic illos etiam, quos dixi, de medio sustulit. »

^g Stultitia est hæc cogitare. Salvianus lib. I quem Timotheus inscripsit: « Non bonis spebus innititur, qui ad hoc tantum peccat in vita, ut peccatorum molem redimat in morte. » Et infra: « Spondere ali-

tare : cum et impium ^a sit talem licentiam a Deo A postulare quempiam velle, cuius initium est ¹, a Deo separare qui hæc cogitat. *Impiæ enim cogitationes separant nos a Deo* (Sap. 1, 3). Ideo, inquam, ne talia cogitemus, cum nesciamus qua die morituri sumus. Nemo ^b enim hominum novit diem exitus sui. Non ^c omnes in senectute moriuntur, sed in diversis ætatibus de hoc mundo **45** migrant : et in quibus actibus unusquisque homo inventus fuerit, in eisdem iudicabitur, quando anima exierit de corpore. Dicit enim Psalmista : *Nemo in inferno confitebitur tibi* (Psal. vi, 6). Ideo festinemus ad pœnitentiam converti. Semper ante oculos nostros versetur ultimus dies : et cum diluculo surrexerimus, ne ad vesperam nos confidamus pervenire ; et cum in lectulo membra deposuerimus, de lucis ^d non confidamus adventu. Sic ^e et facillime poterimus corpus nostrum a vitiiis et concupiscentiis malis ^f refrenare.

CAPUT XL.

Gaudia futuræ vitæ.

Semper cor nostrum promissa cœlestia meditetur : omnia terrena quæ possidemus, in futurâ cœlestis regni mansiones transferamus, ut cum ibi proveccti ^g fuerimus, fruamur bonis cœlestibus. Nam credimus, quia cum a carnis vinculo anima nostra fuerit absoluta, si bene et recte coram Deo vixerimus, mox in occursum nostrum angelorum chorus occurret, omniumque sanctorum agmina in nostros miscentur ^h amplexus, et ad adorandum verum iudicem perducent. Si dum in corpore vivimus, sicut dixi, quæ Deo sunt placita faciamus, tunc erit nobis pax in circuitu et summa securitas : nec timebimus ultra diaboli ignita jacula, nec ullum quemlibet inimicum, qui cupit animas nostras ⁱ jaculare, non ferrum, non

ignem, non faciem truculentam tortoris, non famem, non sitim, non ullam carnis ægritudinem. Non ultra adversabitur caro spiritui, nec ullum timebimus periculum : sed cum carnis abjecerimus sarcinam, tunc Spiritus sanctus tribuet nobis in cœlestibus mansionem, cui nos paulo ante intra corporis nostri hospitium feceramus mansionem : et lati gaudentesque futuri iudicii diem exspectabimus, in quo singulorum animæ pro suis actibus recipient merita.

46 CAPUT XLL.*Damnandorum pœnas.*

Et e contra peccatores et impii pœnitebunt ^j, sed frustra. Rapaces et avari, superbi et adulteri, iracundi et cupidi, maledici et perjuri amarissime flebunt, sed malorum suorum veniam non consequentur. In luctu maximo detinebuntur omnes, qui carnis suæ voluptates secuti sunt ; in mœrore et gemitu sempiterno erunt, qui vitiiis et passionibus servierunt. Et cum hi omnes pro criminibus suis et acerbis gehennæ ignibus deputandi erunt, nos, si Deo, dum in hoc corpore sumus, placuerimus, cum sanctis sempiterna præmia accepturi sumus. Ideo contemnamus cuncta, quæ vana et caduca sunt, ut tantam gloriam, Christo miserante, adipisci mereamur.

CAPUT XLII.

Linguæ custodia.

Declinemus semper a vitiiis, et ad virtutes tendamus : nec ^k superflui sermones procedant ex ore nostro quia pro otiosis sermonibus reddituri sumus rationem in die iudicii. Nec ad maledicendum quemquam consuescamus linguam nostram, quæ ad benedicendum ^l et laudandum Deum creata est ^m. Nec consuescamus consuetudines pessimas in omni actu

VARIANTES LECTIONES.

¹ *Veneta*, cuius init. est nos separare a Deo ideo, inquam etc. quæ mediant, desunt. ² in *Ven. deest*, sic. ³ in *Ven. deest*, malis. ⁴ *Ven.*, proveccti. ⁵ *Bened.*, miscebuntur. ⁶ *Bened.* in marg. ms. *Colbert. a secunda manu*, jugulare. *Ven. autem* ad periculum aculare. ⁷ *Ven. sic habet*, impii peribunt. Tunc frustra rapaces, etc. flebunt, quia malorum, etc. ⁸ *Bened.* tendamus. Ne superflui. ⁹ in *Ven. sic* : creata est : quia consuetudo. *Quæ mediant, desunt.*

NOTÆ.

quid in tam serâ curatione, temerarium.) Quam stultitiam cognovit et Seneca lib. De brevitate vitæ cap. 4 : « Non te pudet, ait, ad reliquias vitæ tibi reservare, et id solum tempus bonæ menti destinare, quod in nullam rem conferri possit? Quam serum est tunc vivere incipere, cum desinendum est? Quæ tam stulta mortalitatis oblivio in quinquagesimum, et sexagesimum annum differre sana consilia, et inde velle vitam inchoare, quo pauci perduxerunt? »

^a *Impium sit talem licentiam postulare.* Chrysostomus hom. 22 in II ad Cor. supra cit. « Cave ne dixeris, erit tempus, cum ad meliorem frugem revertendum erit. Hæc enim verba Deum majorem in modum ad iracundiam concitant. . . Deo gratias age, quod te inter media peccata haudquaquam abripuit : ne alterum quoque tibi tempus ad flagitiose vivendum præstinari postules. »

^b *Nemo hominum novit diem exitus sui.* Quem hoc latet? Eccles. ix, 42 : *Nescit homo finem suum.* Et Dominus in Evang. Matth. xxiv, 42 : *Nescitis qua hora Dominus vester venturus sit.* Et Luc. xii, 40 : *Qua hora non putatis Filium hominis veniet.* Quæ verba exponens de morte Guarricus abbas ser. 5 de adven. sic ait : « Dies quoque noster ultimus, certissimus nobis quod veniat, incertissimus est quando,

vel ubi, vel unde nobis adveniat, nisi quod (ut ante nos dictam est) senibus est in Januis, qui juvenibus est in insidiis.) Sic et philosophi poetæque. *Juncus* apud Stobæum ser. 116, de laud. senect. : « Communis exitus mortis, et nulla lex de ipsa, neque certum tempus a Diis præscriptum. » *Stattius*, lib. II *Syll.* var. v. 224 :

Non miseri, quibus unde dies suprema, quis ævi
Exitus incertum.

^c *Non omnes in senectute moriuntur, sed in diversis ætatibus de hoc mundo migrant.* Sanctus Basilius hom. in sanctam Julittam m. : « Deus uni cuiuslibet animæ suam hic vivendi statum rationemque præstituit : et alios quidem aliis hinc emigrandi præscripsit terminos. Hunc enim constituit diutius in carne permanere : illum contra corporeis vinculis decrevit ocius exsolvi. »

^d *De lucis non confidamus adventu.* Horatius Car lib. iv, v. 300, od. 7 :

Quis scit an adjiciant hodiernæ crastina summa
Tempora Di superi?

Et Seneca in Thyeste, v. 617 :

Nemo tam divos habuit faventes,
Crastinum ut possit sibi polliceri.

^e *Ad benedicendum Deum creata est.* Sic docet

nostro, sive etiam cogitatione, quia consuetudo ^a, a qua longius fuerit protracta et confirmata, non cum parvo labore vitatur vel expellitur

CAPUT XLIII.

Perfectio non annis, sed compunctione demonstratur.

Simus in malitia parvuli ^b, et viri perfecti in sensu (I Cor. xiv, 20). In quibusdam vero nos exhibeamus senes, in quibusdam juvenes: quia parvuli ^c est ludere, perfecti autem lugere: nam praesens luctus ^d laetitiam generat sempiternam. Omne autem quidquid immoderatum est, dissolutionem efficit animae, et negligentem erga Dei praeccepta: nec delicta sua facile potest ad memoriam revocare, et obliviscens ea, non se instigat ad poenitentiam, et ita paulatim ab omnibus bonis cadit. Nullum habebit accessum cordis compunctio, ubi fuerint immoderata vitia et concupiscentiae male. Ubi autem fuerint lacrymae ^e, ibi spiritalis ignis accenditur, qui secreta mentis illuminat. Nullus nos saeculi amor ab amore Christi segreget, et totae nostrae cogitationes ad praemia futurae vitae tendant, et de caelestibus meditentur.

Haec est gloria tua, haec est perfectio cursus certaminis tui. Perfectus enim dicitur non qui in aetate, sed qui in sensu perfectus est: nec ^a ulli cuilibet obest puerilis aetas, si fuerit mente perfectus; nec senilis proderit aetas, si fuerit parvulus ^b sensu. Nam et David cum puer esset et perfectus, cor ^c et mentem habebat in Domino defixam, et ob hoc in regem electus ^d est, et Saul cum senili esset aetate, quia in se malignam nequitiam habuit, de culmine regali expulsus est. Dominus vero et Salvator noster a senioribus crucifigitur, et ingressus Hierosolymam a parvulis colaudatur. Nam et arbor si multorum annorum fuerit infructuosa, exciditur; si autem fuerit novella et fertilis, colitur, ut magis amplio proferat fructum. Ideo has similitudines pono, ut nec juvenis nec senex in domo tua de salute sua, vel etiam de operibus suis confidat, sed qui gloriatur, in Domino gloriatur (I Cor. 1, 31).

CAPUT XLIV.

Consortium bonorum amare, malorum fugere.

Perfectorum ^f autem virorum consortio fruire, et

VARIANTES LECTIONES.

¹ Ven. parvulis... perfectis a viris. ² Ven. nulli nocet pu. ³ Ven., mente vel sensu. ⁴ Ven., cor suum. ⁵ Ven., elevatus.

NOTÆ

Chrysostomus quoque ser. de fide et lege naturæ et sancto Spiritu tom. III., dum ait: « Dedit ei linguam quæ loqueretur, Deum laudaret, divina caneret, pulchritudinem naturæ interpretaretur. » Idem Orat. 47 in cap. v, ad Ephes.: « Habes linguam, non ut comicis dictis inaccessas; sed ut Deo gratias agas. »

^a *Consuetudo non parvo labore expellitur.* Sanctus Basiliius hom. in psal. 1: « Animabus, inquit, prava consuetudo solet habitum ingignere vix unquam destitutum, et ægerime mobilem, » additque rationem quod « in his, ut in plerisque aliis consuetudo mutetur, et abeat in naturam, » quod repetit in responsione ad interrogationem ⁷ in regulis fusius disputatis. « *Consuetudo, ait, vetustate firmata, naturæ vim solet nancisci.* » Hinc Gregorius lib. xi Moral., cap. 5, *carcerem vocat pravam consuetudinem* quo qui inclusus tenetur, non valet exire: « Saepe, ait, nonnulli a pravis actibus exire cupiunt, sed quia eorundem actuum pondere premuntur, in male consuetudinibus carcere inclusi a semetipsis exire non possunt. » Augustinus vero experientia edoctus catenæ eam comparat, qua se constrictum sentiebat, nec tamen ab ea se poterat expedire, quantumvis vellet; quod ita explicat lib. viii Confess., cap. 5. « Velle meum tenebat inimicus, et inde mihi catenam fecerat, et constrinxerat me. Quippe ex voluntate perversa facta est libido: et dum servituri libidini, facta est consuetudo et dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. Quibus quasi ansulis sibi innoxii innoxii, unde catenam appellavi, tenebat me obstrictum dura servitus. Voluntas autem nova, quæ mihi esse cœperat, ut te gratis colerem, . . . nondum erat idonea ad superandam priorem vetustate roboratam. »

^b *Simus in malitia parvuli.* Juxta illud Pauli I Cor. xiv, 20: *Fratres, nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote: sensibus autem perfecti estote.* Quem in locum Chrysostomus: « Quid est esse parvulus seu infans malitia seu vitio? Ne nosse quidem quid sit vitium... Volebat enim ipsos esse et viros et pueros. Sed hoc quidem in vitio, illud vero in prudentia. Sic enim et vir fuerit, si fuerit parvus puer. Quoad autem non fuerit parvus vitio, nec vir

quidem erit. » Et hoc est quod sequitur in quibusdam esse pueros, in quibusdam esse senes. Senes prudentia, malitia pueros.

^c *Parvuli est ludere, perfecti autem lugere.* In fragmentis, quæ Cornelii Galli nomine circumferuntur v. 115:

Exsultat levitate puer, gravitate senectus,
Lætitia juvenem, frons decet tristis senem.

^d *Luctus lætitiæ generat sempiternam.* Secundum illud Matth. v, 5: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* « Consolabuntur, ait Augustinus lib. 1 de ser. Domini in monte cap. 1, Spiritu sancto... ut temporalia amittentes, æterna lætitiæ perfruantur. » Et Chromatius noster: « Sancte lugentibus non immerito a Domino consolatio exultationis æternæ promittitur. » Et infra: « Hujusmodi luctum Dominus perpetui gaudii consolatione compensat. » Sic ille concione in cap. v Matth.

^e *Ubi lacrymae, ibi spiritalis ignis accenditur.* Hinc sanctus Macarius Senior hom. 25 de lacrymarum et ignis divini efficacia Mariam flentem proponit, additque: « Ob id ignis ille divinus illuminat animas. »

^f *Perfectorum consortio fruire, etc.* Hoc idem monerat Isaac presbyter Syrus lib. De contemptu mundi cap. 43: « Appropinqua justis, et Deo per ipsos appropinquaveris. Conversare cum habentibus humilitatem, et addisces mores eorum: si enim aspectus eorum est utilis, quanto magis doctrina oris eorum? » Hoc ipsum est, quod filio Leoni tradit Basiliius imperator epist. ad filium cap. 7: « Versare assidue cum medicis animorum, ut ipse animo valeas: ab eis enim discere poteris quas res expetere, et a quibus abstinere debeas: quibus hominibus consuescere, et a quorum consuetudine abhorre, et quo modo vitam totam dispensari oporteat, ut ne in frequentes morbos incidas. » Hinc Seneca epist. 11 ad Lucilium: « Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic tanquam illo spectante vivamus, et tanquam illo vidente faciamus. » Adeo bonorum consuetudo juvare potest.

Jesu Domino nostro. Nam virtus est ^a animæ tuæ Deum diligere, et odisse illa quæ Deus non diligit. Virtus est animæ tuæ patientiam sectari, et ab omni impatientia declinare. Virtus est animæ tuæ castitatem tam corporis quam animæ custodire. Virtus est animæ tuæ vanam hujus mundi gloriam contemnere, et omnia caduca calcare, et pro illius amore qui te redemit, dum vivis in corpore, laborare. Virtus est animæ tuæ humilitati studere, et superbiam abominari. Virtus est animæ tuæ iram et furorem cohibere ac reprimere. Virtus est animæ tuæ ab omni stultitia declinare et sapientiam divinam amplecti. Virtus est animæ tuæ omnem delectationem carnis subjicere, et mentem tuam ad Christum erigere. Has ergo virtutes facile et perfacile potuisses obtinere, si sæcularium curam et caducas ac terrenas res devitare voluisses, et nihil amori Christi præposuisses.

CAPUT XXIV.

Ab studio in omnibus placendi Deo nullo amore avellatur.

O mi frater, ex tota mente dilige Deum, ut in omnibus actibus tuis placeas illi. Qui enim conjugio

VARIANTES LECTIONES.

^a Ven. sine ullo sensu sic habet: justis, bona non verborum, etc.

NOTÆ.

^a Virtus est animæ tuæ, animæ quidem, quia in anima est, sed ex dono Dei, imo et donum Dei, a quo solo dari potest, ait Augustinus lib. iv, de Civit. Dei, cap. 20. Cum autem virtus ars ipsa bene recteque vivendi a veteribus definita sit, uti docet idem sanctus Doctor cap. seq., hic quamdam bene vivendi summam proponit Henrico Paulinus, quam in fortitudine, in malis tolerandis, et illecebris fugiendis quasi totam reponit. Etenim ut ait Tullius Tuscul. q. lib. ii: « Appellata est a viro virtus: viri autem propria maxime est fortitudo. » In fragmentis Lucilii, v. 940, quædam virtutis munera recensentur et ferme modo, et ordine, quo a Paulino factum est:

Virtus est homini scire id quod queque habeat res.
Virtus scire homini rectum, utile, quid sit honestum;
Quæ bona, quæ mala, item quid utile, turpe, inhonestum;

Virtus querendæ finem rei scire modumque;
Virtus divitiis pretium persolvere posse.
Virtus id dare quod re ipsa debetur honori;
Hostem esse atque inimicum hominum morumque matrem;

Contra defensorem hominum morumque honorum;
Magnificare hos, his bene velle, his vivere amicum;
Commoda præterea patriæ tibi prima putare,
Deinde parentum, tertii jam postremaque nostra.

^b Nonne sicut fenum, etc. Ex illo Isa. xl, 6: Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos agri. Et Job xiv, 2: Homo quasi flos egreditur et conteritur. David quoque Psal. cii, 14: Homo, sicut fenum dies ejus, tanquam flos agri sic efflorescit. Hæc omnia comprehendit lib. xi Moral. cap. 26, sanctus Gregorius cum ait: « Quasi flos egreditur, qui nitet in carne; sed conteritur, quia redigitur in putredinem. Quid enim sunt nati homines in mundo, nisi quidam flores in campo... Vita itaque in carne, flos in feno est. Unde bene per Psalmistam dicitur: Homo, sicut fenum dies ejus, et sicut flos agri ita florescit. Isaias quoque ait: Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus sicut flos agri. Homo etenim more floris procedit ex occulto, et subito apparet in publico: qui statim ex publico per mortem retrahitur ad occultum. » Sic et sanctus Hieronymus locum Isaiæ mox allatum cum attulisset, subdit epist. 3, Nepotiani mortem describens: « Marcescebat, proh dolor! flante austro lilium, et purpura violæ in pallore sensim migrabat. » Frequentissime et apud ethnicos formæ caducitas flo-

rum comparatione explicatur, præsertim a poetis. Virgil. Eclog. ii, v. 47: « O formose puer, nimium ne crede colori. Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur Ovid. de Arte am. lib. ii, v. 443: Forma bonum fragile est, quantumque accedit ad annos Fit minor et spatio carpitur ipsa suo. Nec semper violæ, nec semper lilia florent Et riget amissa spina relicta rosa. Statius lib. iii. Silv. v. 456 lacrymæ Hetrusci: Florentesque manu scidit Atropos annos; Qualia pallentes declinant lilia cimos; Pubentesque rosæ primos moriuntur ad Austros. » Et quando mors venerit... quanta remanebit pulchritudo? Perinde ac si diceret: nulla. Pulchre Silius Italicus Puniceor. lib. xii, v. 242: Solvitur omne decus letho, niveosque per artus It Stygius color et formæ populatur honores. Sed præ his omnibus audi Chrysostomum in Psal. xliii non longe a fine Homilix: « Quid aliud est pulchritudo corporis nisi pulvis et lutum, atque adeo quidpiam his etiam deformius ac tetrius? Quod si fidem non habes, considera sepulcra hominum, et videbis lutum et pulverem. Quando enim facies vitam præsentem exuerit, tunc apparebit id quod est. »

CAPUT XXV.

Quam fluxæ carnis delicix.

Dic mihi, quæso, frater mi, qualis profectus est in pulchritudine carnis? Nonne sicut fenum ^b ætatis ardore percussum arefcit, et paulatim decorem pristinum amittit? Et quando mors ^c venerit, dic mihi, quæso, quanta remanebit in corpore pulchritudo? Tunc recognosces quia vanum est quod antea inaniter diligebas. Cum videris totum corpus intumescere, et in fetorem ^d esse conversum, nonne claudes

rum comparatione explicatur, præsertim a poetis. Virgil. Eclog. ii, v. 47: « O formose puer, nimium ne crede colori. Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur Ovid. de Arte am. lib. ii, v. 443: Forma bonum fragile est, quantumque accedit ad annos Fit minor et spatio carpitur ipsa suo. Nec semper violæ, nec semper lilia florent Et riget amissa spina relicta rosa. Statius lib. iii. Silv. v. 456 lacrymæ Hetrusci: Florentesque manu scidit Atropos annos; Qualia pallentes declinant lilia cimos; Pubentesque rosæ primos moriuntur ad Austros. » Et quando mors venerit... quanta remanebit pulchritudo? Perinde ac si diceret: nulla. Pulchre Silius Italicus Puniceor. lib. xii, v. 242: Solvitur omne decus letho, niveosque per artus It Stygius color et formæ populatur honores. Sed præ his omnibus audi Chrysostomum in Psal. xliii non longe a fine Homilix: « Quid aliud est pulchritudo corporis nisi pulvis et lutum, atque adeo quidpiam his etiam deformius ac tetrius? Quod si fidem non habes, considera sepulcra hominum, et videbis lutum et pulverem. Quando enim facies vitam præsentem exuerit, tunc apparebit id quod est. »

O formose puer, nimium ne crede colori.
Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur

Ovid. de Arte am. lib. ii, v. 443:

Forma bonum fragile est, quantumque accedit ad annos
Fit minor et spatio carpitur ipsa suo.
Nec semper violæ, nec semper lilia florent
Et riget amissa spina relicta rosa.

Stadius lib. iii. Silv. v. 456 lacrymæ Hetrusci:

Florentesque manu scidit Atropos annos;
Qualia pallentes declinant lilia cimos;
Pubentesque rosæ primos moriuntur ad Austros.

^c Et quando mors venerit... quanta remanebit pulchritudo? Perinde ac si diceret: nulla. Pulchre Silius Italicus Puniceor. lib. xii, v. 242:

Solvitur omne decus letho, niveosque per artus
It Stygius color et formæ populatur honores.

Sed præ his omnibus audi Chrysostomum in Psal. xliii non longe a fine Homilix: « Quid aliud est pulchritudo corporis nisi pulvis et lutum, atque adeo quidpiam his etiam deformius ac tetrius? Quod si fidem non habes, considera sepulcra hominum, et videbis lutum et pulverem. Quando enim facies vitam præsentem exuerit, tunc apparebit id quod est. »

^d Et in fetorem esse conversum. Quia ut dicitur Eccli. xix, 3: Putredo et vermes hæreditabunt illum. Et Isa. xiv, 11: Concidit cadaver tuum: subter te sternetur tinea et operimentum tuum erunt vermes. Et xxxiv, 3: De cadaveribus eorum ascendet fetor: tabescent montes a sanguine eorum. Primum locum Isaiæ insusurrans quidam religiosus vir auribus juvenis omnibus deliciis mollem vitam agentis, ita eum pupugit, ut jam nihil aliud animo volvere posset quam vermes illi et illas tineas. Denique manus Deo dedit, seque ei in religione dicavit. Rem narrat P. Hieronymus Platus de bono statu religiosi lib. iii, cap. ult. quod juvenis ille audivit, id sanctas Francisus Borgia cum propriis vidisset oculis in cadavere Isabellæ imperatricis fœde commutato, de meliori vitæ instituto capessendo cogitavit. Sed magis ad rem sanctus Petrus Damianus lib. vii, ep. 19, sic alloquens Blancam, quam ab amore terrenorum avellere satagebat: « Perpende quia caro, quæ nunc accuratis dapibus enutritur, paulo post vermibus

nares tuas, ne sustineas fetorem fetidissimum? Ubi, **A** quaeso, erit tunc suavitas luxuriæ, et conviviorum opulentia? Ubi blanda verba, quæ corda audientium molliabant? Ubi sermones dulces, qui amaritudinem amantibus infundebant? Ubi immoderatus risus et jocus turpis? Ubi effrenata et inutilis lætitia? Iste est finis pulchritudinis carnis et oblectationis. Mundus enim peribit et concupiscentia ejus (*I Joann. 1. 17*). O quam felicissimum bonum est, et quam valde felicissimum splendidam pulchritudinem Christi amare et radiis fulgoris ejus pectora nostra illustrare, et omnem obscuritatem a nobis expellere.

CAPUT XXVI.

Detractionis mala, et ut fugienda.

Non accommodes aures tuas ad percipienda verba detrahentium, ne concipias mortem in anima

tua. Detrahenti enim et audienti, utrique esca mortis animæ, est detractio. Et ut brevius concludam, detractor et libens auditor diabolus portantur in lingua. Evita, quaeso, a tuis auribus laqueos detractionum, per quos captos plurimos audis. Postula tibi a Domino cor prudens et pervigilem sensum ut discernere valeas verba detrahentium: non ignores fraudes et insidias eorum, et in retia eorum non veniat pes tuus.

CAPUT XXVII.

Peccatorum confessio.

Aliena debent esse a nobis omnia vitia mala, dum hæreditas nostra Christus esse vult: ideo quia incerti sumus de talibus, prosternamus nos humiliter in conspectu pii Patris nostri, et peccata nostra cito producamus in medium, ut deleat ea ipse Pater

VARIANTES LECTIONES.

¹ Sic Ven.; at Bened. opulentia? Ubi blandorum verba. ² Ven. et radiantibus fulgoribus. ³ Bened. in marg. mss., pectoribus nostris. ⁴ Sic Ven.; at Bened., Detrahentis enim et audientis, utriusque e. m. est a. detractio. ⁵ Bened., portat. ⁶ Bened. in marg. editi addunt: Illum autem qui conqueritur, audi: quia non omnis querimonia detractio est. Est in Ven. edit. inter ansulas sic: (illum... detractio.) ⁷ Ven. p. q. p. a. captos. ⁸ Ven. tibi a. D. Deo. ⁹ Bened. in marg., locus a glossemate purgatus. Veneta quidem sic habet et addit: Non ignores frater f. et i. eorum, quia qui tibi utilia nuntiare videntur viam tuam explorare veniunt, vel utrum culpatum diligas, an non; sed Deus pedem tuum custodiat, ne in rete eorum veniat. Frequenter enim qui tecum concordare volunt, aliorum scandala fingunt.

NOTÆ.

Scaturire compellitur: ipsaque tunc fit esca rodenllum... ac tanto graviorem exhalat putrefacta fetorem, quanto suaviorem sibi procuravit educata molitiam. Ecce dum ista conscribimus, Sophia nobis ad memoriam redit... Cujus tumulus cum esset gypseus, artificiosisque cementariorum studii undique communitus tantam fetoris illuviem per continui circiter anni circulum exhalavit, ut tolerari vix posset, nec fratres quiescere in tota claustrum illius medietate permitteret. Ponit deinde ob oculos exemplum nobilissimæ cujusdam feminae (fertur ea fuisse uxor ducis Venetorum), cujus adhuc viventis corpus omne computruit, ut membra cuncta marcescerent, totumque cubiculum intolerabili prorsus fetore complerent: nec quisquam tantam perferre harum injuriam potuit, non cosmata, non servulus, etc. Quod exemplum hoc epiphonemate concludit: « Quid ergo sit caro, doceat ipsa caro: quodque perhibet mortua, testetur et viva. »

^a Ubi sermones dulces, qui amaritudinem amantibus infundebant. Scite Plautus in Cistellaria v. 60:

Ecce amor et melle et felle est fecundissimus.
Gusto dat dulce, amarum ad satietatem usque oggerit.

Idem probat quod apud eundem in Pseudolo Caliodorus legenti servo amasiæ litteras garriabat:

... mihi videor cum ea fabularier:

Lege: dulce amarumque una nunc misces mihi.

Verissime dictum est: Terrenus amor delectat simul et cruciat, vel quia admiscetur suspiciones, invidiæ, iræ, cæteraque hujus generis ad dilaniandam animam, vel quia conscientia morsus hos male amantes exagitat. Utrumque ex Deo noverat Augustinus, et fateatur lib. II Confess. cap. 2, n. 4. « Tu semper aderas misericorditer sævies et amarissimam aspergens offensionibus omnes illicitas jucunditates meas, ut ita quaererem siue offensione jucundari, et ubi hoc possem, non invenirem quidquam præter te, Domine, præter te qui singis dolorem in præcepto, et percatis ut sanes, et occidis nos ne moriamur abs te. » Ita conscientia stimulos insinuans. Cætera vero, quæ amaritudine aspergunt has suaves insanias lib. III, cap. 1, idem Aug. expertus recenset, quæ tamen in

Deum refundit. « Deus meus, misericordia mea, quanto felle mihi suavitatem illam, et quam bonus **35** aspersioni, quia et amatus sum et perveni occulte ad vinculum fruendi, et colligabar lætus ærumnosis nexibus, ut cæderer, virgis ferreis ardentibus zeli, et suspitionum, et timorum, et irarum atque rixarum. »

^b Non accommodes, etc. Frequens monitum in Scriptura et Patribus aures non præbendas susurrionibus. Quin et rationem tradunt, qua tam periculoso malo obsistere valeamus. Eccli xxviii, 28: « Sept aures tuam spinis, linguam nequam noli audire: forte ianuens præferendam esse in audiendo quamdam vultus gravitatem, quæ nos ægre ferre eorum lingue petulantiam significet, et inserere se volentem nostris auribus animisque quasi pungat et arceat, ut spinæ lancinando arceat, quo non fas est ingredi conantes; quod aliis verbis dixerat Salomon Prov. xxv, 23: « Ventus aquilo dissipat pluvias, et facies tristis linguam detrahentem. » Hinc Hieronymus seu verius Paulinus epist. 14 ad Celantiam: « Ne obtreclatoribus auctoritatem de consensu tribuas, ne eorum vitium nutrias annuendo; » Chrysostomus vero hom. 3 ad pop. Antioche. ita faciendum esse monstrat: « Dic proximo: habes aliquem quem laudes et commendes? Aures aperio ut unguenta suscipiam; si vero male velis dicere, verbis ingressum obturo; non enim stercus et cænum accipere sustineo. Quod mihi lucrum si didicero quod ille sit improbus?... loquere ad ipsum: curemus nostra... et curiositatem hanc... circa vitam nostram exhibeamus. »

^c Ne concipias mortem. Sanctus Bernardus ser. De triplici custodia de hac morte sic ait: « An non et ipse moritur, qui venenum bibit quod ei malesuada detractoris lingua propinat? Siquidem furtim ei dilectionis vita subtrahitur, et paulatim in eo fraterna charitas refrigescit. »

^d Detrahenti et audienti. Sanctus Bernardus, vel quicumque est alius de modo bene vivendi ad sororem ser. 17: « Qui detrahit et qui detrahentem libenter audit uterque peccat. » Et Ser. 33: « Pari reatu detrahentes et audientes tenentur. » Et lib. II De Consideratione cap. 13: « Detrahente, aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim. »

noster celestis. Et cum confessi fuerimus, non nos justificemus orantes, ne, sicut Pharisæus ille, discendamur condemnati. Memoremur ¹ publicanum illum, et ita oremus, ut veniam delictorum consequi mereamur. Clamor cordis nostri pulset ad aures omnipotentis Dei; quia in pura mente placabitur in tempore orationis.

CAPUT XXVIII

Oratio qualiter et quomodo fundenda.

Omnem malitiam cordis projiciamus a nobis, et remittamus in nos ² peccantibus. Est denique genus serpentis ³, quod cum cœperit ire ad bibendum aquam, antequam veniat ad fontem, evomit omne venenum. Imitare et tu hunc serpentem in hac parte, secundum evangelicum Domini nostri Jesu Christi præceptum, ubi ait: *Estote prudentes sicut*

A serpentes (Matth. x, 16); et omne venenum iræ amarum evome, et remitte conservis tuis ut tibi dimittantur a Domino peccata tua, sicut Evangelium præcipit: *Dimittite, et dimittetur vobis, date et dabitur vobis (Luc. viii, 37)*. Et qualem ^b cupis erga te esse Deum, talis esto ipse conservo tuo. Et omne opus quodcunque inchoaveris facere, primum invoca ^c Deum, et gratias ei age: et cum consummaveris ^d illud, similiter fac. Invoca Deum ex toto corde tuo, et invenies eum: et cum inveneris, ne dimittas eum, ut conjungatur mens tua in amore ejus. Hoc, mi frater, stude in vita tua, et orationem tuam puram offer Christo Domino, ne cogitationes hujus sæculi superflue conturbent cor tuum, neque in diversa rapiatur mens tua. Memento enim se sub Dei ^B stare ^e conspectibus, qui occulta cordis perspicit, et

VARIANTUM LECTIONES.

¹ Ven. memoremur. ² Bened. in nobis peccantibus, et ad. Ed. non duplici modo, sed vero.

NOTÆ.

^a Est genus serpentis. Sanctus Basilius, teste Maphæo Vegio De perseverantia religionis lib. v, cap. 2, videtur Paulino subministrasse historiam et moralem conceptum. Sic enim ait: « In tempore orationis præcepit Basilius, ut omnem malitiam projiciamus a nobis, et remittamus si quid habemus adversus proximum nostrum, sequentes morem cujusdam serpentis, qui cum cœpit ire ad bibendum aquam, antequam veniat ad fontem evomit omne venenum. Et tu (inquit) imitare hunc serpentem in hac parte, et omne venenum iræ amarum evome, et remitte conservo tuo, etc. (*Hæc ipsa sunt apud Bernardum De mo o bene viven i ad Sororem cap. 28, post medium.*) » Sed liber ille Admonitionis ad Filium Spiritualem, a quo hæc similitudo educitur, non esse Basilius, sed potius cujusdam monachi ab ipso Paulino nostro Admonitionem extrahentis, ut dictum est ad cap. 20. Cæterum Basilius Oratione 7 in Hexamer. de Vipera cum muræna congregiente quiddam non absimile adducit. « Vipera, inquit, virus evomit reverentia conjugii: tu animi inclementiam et inhumanitatem, conjugalem copulam reveritus non depones. » Quem locum attigit et fuse persequitur Alciati commentator in Embl. 192 « reverentiam in matrimonio requiri » inculcaus.

^b Et qualem cupis erga te esse Deum, talis esto ipse conservo tuo. Præter ea que affert hic Paulinus ex Luc. viii, 37, et similia, que sæpe in Evangelio occurrunt, præsertim autem in oratione Dominica, ubi postulamus ut talem nobis se præbeat Deus, quales nos ipsos fratribus nostris præbuerimus, nempe ut nobis dimittat quemadmodum nos ipsis dimittimus, est locus Eccli. xxviii, 2 et seqq. *Relinque proximo tuo nocenti te, et tunc deprecanti tibi peccata solventur. Homo homini reservat iram, et a Deo quaerit medelam! In hominem similem sibi non habet misericordiam, et de peccatis suis deprecatur! Ipse cum caro sit, reservat iram, et propitiationem petit a Deo!* Sanctus Chromatius noster Conc. 1, de 8 Beatitud. in cap. v Matth. tribuit locum hunc Salomoni, sed est Jesus illi Sirac, qui Ecclesiasticus dicitur. Quare autem a nonnullis Patribus liber Ecclesiastici Salomoni tribuatur, vide Cornelium in Prolegomenis ipsius Eccli. cap. 2: sed redeamus ad propositum. Sanctus Petrus Chrysologus ser. 67: « Homo si sine peccato esse non potes, et vis semper dimitti tibi, dimitte semper: quantum vis dimitti tibi, dimitte tantum: quoties vis dimitti tibi, toties tu dimitte: imo quia vis totum dimitti tibi, totum dimitte. Homo intellige, quia remittendo aliis tu tibi veniam dedisti. » Et hoc est ferre quod aliis verbis dicebat sanctus Bernardus ser. 69 in Cant.

circa finem: « Qualem te paraveris Deo, talis oportet appareat tibi Deus. Cum sancto sanctus erit, et cum viro innocente innocens erit. Quidni æque et cum amante amans? »

^c Primum invoca Deum. De invocatione Dei in principio actionum, vide quæ diximus in notis ad titul. libel. Sacrosyllabi lit. b. Adde ex theologia ethnicorum quod dicebat Plinius II in Panegyrico Trajano dicto: « Bene ac sapienter, P. C., majores instituerunt, ut rerum agendarum ita dicendi initium caperetur a precationibus, quod nihil rite, nihil providenter homines sine deorum immortalium ope, consilio, honore, auspiciantur. » Plato in Timæo exemplum profert: « Cum omnes, ait, qui mentis quomodo modo compotes sunt, in operis cuiuslibet vel parvi vel magni principio invocare Deum soleant, quanto nos æquius est de universo, sive genitum sit sive ingentium, disputaturos, nisi forte desipimus, invocare divinam opem. Ergo deos omnes deasque precamur, in primis quidem, ut ea dicantur a nobis, quæ illis placeant: deinde ut nobis ipsi constemus. Quantum ad Deos attinet, sic a nobis oratum sit. »

^d Et cum consummaveris illud, similiter fac. Id est pariter oratione Deum colito, ut sit ipse actionis nostræ exordium et perfectio. Theocritus Eidyli. 47:

Ἐκ Διὸς ἀρχόμεθα, καὶ εἰς Δία λέγεται Μούσαι,
id est: A Jove incipiamus, et in Jovem desinite Musæ. Aristides orat. sive Hym. 4 in Jovem in fine, ex versione G. Canteri: « Ab hoc incipere merito debemus, et in hoc desinere, dictorum omnium et factorum præsidem ipsum et adiutorem, cœu universi imperatorem, et solum præfectum semper invocantes. » Quid nos Christianos sentire, et facere oportet, cum sic ethnici loquantur?

^e Memento te sub Dei stare conspectibus. Nempe cum oras. De oratione enim hic est sermo. Auctor Manualis, non quidem Augustinus, etsi inter ejus opera tom. VI, ed. novis. referatur, sed vel Anselmus, vel quis alius, cap. 29 sic habet: « Sicut nullum est momentum, quo homo non fruatur vel utatur Dei pietate vel misericordia, sic nullum debet esse momentum, quo eum præsentem non habeat in memoria. Idcirco non brevi crimine tenetur strictus, quisquis in oratione cum Deo loquitur, et subito abstrahitur ab ejus conspectu, quasi ab oculis non videntis et audientis. » Quod delictum fugit qui mente Deo præsentem se sistit, uti dicebat Epictetus, estque ejus 104 sententia ex J. anne Stobæo: Ἐπεὶ αἱ μνημονεύσεις, ὅτι ὡς ἐργάζη κατὰ ψυχὴν ἢ σώμα, θεὸς ἐπιστηκὴν ἕξασος, ἐν πάσαις σοῦ ταῖς προσουχαῖς,

secreta mentis tuæ novit. Vigilanter ergo et assidue assiste in conspectu Dei in tempore orationis, ut imminenti diaboli tentationem facilius possis effugere. Si enim cogitationes hujus sæculi male et sordide turbant cor tuum, et cogunt illicitum aliquid perpetrare, per orationes puras et vigiliis sanctas depellantur ¹ ab anima tua. Oratio ^a namque grandis munitio est animæ. Per orationes ^b purissimas omnia nobis utilia tribuuntur a Domino et cuncta noxia effugantur. Et ne ² diutius de hac re ³ disputem vel immerer, **36** sicut ex carnalibus escis alitur caro, ita ex divinis eloquiis et orationibus interior homo nutritur et pascitur. Pæsce, quæso, animam tuam spiritualibus cibus, id est fide, spe, charitate, et reliquis virtutibus, per quas intelligas Deum amari ⁴, et ejus præcepta servari: ut cum extrema dies tibi ⁵ evenerit, angeli pacis te suscipiant, de potestate diaboli te eripiant, et merearis sanctorum consortio in beata requie perfici, et vitam æternam cum omnibus sanctis possidere. Nam certissime scis, quia possessio regni cælorum promissa tibi est, sed vide ne ab ea extraneus efficiaris.

37 CAPUT XXIX.

Familiæ curam hortatur impendere.

Quæso, mi frater, quæso, omnibus tibi subjectis et bonæ voluntatis in domo tua a majore usque ad minimum, anorem et dulcedinem regni cœlestis,

¹ Ven. depellantur. ² Bened., et ut ne. ³ In Bened. deest re. ⁴ Bened. amare et sic quod sequitur, servare. ⁵ Bened., venerit. ⁶ Ven. pervigil.

VARIANTES LECTIONES.

NOTÆ.

*ἡσὶ ταῖς πράξεσιν, οὐ μὴ ἀμάρτας, ἔξῃς δὲ τὸν Θεὸν σὺ-
νοεῖν, hoc est : Si semper memineris quod operanti
secundum spiritum vel corpus, Deus astat præsens
inspector, in omnibus precationibus et actionibus tuis
non peccabis, habebis quin etiam Deum cohabitorem.*

^a Oratio munitio est animæ. Egesippus, cum varia ex Scripturis attulisset exempla, quibus probat sanctos Patres oratione dura quæque superasse, hostesque vicisse, subdit lib. v, De excid. Urbis Hierosol : « Quis hæc et talia considerans non admiretur et non intelligat in oratione nobis meliora esse arma, quam in virtute ? » Scilicet humana puta bellica.

^b Per orationes purissimas. Qui sub Catonis nomine circumferuntur versus :

Si Deus est animus nobis, ut carmina dicunt,
Hic tibi præcipue pura sit mente coleandus.

Et Cicero in De Nat. deor. : « Cultus-deorum est optimus... ut eos semper pura, integra, incorrupta et mente et voce veneremur. » Plautus Amphitr. v. 1292, act. V. :

In vocat deos immortales, ut sibi auxilium ferant,
Manibus puris, capite aperto.

Sed Apostolus, I Tim. II, 8, puras manus, cum oramus, ad Deum tolli præcipit, cum dicit : *Volo viros arare in omni loco, levare puras manus sine ira et disceptatione.* Puritas enim, quam præcipue requirit Paulus, in eo posita est secundum Chrysostomum hic, Hom. 8, ut ab ira odioque animus sit liber. « Puras, inquit, manus, id est mundas, non aqua lotas, verum cupiditate, rapina cædibus mundas, absque ira et disceptatione. Quid, oro, hoc sibi vult? Quis enim irascitur orans? Cæterum ira nomine profanam injuriarum memoriam significare voluit. Munda sit orantis intentio... nullus adeo audax sit, ut inimicitias exercens ad Deum pergat

A amaritudinem et timorem gehennæ annunties, et de eorum salute sollicitus ac ^c vigil existas : quia pro omnibus tibi subjectis, qui in domo tua sunt, rationem Domino reddes. Annuntia, præcipe, impera, suade eis, ut caveant se a superbia, a detractione, ab ebrietate, a fornicatione, a luxuria, ab ira, a perjurio, a cupiditate, quæ est radix omnium malorum.

CAPUT XXX.

Ut cupiditatis mala caveat.

Cupidus enim vir animam suam ^c venalem habet : si invenerit tempus ut concupiscat alicujus aurum aut argentum, seu vestes pulchras, vel etiam cujuslibet mulierem pulchram facie, pro nihilo perpetrat homicidium. Et ut quis effundit ^d aquam in terram, ita est ei effundere sanguinem proximi sui. Plurimæ animæ in mortis periculum inciderunt propter cupiditatem, et multi Domino jubente hoc ob lapidati sunt (Josue VII, 25). Saul enim alienus a Deo propter avaritiam factus est : et ad extremum de culmine regali expulsus ab inimicis suis peremptus est (I Reg. xv). Et de multis multa dicere potuissem, sed sapienti ^e pauca sufficiunt. Dominus vero noster et Salvator voluit de cordibus Pharisæorum pecuniarum amorem excludere : sed quia erant cupidissimi, salutaria Domini verba deridebant (Matth. xv). Nam et illum divitem, quem Dominus ad regna cælorum provocavit, amor pecuniarum eum intrare non per-

C orandum. » Est ergo hujusmodi oratio mundissima, quam exigit Paulinus.

^c Animam venalem habet. Ex illo Eccli. x, 9 et 10 : *Avaro nihil est scelestius... Nihil est iniquius quam amare pecuniam : hic enim et animam suam venalem habet.* Quia « pro auro vendit animam suam diabolo, » ut hic ait Cornelius. Vel quia vita corporis quandoque animæ nomine in Scriptura ponitur, ut illud Joan. xv, 13 : *Majorem charitatem nemo habet ut animam suam ponat quis pro amicis suis ;* S. Thomas, 2, 2, q. 118, a. 5, ad 1, sic locum hunc interpretatur : « Avarus animam suam venalem habet, quia videlicet animam suam, id est vitam suam exponit periculis pro pecunia. » Utrumque comprehendit Augustinus vel quis alius ser. olim 25, de Verbis Domini, nunc n. 367, edit noviss., ubi sic ait : « Quæ est ista, rogo, animarum insania, amittere vitam, appetere mortem : acquirere aurum, perdere cœlum. »

^d Ut quis effundit aquam in terram, ita est ei effundere sanguinem. Psal. LXXXVIII : *Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Jerusalem.* Similitudo frequens in Scripturis, præcipue ad copiam significandam, aut vilitatem rei quæ profunditur. Hoc sensu accipiendum illud Psalmistæ sub persona Christi Domini patientis. Psal. XXI, 15 : *Sicut aqua effusus sum.* In primo sensu accipiendum illud Osee v, 10 : *Super eos effundam quasi aquam iram meam.*

^e Sapienti pauca sufficiunt. Dictum proverbiale, Terentius in Phormione v. 540, act. III, sc. 3, sic colloquens Antiphonem Getamque inducit : *An Pater adest hic. Ge. Scio : sed quid tum ? An. Ah, dictum sapienti sat est.* Videlicet, ut Donatus ad hunc locum observat : « Brevis sermo, et quasi quædam admonitio sufficit sapienti, quod etiam vulgo dici solet ; intelligenti pauca sufficiunt. »

misit (*Math.* xix, 2). Sed et Judæ pectus avaritiæ **A** flamma exarsit, ut Dominum cunctorum bonorum largitorem, in manus traderet impiorum (*Math.* xxvi, 15). Avarus enim vir inferno est similis. Infernus enim quantosoumque devoraverit, nunquam dicit, satis est. Sic etsi omnes thesauri confuxerint in avarum, nunquam satiabitur.

CAPUT XXXI.

Eleemosynam de suo faciat.

Ideo, frater mi, omnibus qui in domo tua sunt præcipe ab hoc vitio cavere. Melius est enim, ut ex paupertate sua pusillum quis ¹ tribuat indigentibus, quam multum ex injusta acquisitione. Unusquisque juxta quod habet porrigat. Tantum enim expetitur ab unoquoque eorum, quantum ei Deus ² dedit. Nec enim ab eo plus exigit, quam quod ipse dedit. Eleemosyna ³ cum iniquitate ⁴ acquisita, abominabilis est coram Deo, et acceptum est ⁵ ei quod fuerit fideliter acquisitum. Sunt enim nonnulli, qui diripientes aliena facere se simulant eleemosynam: et cum alios prestant, aliis se misereri fingunt. Si autem ex proprio labore dederint, gratum et acceptum erit Deo.

VARIANTES LECTIONES.

¹ *In Ven. desat, quis.* ² *Ven. Dominus.* ³ *Ven. cupiditate; sed in marg. corrigi, iniq.* ⁴ *In Ven. deest est.*

NOTÆ.

¹ *Eleemosyna cum iniquitate acquisita.* Chrysostomus tom. V, Ser. de pœnitentia, qui incipit *Provida mente*, sic ait: « Eleemosyna cum iniquitate acquisita abominatio est coram Deo. » Et hom. 36 ad popul. Antioch.: « Si propterea rapis ut miserearis, nihil hac pejus eleemosyna. Cum enim ex rapina nascatur, hoc eleemosyna non est: sevitia quædam est, et crudelitas. » Isychius lib. vii in Levit., cap. 25: « Si quis eleemosynam operari vult, nec proximo nocens operetur, neque, si pauper est, ipse rapiat divitum pecunias, ut præbeat pauperibus. Deus enim eleemosynam ex justitia offerri vult. Tandem Isaac Antiochenus de mundi Contemptu 38 cap. 1: « Ex his aliis quæ laboribus propriis acquisivit, non ex acquisitis per machinationes et mendacia, perjuriam et falsitates. Si vis seminare in pauperibus, de propriis semina. Nam si de alienis seminaveris, erunt zizantii amariora. » Quomodo autem de proprio dandum sit et quantum, docet Chrysostomus hom. 43 in I Cor., circa finem.

² *Non erit gratum Deo quidquid homo facit cum superbia.* Quia *Deus superbis resistit*, ut dicit Jacobus iv, 6. Exemplum est in Pharisæo Luc. x, qui bona opera multa faciebat, quæ tamen Deo grata non fuerunt. Audi Gregorium lib. xix Moral., cap. 2 in fine de hoc Pharisæo disserentem: « O quot labores uno vitio percussi ceciderunt! Quanta bona unius culpæ gladio sunt perempta? Unde magnopere oportet et bona semper agere, et ab ipsis nos bonis operibus caute in cogitatione custodire: ne si mentem elevent, bona non sint, quæ non auctori militant, sed elationi. » Et Augustinum ser. 115, edit. novis., alias 56, de verb. Domini: « Ecce video Publicanum justificatum magis de templo descendere, quam Pharisæum. Quæro quare? Quæris quare? Audi quare: *Quia omnis qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur.* Audisti sententiam, cave causam malam: aliud dico. Audisti sententiam, cave superbiam. » Sic et paulo infra Paulinus noster: « Multorum temporum labores, inquit, et orationes, et eleemosynæ et jejunia, et vigilia, si cum superbia finem habuerunt, pro nihilo apud Deum computantur. »

³ *Humilitas, virtutum sublimitas est, non quidem*

CAPUT XXXII.

Commendat humilitatem; superbiam vituperat.

Et roga eos ut in omnibus operibus suis humiliter coram Deo agant quidquid eis agendum sit: quia non erit gratum ^b Deo quidquid homo facit cum superbia. Quod autem humiliter fit, hoc est ei acceptum. In omnibus operibus suis sint humiles, quia humilitas ^c virtutum sublimitas est: nec ad regnum cœlorum quislibet veniet, nisi per humilitatem. Multorum autem temporum labores et orationes et eleemosynæ, jejunia et vigilia si cum superbia finem habuerint, pro nihilo apud Deum computantur. Acceptus est Deo vir humilis, et in se Deum gestat. Jam paulatim disseruimus de superbiæ malo, sed propter tibi subjectos necessarium hunc locum inveni, ut contra sagittas diaboli discant clypeum humilitatis erigere. Superbus ^d autem Deo est odibilis, et diabolo ^e similis. Humilis licet habitu vilis sit, gloriosus tamen est virtutibus apud Deum. Superbus autem, etsi decorus et clarus videatur aspectu, tamen apud Deum operibus vilis est: et verbis, et gestis ^f, et vultu, et incessu semper ejus dignoscitur superbia

dignitate, sed merito, quia cæteræ ab hac fulcuntur et sustentantur, ut virtutes sint. Chrysostomus Hom. 30 in Act. apostol.: « Nihil conferendum humilitatis virtuti. Ipsa enim mater est ac radix, et alumna et fulcimentum et vinculum bonorum, » puita operum. Guanicus abbas Igniacensis ser. in sabbato Hebdom. 2. Quadrages. in fine. « Humilitas omnium virtutum est maxima, cum tamen virtutem se esse nesciat. Ipsa fere omnium radix, et seminarium, et fomes, et incentivum, et ipsa cumulus et fastigium, custodia et disciplina. Ab ipsa incipiunt, per ipsam proticiunt, in ipsa consummantur, per ipsam conservantur. Cumque omnibus ut virtutes sint tribuat, si qua earum defuerit, vel minus perfecta fuerit, ipsa alterius defectu proficiens, dispendium illius de se compensat. »

^d *Superbus Deo est odibilis, juxta illud Eccl. x, 7. Odibilis coram Deo est et hominibus superbia. Hinc Prudentius in Psychomachia, v. 353.*

Desine grande loqui: frangit Deus omne superbum; Magna cadunt, indata crepant, tumefacta promantur.

^e *Diabolo similis.* « Imo quisquis superbus est, demone plenus est, » ait Cæsarius Arelaten. Episc. Hom. 23. Et sanctus Basilius Seleuciæ episcopus orat. 35 vocat « superbiam arceum agritudinum, quæ diaboli morbo jactatur. » Sanctus quoque Cyprianus epist. 55, hanc ait « de Antichristi spiritu nasci, id est de diabolo, cui exprobrat per prophetam (*Isa.* xiv) Dominus, et dicit: *Tu dixisti in animo tuo: In cælum ascendam, super stellas Dei ponam sedem meam.* »

^f *Et verbis et gestis, etc.*, descriptionem superbiæ vide apud Prudentium l. c. Cassianus De Instit. cœnob. lib. xii, cap. 29, graphicè depingit superbum: « Inest primitus in loquela ejus clamor, in taciturnitate amaritudo, excelsus et effusus in letitia risus, irrationabilis in serietate tristitia, in responsione rancor, facilitas in sermone, verba passim sine ulla cordis gravitate erumpentia. Expers patientiæ est, etc. » De incessu autem superbi Cassiodorus Variar. lib. vi, formul. 9: « Superbus varicatis gressibus patet. » De oculis vero sanctus Gregorius 39

et levitas. Cupit se ^a semper laudari ab ¹ hominibus, et bonis quibus alienus est, prædicari se vult : non se ^b patitur cuiquam esse subjectum, sed semper inter suos pares primatum cupit tenere, et in majorem gradum ascendere : et quod meritis obtinere non potest, adulando ^c et detrahendo ^d vult invadere. Et sicut navis est sine gubernatore cum jactatur fluctibus, ita et superbus levis circumfertur, instabilis per omnes actus suos. Humilis autem ultimam se judicat, et blando vultu ² intuens, coram Deo emicentis apparet; et cum omnia fecerit dicit : *Seres inutilis sum, et nihil se fecisse testatur. Et Deus divulgat ^e opera ipsius, et profert in medium, marifecatque facta illius, et exultat et clarum facit eum, et in tempore precum suarum, quod postulat impetrare apud Deum potest. Hæc et his similia sola humilitas obtinet apud Deum; quia ipse est sessio et delectabile cubile Domini nostri Jesu Christi, qui ait : *Super quem requiescam, nisi super humilem et quietum et patientem sermones meos (Lsa. LXVI, 2). Et iterum : Discite a me, quia mitis sum et humilis corde (Math. II, 29). Annuntia, quæso, tuis, et dicito eis : Quia Deus superbis resistit (Jac. IV, 6). Et : Ira viri justitiam Dei non operatur (Jac. I, 20).* ⁴ Multi se*

blandos et patientes simulant, et si tempus inveniunt amariore sunt. *Fornicadores et adulteros diducabit Deus (Hebr. XIII, 4) in die judicii. De perjuriis scriptum ⁶ est : Vir multum jurans non effugiet peccatum nec recedet plaga de domo ejus (Ecclesi. XXIII, 12). Detractio fornicatio est animæ. Unde ⁷ Psalmista : Detrahentem secreto proximo tuo hunc persequerbar (Psal. c, 5). Discordiam ut Salomon cœcinit, detestatur Dominus, dicens : Septimum est quod detestatur anima mea (Prov. VI, 16), id est qui æminat inter fratres discordiam (Ibid. 19). ⁷ Hos nulli rei similes judico nisi diabolo, qui seminavit discordiam inter Deum et hominem.*

CAPUT XXXIII.

Eucharistiæ sumptio.

B Hæc ^a sunt cibi et pocula mortis animæ nostræ. Ab his ⁹ pietas Domini nostri Jesu Christi nos liberet, et se ipsum nobis edendum tribuat, qui dixit : *Ego sum panis vivus qui de caelo descendi (Joan. VI, 41). Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum, habet vitam æternam in semetipso (Ibid., 57).* Sed unusquisque antequam corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi accipiat, se ipsum probet, et secundum Apostoli præceptum, *Sic de pane illo edat et*

VARIANTES LECTIONES

¹ Ven. omnibus homi. ² Ven. addit et Bened. notant in marg. Ed. adulaando prælati, detrahendo et invadendo æqualibus, humilesque contemnendo, vult invadere. ³ Ven., terram intuens. ⁴ Bened. hoc non habent, nec tamen notant quidquam in marg.; est in Veneta sic inter ansulas. ⁵ Bened. non habent, scriptum est. ⁶ Bened. et Psalmista. ⁷ Bened. hoc non habent, nec notant. Sic inter ansulas est in Veneta. ⁸ Ven. hi smat. ⁹ Ven. ab his venenis p.

NOTÆ.

Moral. lib. xxxiv, cap. 17 : *Superbia per oculos judicatur. Ipsi quippe, per fastum tumoris inflati, quasi ex sublimi respiciunt, et quo se depriment, alius extollunt. Nisi enim superbia se per oculos quasi per quasdam fenestras ostenderet, nequaquam Deo Psalmista dixisset (Psal. XVII) : Populum humilem salvam facies, et oculos superborum humiliabis. Nisi se superbia per oculos funderet, Salomon quoque de Judææ elatione non diceret (Prov. XXX) : Generatio cujus excelsi sunt oculi, et palpebræ ejus in altum surrectæ.*

^a *Cupit se semper laudari, et cum non consequitur quod appetit, indignabundo silentio se ipsum commendat, ut ait Gregor. in I Reg. cap. 14, lib. v, cujus sunt verba : Mos elatorum esse solet, ut cum ab eorum laudibus lingua aliena silet, æstimatio sua non sileat. Tacentibus quidem aliis clamant, quia æstimationis suæ præconia in corde portant.*

^b *Non se patitur cuiquam esse subjectum, sed semper inter suos pares primatum cupit tenere. Idem Gregor. Moral. XIII, cap. 9 : Arrogantes omnes cunctis quidem hominibus se æqualiter conditos meminerunt, sed per fastum scientiæ auditores suos æquales sibi vel esse vel credere dedignantur : eisque se per naturæ conditionem conferunt, sed per tumorem scientiæ superponunt. Æquales quidem se judicant existisse nascendo, sed non æquales remansisse vivendo.* Quam belle Bernardus ser. 1 de diversis : *Solitudo hæc superborum est, quia solos sese reputant, solos appetunt se putari. Litteratus est : odit socium. Astutus in negotiis sæcularibus : neminem vellet sibi similem inveniri. Pecuniosus est : si ditescere viderit alterum, cruciatur. Fortis est, aut formosus : da ei parem et contabescit. Solitarius est : sed erroneus.* Et alibi, nempe de gradibus humilitatis et superbiæ gr. 7 præsumptio, *primus in conventibus residet, in consiliis primus respondet, non vocatus*

C accedit, non missus se intramittit, reordnat ordinata, reficit facta. Quidquid ipse non fecerit aut ordinaverit, nec recte factum nec pulchre existimat ordinatum. Judicat judicantes, præjudicat judicatorum. Non absimili Paulini sententiæ est illud quod de duorum Romanorum æmulis ducibus Lucanus lib. I, v. 125, cecinit :

Nec quemquam jam ferre potest, Cæsarye priorem.
Pompeiusque parem.

^c *Adulando.* Chrysostomus in illud Pauli I Thessal. II, 5 et 6. *Neque aliquando fuimus in sermone adulationis,.... neque quærentes ab hominibus gloriam, sic explicat. Non adulati sumus, quod quidem est eorum, qui.... volunt dominatum obtinere. Non potest dici : Adulati sumus, ut dominatum obtineamus.* Vel ut ait Primasius in eundem Apostoli locum : *Omnis qui adulatur aut propter avaritiam, vel gloriam adulatur.*

D ^d *Detrahendo.* Gregorius Moral. lib. XXXIII, cap. 3 : *Cuncti vanæ gloriæ sectatores, dum se omnibus præferunt, alios quidem de fatuis sensibus, alios autem de indignis meritis reprehendunt, id est alios censent nihil scire, alios non bene vivere.* Detractio enim a superbia procedit; nam ut ait Petrus Damianus lib. VI, epist. 30 : *Plane nisi multum nobis vita nostra splendesceret, non tantopere nostris oculis aliena conversatio displiceret.*

^e *Deus divulgat opera ipsius.* Innumcrabilia sunt exempla. Duo meminisse sit satis. Mariæ Magdalenz facinus, quæ prevenit ungere corpus Christi in sepulturam per universum mundum juxta ejusdem Christi prophetiam prædicatur (Math. xxvi, 33). Martini elemosyna ore Christi, qui acceperat, commendatur, his verbis : *Martinus adhuc catechumenus hac me veste contextit,* ut narrat Severus lib. Vitæ ejus n. 2. Vere Deus, ut ait Maria, *exultat humiles, et qui se humiliat exaltabitur.*

de calice bibat, quia qui indigne manducat et bibit corpus et sanguinem Domini, iudicium sibi manducat, et bibit, non dijudicans corpus Domini (I Cor. xi, 28). Quando enim eum accipere debemus, ante ad confessionem et pœnitentiam recurrere debemus, et omnes actus nostros curiosius discutere: et peccata nostra, si in nobis senserimus, cito festinemus per confessionem et veram pœnitentiam abluere, ne cum Juda proditore diabolus intra non celantes, pereamus, protrahentes et celantes peccatum nostrum de die in diem.

40 CAPUT XXXIV.

† Peccata cordis cavenda, quia cor intuetur Deus.

Et si quid male aut nequam cogitaverimus, de eo pœnitentiam agamus, et velociter illud de corde nostro eradere festinemus. Ne velimus dicere: Non est hoc grande peccatum quod cogitavi. Heu insipientes! quare non intelligimus, quia in conspectu Domini cogitationes nostræ, antequam in opus procedant, manifestæ et apertæ sunt! Dicit enim

VARIANTES LECTIONES.

¹ Ven. illud. ² Ven. mali. ³ Bened. et de eo. ⁴ Ven. non cogitamus. Vel intelligimus. ⁵ Ven. addit. quoniam vanæ sunt. ⁶ Bened. non habent, et.

NOTÆ.

¹ Ante ad confessionem et pœnitentiam, etc. est illud ipsum, quod aliis verbis Apostolus I Cor. xi, 28, præcipit juxta Tridentinum sess. 13, cap. 7: « Communicare volenti revocandum est in memoriam ejus (Pauli) præceptum *Probet seipsum homo*. Ecclesiastica autem consuetudo declarat eam probationem necessariam esse, ut nullus sibi conscius mortalis peccati, quantumvis sibi contritus videatur, absque præmissa sacramentali confessione, ad sacram Eucharistiam accedere debeat. » Hæc sanctissima Ecclesiæ praxis elucet ex epistolis sancti Cypriani 9, 10, 11, et ex aliis locis non raro. Pauca ex his epistolis accipe. In 9 sic habet, dolens intempestive lapsis datam Eucharistiam: « Nam cum in minoribus peccatis agant peccatores pœnitentiam justo tempore, et secundum disciplinæ ordinem ad exomologesim veniant, et per manus impositionem episcopi, et cleri jus communicationis accipiant; nunc crudo tempore... nondum pœnitentia acta, nondum exomologesi facta... Eucharistia illis datur. » De hoc et in decima conqueritur, quod ferme iisdem verbis repetit in undecima. Huc respiciebat Bernardus ser. 1, in Vigil. Nat. Do. cum inquit *Bethleem domum panis*, et *Juda confessionem* sonat; et subdit: « Tu ergo... si suscipias panem illum qui de cœlo descendit, et dat vitam mundo, Dominicum videlicet corpus Jesu... Bethleem factus es dignus plane susceptione dominica, si tamen confessio non defuerit. » Placet hic duorum patrum Eterii et Beati, Paulini nostri ferme *συγχρονῶν*, et in pugna quam cum Elipando inierunt, commilitonum, verba huc facientia producere ex lib. 1 contra Elipandum: « Dicunt aliqui: semper communicare debet Christianus, nisi aliquo intercedente peccato, corpus Domini quotidie accipiendum... Quod quidem bene dicunt, si hoc cum religione, et devotione, et humilitate suscipiant. Cæterum si talia fuerint peccata, quæ quasi mortuum ab altari removeant, prius agenda pœnitentia est, ac sic deinde hoc saluiferum medicamentum suscipiendum. »

² Velociter eradere festinemus, de sollicitudine adhibenda in abigendis malis cogitationibus vide Cassianum lib. vi, cap. 13, de Institutis Cœnobiorum. Monebat et Antiochus hom. 81, « multivarie ejusmodi cogitationes nulla mora, sed ipso statim aditu profiligandæ sunt, ac declinandæ studio piæ contra-

Psalmista: *Scrutans corda et renes Deus* (Psal. vii, 10). Et iterum: *Dominus scit cogitationes hominum* (Psal. xciii, 14). Et alibi idem Psalmista: *Intellexisti cogitationes meas de longe: semitam meam et funiculum meum investigasti* (Psal. cxxxviii, 3). Ne, quæso, permittamus in nobis cogitationes pravas, neque tanquam minima negligamus, quia qui spernit minima paulatim defluit (Eccli. xix, 1). Non spernamus morsum serpentis, ne venenum ejus conspergatur in corda nostra: quia quamvis venenum vita sit serpentis, tamen mors est hominis. Abscindamus virgulta spinarum de agro cordis nostri, ne defligant in nobis altas radices. Scimus enim, quia cor nostrum ager est Domini nostri Jesu Christi: excolamus eum celestibus disciplinis, et non sinamus in agro tanti imperatoris seminari zizania: sed cunctis floribus virtutum decoremus, quia in his delectatur omnipotens Deus sicut in Canticis Canticorum legitur: *Ego flos campi, et lilium convallium* (Can. ii, 1), id est ego decus mundi, et virginitas humilium.

dictionis atque orationis. »

³ Ne velimus dicere: Non est hoc grande peccatum. Chrysostomus tom. V de levium peccatorum periculis, fuse hoc argumentum prosequitur. Accipe pauca: « Forsitan cogitatus nostros ad Deum non putas pertinere? Nullus actus non cogitatione præcurrente perficitur: nullum opus non corde meditante completur.... Etsi nonnunquam cogitemus, nec gerimus, disponimus, nec implemus: tamen cogitata pro factis tenentur, licet nondum opere compleantur. Facere enim cordis cogitare est: quia corporis est cogitata perficere.... Cor cogitando tenetur in crimine, licet corpus immune videatur ab opere. Reus est jam animus qui cogitavit: licet immune corpus sit ab opere quod non fecit. »

⁴ In conspectu Domini cogitationes nostræ. Nil opus est afferre Scripturas, quas jam profert Paulinus in re alioquin satis nota. Potius ethnicos audiamus, quæ hæc ipsa veritas affulsit. Seneca epist. 41: « Prope est a te Deus, tecum est, intus est. Ita dico, Lucili, sacer intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque nostrorum observator. » Et epist. 83: « Sic certe vivendum est tanquam in conspectu vivamus, sic cogitandum tanquam aliquis in pectus intimum inspicere possit: et potest. Quid enim prodest ab homine aliquid esse secretum? Nihil Deo clausum est. Interest animis nostris, et cogitationibus mediis intervenit. » Sed et Thales, teste Laertio de Vitis Philosoph. lib. 1: « Interrogatus lateret ne Deos homo male agens: Ne cogitans quidem, inquit: Unde nil mirum si Juvenecus Christianus cecinit lib. 1 Hist. Evag., v. 617:

Nil absente Deo loquimur, nil absente clausum Pectoris antea tegant; præsens Deus omnia cernit.

⁵ Non spernamus morsum serpentis. Theodoros Studita ser. 1: « Neque enim nescis pravas cogitationes serpentium instar mordere, immisso in animum veneno: quod omni studio eximendum est simul atque exortum est, ne ulcus difficile mora reddat. »

⁶ Seminari zizania. Auctor operis imperfecti inter Chrysostomi opera tom. II, edit. Lugd. 1687, hom. 13 in cap. vi Matth.: « Triticum est voluntas bona, quam seminat Deus in homine. Zizanium autem est, cogitatio mala, quam diabolus seminavit per carnem. »

CAPUT XXXV

Caro domanda.

Et semper atque a semper caro nostra subjecta sit animæ, et sicut ancilla famuletur dominæ suæ. Ne præbeamus vires illicitas corpori nostro, ne committat bellum adversus spiritum nostrum; sed semper subjecta sit caro, ut obtemperet jussis Spiritus sancti. Neque incrassari permittamus ancillam b ne contemnat dominam suam, sed omnibus jussis ejus et obsequiis mancipetur. Sicut enim c equis frena sunt imponenda, ita corpora nostra jejuniis et orationibus sunt infrenanda. Nam quemadmodum d

A aurigæ, si frena laxaverint, p̄r præcipitia ducuntur; ita et anima cum ipso corpore, si ei frenum non imposuerimus, ad inferni præcipitia dilabitur. Simus ergo boni et edocti aurigæ corpori nostro, ut per viam rectam possimus incedere.

CAPUT XXXVI.

Luxus in cibis cavendus.

Escæ enim nimix non solum animas, sed etiam corpora e nostra plurimum lædunt, et ad infirmitatem perducunt. Solet enim per nimiam ciborum aviditatem et poculi intemperantiam frangi stomachi f

NOTÆ.

a Semper atque semper. Hæc verbi ingeminatio vim orationis intendit, uti etiam atque etiam. Terentius B Eunuch. v. 56, act. 1, sc. 1:

Prota tu, dæm est tempus, etiam atque etiam cogita. Et magis atque magis, ut apud Virg. Georg. lib. III, 185.

Tam magis atque magis blandis gaudere magistris Laudibus, etc.

Quod et in nominibus geminatis hoc modo apparet, ut est illud Virgilii Æneid. lib. II, v. 668:

Arma viri, ferte arma.

Statius lib. VII Theb., v. 135:

Arma, arma insani, sua quisque ignotaque nullo Mora rapit.

Et illud Jerem. XXII, 29: Terra, terra, terra audi sermonem Domini. Semper igitur atque semper est Paulino incessanter, et sine ulla interruptione.

b Ancillam, ne contemnat Dominam suam. Alludit ad illud Sara et Agar Gen XVI. De his enim moraliter Scripturam intelligit Nicolaus de Lira dum ait: Per Abram potest intelligi vir quicumque bonus, habens in sua domo, 41 id est in se ipso Sarai, quæ interpretatur princeps mea, propter quod per ipsam significatur ratio recta, quæ debet dominari, et Agar ancillam, id est carnem, quæ debet subjici, et castigari. Per hoc autem quod dixit Sarai, ingredi ad ancillam, intelligitur condescensio facta carni ex causa rationabili. Sed quia difficile est ibi tenere modum debitum, ideo frequenter ex hoc consurgit rebellio carnis ad spiritum, quod notatur, cum dicitur, despezit dominam suam. Sed cum ratio denuntiat homini talem rebellionem, debet rationi subjicere carnem quod notatur, cum subditur: Cui respondens Abraham, Ecce, ait, ancilla tua in manu tua est: etc. ad castigandam eam: et si caro talem castigationem refugiat, debet nihilominus reduci ad rationis obedientiam.)

c Sicut equis frena sunt imponenda. Sanctus Gregorius lib. Mor. XXXI, cap. 9: Equus est unicuique sanctæ animæ corpus suum, quod videlicet novit et ab illicitis continentix freno restringere, et rursus charitatis impulsu in exercitatione boni operis relaxare. Equitis ergo nomine anima sancti viri exprimitur, quæ jumentum corporis bene subditum regit. Audiendus Augustinus late similitudinem exponens lib. De utilitate jejunii c. 3. Tali dissuasori malo, servo ventris, responde per hanc similitudinem et dic: si jumento forte insideres, si equo uteris, qui te gestiendo posset præcipitare, nonne ut securus iter ageres, cibaria ferocianti subtraheres, et fame domares quem freno non posses? Caro mea jumentum meum est: iter ago in Jerusalem, plerumque me rapit, et de via conatur excutere: via autem mea Christus est. Ita exsultantem non cohibebo jejuniis?

d Quemadmodum aurigæ, juxta illud Virgilii in fine Georg. lib. I:

Ut cum carceribus sese effudere quadrigæ Addunt se in spatia, et frustra retinacula tendens Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

e Escæ corpora nostra plurimum lædunt, et ad infirmitatem perducunt. Hippocrates lib. II Aphor. 17: Ὅπου ἀντροπὴ παρά φύσιν πλείων ἐσθλῆ, τὴν νοῦσον ποιεῖ, id est ubi nutrimentum ultra naturam plenius ingeritur, morbum facit. Ecclesiasticus cap. LXXXVII, 32; Noli avidus esse in omni epulatione et non te effundas super omnem escam: in multis enim escis erit infirmitas. Apud Clementem Alexandrinum Pædag. II, cap. 4: Antiphanes Delius medicus vel unam hanc dixit esse morborum causam, ciborum varietatem. Audi hac in re disserentem Chrysostomum. Hom. 21 in Joan: Si medicos percontaberis, omnium pene morborum causas inde ortas invenies. Vilis, tenuis ac simplex mensa valetudinis mater est, ita eam medici appellarunt. . . sanitatis parentem; contra satietatem morborum ipsa medica arte incurabiliū dixerunt, quod perspicuum est. Siquidem pedum, capitis, oculorum, manuum ægritudines, paralysis, hydropisis, icteros, febres longæ et acutæ, et plures id genus morbi nimia crapula contrahuntur. Neque enim vacat in præsentia omnes enumerare, qui. . . ex voracitate et crapula ingenerantur. Causam dat Philo lib. De mundi officio. Est autem immoderata ciborum congestio lethifera et venefica, utpote concoctionem præ multitudine non admittentibus quæ ingesta sunt, quando adduntur alia super alia, priusquam priora digesta sunt. Optime auctor carminis ad Senatorem, Tertullianus aliquando putatus, vers. 56.

f Escæ aliter corpus, corpus corrumpitur escæ; Vimque suam misuit, si quid protenditur ultra.

g Frangi stomachi fortitudo, etc. Clemens Alexan. I. c. subversiones appellat stomachi. Sunt itaque multiplices qualitates (ciborum) respuendæ, quæ varia detrimenta pariunt, malas corporum habitudines, stomachorum subversiones. Suetonius in Caligula cap. 58, Marcessere epulis stomachum, dixit. Cunctatus an ad prandium surgeret, marcescente adhuc stomacho pridiani cibi onere, tandem. . . egressus est. Seneca epist. 2: Fastidientis, ait, stomachi est multa degustare, quæ ubi varia sunt et diversa, coinquant, non alunt. Idem duo christiani poetæ senserunt Prudentius Cathemer. v. 431. Hym. ante cibum:

Non piger immodicis dapibus
Viscera tensa gravet stomachus.

Et Theodulphus Aurelianen. episcop. car. lib. I, in Parænesi ad Judices, v. 415, de ciborum varietate et multiplicitate loquens.

Hæc ut parva foveant stomachum, si plura gravabunt. Quod quomodo fiat audi Horatium Sat. lib. II, v. 161, Sat. 2

Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumultum
Lenta feret pituita.

fortitudo, nec non et abundantia ¹ sanguinis et cholera ^a, et plurimæ ægri tudines escarum largitate contrahi. Sicut enim animæ et corpori sunt ista contraria; ita medela ^b est utriusque temperantia jejunii. Et si non per omne tempus, saltem sacratissimos dies ^c jejuniorum, quantum possumus cum Dei adjutorio, delicias mundi et ciborum opulentiam fugiamus: ne quando, quod avertat Deus, cruciati ³ in flamma ^d quæramus guttam aquæ, et nullum refrigerium consequamur.

VARIANTES LECTIONES.

¹ Ven. Sang. per coleram etc. contingunt. At Bened., sanguinis et colerum, et pl. æg. esc. larg. contrahi. Utraque lectio videtur vitiosa, et ut posuimus, emendanda. ² Ven. in cruciatu flammæ. ³ Ven. præcipit dicens: Nolite inebriari, etc. ⁴ Ven. postulat: ne id quod ad medelam, etc.

NOTÆ.

^a Et cholera. (Cholera, id est, *Χολέρα*, inquit medicinæ tertio Paulus Aegineta, immodica est ventris perturbatio, quam defectione, tum vomitu, ex ciborum perpecti cruditate, ob ingurgitationis nimietatem, aut humorum redundantem pravitatem,) apud Cæcium Rhodig. Antiq. lect. lib. iv, cap. 5. Hinc Ecclesiasticus cap. xxxvii, v. 33: (In multis escis erit infirmitas, et aviditas appropinquabit usque ad choleram.) Et cap. xxxi, v. 23: *Vigilia, cholera, et tortura viro infrunito.* Græce est *ἀκλυστος*, quod est *insatiabilis, inexplebilis.* Sic et Seneca epist. 24: (Epulæ cruditatem afferunt,) inquit, nimicæ videlicet, de quibus Horatius sat. lib. ii, v. 977, Sat. 7.

Nempe inamarescunt epulæ sine sine pettæ.

^b Medela est utriusque temperantia jejunii. Ecclesia in orat. Sabbati post Cineres, dicit (jejunium animabus corporibusque curandis salubriter institutum.) Sanctus Athanasius lib. de Virginitate, laudes jejunii, et utilitates, quæ in animum et corpus redundant, late persequitur: inter alia hæc habet: *ὁρᾶς τί ποιεῖ ἡ νηστεία, καὶ νόσους θεραπεύει, καὶ σέματα σωματικὰ ἐξορίζει, καὶ δαιμονίας ἐκβάλλει, καὶ λογισμοὺς πονηροὺς, καὶ τὸν νοῦν λεπρότερον ποιεῖ, καὶ καρδίαν καθαράν, καὶ σῶμα ἡγιασμένον;* id est: *vide quid faciat jejunium: et morbis medetur, et distillationes corporis exsiccat, et demones expellit, et sensus pravos fugat, et mentem clariorem, cor expurgatum, corpus sanctificatum facit.*

^c Sacratissimos dies jejuniorum. Augustinus epist. 36 edit. nov., alias 86: (Ego . . . testamentum novum revolvens video præceptum esse jejunium. Quibus autem diebus non oporteat jejunare, et quibus oporteat præceptum Domini vel apostolorum non invenio definitum.) Igitur Ecclesia statuit jejuniorum tempora et dies. Quæ autem essent Paulini ætate præter Quadragesimale et Quatuor Temporum jam in Ecclesia pia consuetudine invecata jejunia, colligere est ex capitularibus regum Francorum, nam in eis non infrequens mentio. An. 817, in Capitulari Aquisgranens. de vita et conversatione Monachorum c. 51, statuitur, (Ut non jejunetur nisi statuti fuerint dies jejunii.) Baluzius in notis hæc addit: (In editione Centuriarum hæc adduntur: Quatuor temporum jejunetur, ut in vigilia Sanctæ Mariæ, Annunciatione, Assumptione, Nativitate. Jejunatur similiter in Natali omnium apostolorum, seu sancti Joannis Baptistæ de martyrio, seu 42 in natali cujuslibet sancti in cujus honorem dedicatus est locus ubi militant monachi.) Jejunia autem Quatuor temporum sic distribuiebantur, ut ex homilia 10 incerti auctoris in vetustissimo codice Sancti Galli habet Baluzius in notis ad c. 186, lib. vi. Capitulum: (Jejunia, ait ille scriptor. debetis custodire quatuor tempora in anno, id est mensis Martio in prima septimana, quando intrat Martius, debetis jejunare die Mercuris et die Veneris, et sabbati. In mense Junio in secunda septimana postquam Junius intrat, de-

CAPUT XXXVII.

De ebrietatem consequentibus matu.

Fugiamus ebrietatem, ne crimen luxuriæ incurramus, quia Apostolus præcipit ³ nobis non nos inebriare vino, in quo est luxuria (*Ephes. v, 18*). Vinum enim nobis Deus ad ^o lætitiæ cordis, non ad ebrietatem donavit. Bibamus ergo non quantum gula exigit, sed quantum naturæ imbecillitas postulat. Ne ⁴ igitur quod ad medelam ^f corporis nostri tributum est, ad perniciem deputemus. Annuntia, quæso, tuis

^B betis jejunare die, etc. In mense Septembris in tertia septimana jejunate die Mercuris, et Veneris, et sabbati.) Quia tamen aliqua jejunia illi commemorata pro monachis tantum statuta videntur, placet hic describere 187 Capitulari lib. vi, quæ tria solemnia jejunia plebi universæ indicantur, quæ legitima vocantur. (Admoneant sacerdotes ut jejunia tria legitima in anno agantur, id est, quadraginta dies ante Nativitatem Domini, et quadraginta dies ante Pascha, ubi decimas anni solvimus, et post Pentecosten quadraginta dies. Quanquam enim nonnulla ex his canonica priverunt auctoritate, nobis tamen omnibus simul per consuetudinem plebis et parentum nostrorum morem hæc observare, ut superius ostensum est, convenit. Et licet omnibus diebus orare et abstinere conveniat, his tamen temporibus amplius jejuniis et penitentis servire oportet. Præter hæc autem legitima tempora jejuniorum, omnis sexta feria propter passionem Domini jejunetur. Sed et sabbati dies a plerisque, propter quod in eo Christus jacuit in sepulchro, jejuniis consecratus habetur.) Præter hæc observabantur etiam jejunia quæ dicebantur *indicta*. Indicebantur autem quandoque a rege pro causa publica, ut patet Capitulari. an. 828, ex epist. ibid. posita Ludovici et Lotharii, quæ circa medium sic habet: (Et ut hæc omnia successum habeant, volumus, ut generale triduanum jejunium secunda feria post Octavas Pentecosten celebrandum indicetur, et generaliter ab omnibus summa devotione observetur.) Et ab episcopis, ut passim occurrit. Peccare autem refractarios patet ex concilio Gangrensi, quod eos præcipit anathematizari, relatum lib. v, Capitulum c. 152 *jejunio indicto*; et ex Rhabano lib. ii, De institutione cleric. cap. 25, allato in notis a Baluzio: (Nec non et illa (jejunia), ait Rhabanus, omnino custodire oportet unumquemque, quæ communiter omnibus facere sive pro tribulatione, sive pro gratiarum actione propriis ecclesiæ mandat episcopus. Quia qui constituta atque demandata jejunia servare neglexerit, peccat.) Hujusmodi erat disciplina Ecclesiæ circa ætatem Paulini.

^d *Cruciati in flamma quæramus guttam aquæ*, respicit ad pœnam divitis de quo in Evangelio Lucæ xvi, 24, qui cum esset in tormentis et cruciaretur in flamma, ab Lazaro aquæ guttam, sed incassum, postulabat.

^e *Vinum ad lætitiæ.* Juxta illud Eccli. xxxi, 35, *Vinum in jucunditatem creatum est, et non ad ebrietatem.* Velut legit apud Cornelium Tigrina: (Vinum exhilarandis hominibus creatum est, non inebriandis.) Cui consona scribit Chrysostomus tom. V, hom. de ingluvie et ebrietate: (Vinum datum est, ut exhilaremur, non ut turpiter nos demus; ut rideamus, non ut rideamur; ut sani simus, non ut ægrotemus; imbecillitatem corporis corrigamus, non ut animi vires dejiciamus.)

^f *Ad medelam corporis.* Eccli. ubi supra v. 37:

in domo tua subjectis, quod plerique a homicidia et a fornicationes perpetraverunt, nec ipsam mortem recusaverunt: alii per vinum a dæmonibus capti sunt. Nec est aliud ebrietas, quam manifestissimus

a dæmon. Ebriosus putat se aliquid optimum gerere, cum fuerit ad præcipitia devolutus. Per violentiam armatur a ad maledicta et convicia proximorum, et immutatur f mens ejus, et lingua

VARIANTES LECTIONES.

^a Vere manifestus.

NOTÆ.

Sanitas est animæ et corporis sobrius potus. Chrysostomus hom. 1, ad pop. Antioch. « Vinum medicina optima est, quando commensurationem habet optimam. » Et infra: « Vinum datum est, ut corporis imbecillitatem corroboret, non ut animi sanitatem exterminet. » Plinius lib. xxiii, cap. 4, aliquos ejus medicas virtutes enumerat dicens: « Vino absterunt vires, sanguis colosque hominum, . . . nervi juvantur, . . . stomachus recreatur, appetentia ciborum invitatur, tristitiæ cura hebetatur, urina et algor expellitur, somnus conciliatur. Præterea vomitionem sistit, collectiones extra lanis humidis impositis mitigat. Asclepiades utilitatem vini æquari vix deorum potentia posse pronuntiavit. »

^a Per vinum homicidia. Eccli. l. c. v. 38 et seq. Vinum malum potatum irritationem, et iram, et rursus multas facit. . . et faciens vulnera. Scite sanctus Petrus Chrysologus ser. 26 in illud Luc. xii, 45, de malo servo: « Et ceperit percutere servos et ancillas, et edere et bibere et inebriari, sic ait: « Proprie dixit edere, et bibere, et inebriari, et percutere. Ebrietas cæcis mater, parens litium, furoris genitrix, etc. » Hinc Proverb. xxiii, 29 et seq. Cui vœ? cuius patri vœ? cui rixæ? cui foveæ? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum? Nonne his qui commorantur in vino, et student calicibus epotandis? Seneca epist. 83 rem exemplis confirmat. « Refer, ait, Alexandri Macedonis exemplum, qui Clitum charissimum sibi ac fidelissimum inter epulas transfodit, etc. » et infra: « Marcum Antonium magnum virum, et ingenii nobilis quæ alia res perdidit, et in externos mores et vitia non Romana trajecit, quam ebrietas? . . . Hæc vitam crudelem . . . fecit, cum capita principum civitatis cœnanti referrentur, cum inter apparatus epulas, lususque regales, ora ac manus proscriptorum recognosceret, cum vino gravis sicut tamen sanguinem. Intolerabile erat quod ebrius faciebat. . . . Fere violentiam crudelitas sequitur, etc. »

^b Et fornicationes, imo quæque turpia et nefanda. Quare monebat Apostolus Ephesios, dicens: Nolite inebriari vino, in quo est luxuria (Eph. v, 18). Et Chrysostomus hom. de ingluvie et ebrietate: « Illicites concubitus, excogitans, et exleges amores. . . os, oculos, nares, et omnia prorsus membra peccati clacæ efficit. » Et hom. 74, in cap. xxi Matth. « Ebrietas multis capitibus, ut Hydra, armatur: hinc enim fornicatio, hinc ira, hinc mollities, hinc turpes amores oriuntur. » Eadem sentit Hieronymus, exemplisque confirmat epist. 83 ad Oceanum. « Vinolentia, ait, scurrarum est et comessorum: venterque mero æstuans cito despumat in libidines. In vino luxuria, in luxuria voluptas, in voluptate impudicitia est. Qui luxuriatur, vivens mortuus est: ergo qui inebriatur et mortuus et sepultus est. Noe ad unius horæ ebrietatem nudat femora sua, quæ per sexcentos annos sobrietate contexerat. Lot per temulentiam, nesciens libidini miscet incestum, et quem Sodoma non vicerat, vina vicerunt. » Similia habet Origenes, hom. 5 in Genes. « Ebrietas decipit, quem Sodoma non decipit. Uritur ille flammis mulierum, quem sulphurea flamma non ussit. »

^c Nec ipsam mortem recusaverunt, puto pro effugerint esse positum. Pauci enim admodum sunt, qui sibi mortem consciant. Non infrequentes vero, quos ex nimia ingurgitatione mors fuerit subsequuta. Lærtius lib. iv de Arcesilao: « Obiit, ut Hermippus ait, cum merum immodice hausisset. » Idem

lib. eod. de Lacyde Cyrenæ: « Mortuus est ex paralyysi, quam ex immodica potatione contraxerat. » Athenæus lib. x Dipnosoph. cap. 12 non unum hujus rei affert exemplum. Sat sit afferre illud ebriosi cujusdam, qui ex ebrietate in furorem actus sibi manus violentas injeci: « Cleomenes Lacedæmonius is fuit, qui merum bibebat, . . . quod autem seipsum cultro cæcidit ob ebrietatem, scripsit Herodotus. » Unde Siracides Eccli. cap. xxxi, v. 50: Multos exterminavit vinum.

^d Ebrietas manifestissimus dæmon. Sanctus Bernardus, seu quisquis alius est auctor libri De modo bene vivendi ad sororem cap. 25 ex hoc Paulini loco forte hausit quod scripsit: « Multi per vinum a dæmonibus capti sunt; nec est aliud ebrietas quam manifestissimus dæmon. » Non infrequens est apud Patres ut ebrietas hac nota inuratur. Chrysostomus, hom. 49 in Genes.: « Vere enim ebrietas voluntarius est dæmon; et gravius quam dæmon mentem obtenebrat. » Petrus Chrysologus ser. 26: « Ebrietas est dæmon blandus, venenum dulce, rabies voluntaria, invitatus hostis. » Sic hi et alii Patres. Non tamen eo sensu quo Manichæi, qui dicebant vinum opus, imo fel diaboli, etsi vas concederent. Contra quos arguit Augustinus lib. ii De moribus Manichæorum, n. 44, cap. 16: « Jam vero quæ tanta perversio est vinum putare fel principum tenebrarum, et uvis comedendis non parcere? Magisne inerit illud fel cum in cuppa, quam cum in acinis fuerit? »

^e Armatur ad maledicta. Disserte Philo lib. De vita contemplativa: « Vulgus ubi se mero explevit, ac si non vinum bibisset, sed insanix poculum . . . offensat, et canum ferocium more in rabiem vertitur: moxque coorti se invicem morsibus appetunt . . . sic conflictantur tanquam in arena vel pancratio. » Lucretius lib. iii v. 481:

Clamor, singultus, jurgia gliscunt.

In Apophtheg. de Pyrrho hæc narrat Plutarchus: « Audierat, adolescentes quosdam multis inter pocula maledictis ipsum proscidisse. Eos postridie universos ad se adduci jussit, primumque ex eis percunctatus est, an de ipso talia dixissent. Omnino, respondit hic, talia: pluraque dixissemus, si plus vini nobis fuisset. » Adeo verum est, quod ipse Sympos. lib. viii, q. 1, ex mente philosophorum, qui ebrietatem delirationem ex vino abortam appellant, subdit: « cum garrulitas incomposita et nugæ vino accedunt, finis inscitissimus ingrattissimusque sequitur, contumeliæ et bacchatio. » Quam autem delirationem philosophi dicebant, mentis mutationem dixit noster Paulinus, cum sequitur.

^f Immutatur mens ejus. Plato lib. i de legg. Atheniensem hospitem et Cliniam sic loquentes inducit: « Athen. Ururum sensus, memoriam, opinionem, intelligentiam vehementiora efficiat, vel prorsus extinguat, si quis ebrietate fuerit occupatus? Clin. Omnino certe extinguit. Athen. Ad eum igitur habitum redit, quem puer primis ab annis habebat. Clin. profecto. Athen. Quare minime tunc sui ipsius compos erit. Clin. minime. Athen. Erit itaque pes-imus. Clin. valde. Athen. Non solum igitur senex, ut videtur, bis erit puer, sed ipse etiam tenulentus? Clin. optime id, hospes, est dictum. » Sanctus Petrus Chrysologus ser. 26 sup. allat.: « Hanc (ebrietatem) qui habet, se non habet; hanc qui habet, homo non est; hanc qui habet, non peccatum facit, sed est ipse peccatum. »

^a balbutit. Hujusmodi enim vir cum se putat bibere vinum, bibitur a vino. Plurimi enim homines per vinum maximam debilitatem contraxerunt, nec poterunt consequi pristinam firmitatem ¹, quia non temperaverunt gulæ ardorem. Sicut enim piscis cum avidis faucibus ² properat, ut glutiat escam, repente hamum intra fauces reperit: ita ebriosus intra se vinum suscipit ³ inimicum, quod ⁴ intra eum mox impellit ad omne opus nefandissimum: et sic homo rationalis capitur ut ^b irrationale animal.

CAPUT XXXVIII.

Praecepta Dei ad omnes Christianos pertinere.

Tu autem, frater mi, omnibus domesticis tuis et tibi subjectis præcipe, ut se sobrios exhibeant et iterum propter ^c abstinentiam in superbiam se non erigant; sed omnia temperate, juste, pie, et religiose secundum Dei adjutorium faciant: quia non

VARIANTES LECTIONES.

¹ Ven. sanitatem. ² Ven. avidas fauces profert. ³ Bened. in marg. Sic potiores mss. habent tamen mors pro mox. At Ger. per vinum suscipit inimicum, qui intra eum morans impellit. ⁴ Ven. qui cum ut introjerit, mox impellit. ⁵ Venet. clericos. ⁶ in Ven. deest, hujus sæculi. ⁷ in Ven. deest. aliqua.

NOTÆ.

^a Balbutit lingua. Lucretius l. c.: « Tardescit lingua. » Seneca epist. 83 de ebrio disserens: « Adjice, ait, illam ignorantiam sui, dubia et parum explanata verba, incertos oculos, etc. » Quam belle effectus hosce ebrietatis describit beatus Eugenius junior episcop. Toletanus car. 5 contra ebrietatem:

Inde tremor membris, inde est oblitio mentis,
Et gressus poplite nutans, et visio fallax,
Surdescunt aures, balbutit denique lingua,
Perdens eloquium profundit semilatratum.

Quos effectus tanquam necessaria consecraria ebrietatis agnoscit sanctus Ambrosius lib. De Elia et jejuni. cap. 12, n. 43: « Mens, inquit, necesse est, ut titubet, lingua balbutiat. » Auctor libri de sobrietate et castitate cap. 1, inter Opera Augustini edit. novias. tom. VI, pag. 227 Appendicis, *tempestatem lingue* hunc ebrietatis fructum appellat: « Ebrietas, ait, turbatio capitis, subversio sensus, tempestatem lingue, procella corporis, etc. »

^b Ut irrationale animal. Sanctus Basilius hom. 14 in ebrieta. et luxum: « De mentis lumine per ebrietatem privans inter bestias ratione carentes annumerari poterit, similisque illis videri. »

^c Propter abstinentiam in superbiam se erigant. Ut ab hujusmodi laudis aucupatione caveamus, non uno loco monet Dominus in Evangelio. Ne honorum operum meritum coram Deo per hoc amittamus. Tale est illud quod habetur Matth. vi, 17 et 18, quo monemur mores hypocritarum, laudem plausumque ex macie captantium, non imitari: *Cum jejunatis nolite fieri sicut hypocritæ tristes, exterminant enim* (vel ut alii, iudicio Paschasii Rathberti melius legunt, *demoliuntur*) *facies suas, ut appareant hominibus jejunantes.* Quem in locum sanctus Maximus Taurinensis episcopus hom. in die Cinerum, sic ait: « Non Deo jejunat, sed hominibus, quicumque ostentatione jejunii sui gloriam requirit humanam. Exterminant autem facies suas, qui mœrore simulato religiosum vultum populorum oculis mentiuntur: non vult enim disciplinæ cœlestis magister irreligiose agi quod fieri pro religione præcipitur; nec patitur invocantium se laborem quibus æternam parat mercedem, infructuosæ jactantiæ vitio deperire. »

^d Pro omni genere humano, qui prædestinati sunt. Vide hic ne in quem errorem impingas: quasi, videlicet, Christus sanguinem fuderit pro iis tantum qui prædestinati sunt ad vitam æternam. Quod pri-

ma fronte videntur præferre verba Paulini, quasi diceret, *pro eo genere hominum qui prædestinati sunt.* Nam accipienda sunt verba Paulini eo sensu, quo illa Apostoli I Tim. iv. 10: *Qui (Jesus) est salvator omnium hominum maxime fidelium.* Se ipsum explicat Paulinus ipse cap. 46: « Christus non pro sanctis tantum passus est; sed pro peccatoribus, et impiis, et passione sua omnes revocavit ad vitam. »

^e Qui dicunt: quid pertinet ad me libros, etc. In capite 112 lib. v Capitular. publica quidem lectio Scripturarum sanctorum in ecclesia laicis prohibebatur: « Laicus non debet in ecclesia lectionem recitare, nec alleluia dicere, sed psalmum tantum, aut responsoria sine alleluia. » Non autem privata lectio; multoque minus vetitum erat audire, quod hic potius commendatur a Paulino, dum refellit subtrahentes se non modo a lectione, sed etiam ab auditione lectionis sacram Scripturarum, dicentesque: *Quid pertinet ad me libros Scripturarum audire vel discere, vel etiam frequenter ad sacerdotes et ecclesias recurrere?* » Habemus hac in re sancti Cæsarii Arelatensis episcopi homiliam 20 in qua inter cætera hujusmodi excusationibus obviam it: « *Inanis est, ait, et inutilis excusatio ista, fratres charissimi; primum est quod lectionem divinam, etiamsi aliquis nesciens litteras non potest legere, potest tamen legentem libenter audire. Qui vero litteras novit, nunquid potest fieri quod non inveniat libros, quibus possit Scripturam divinam legere?* » Et in fine docens populum quomodo fructum capiat ex sua prædicatione, retinendo scilicet aliquid in mente eorum, quæ audierit, ita sermonem concludit: « *Qui totum non potest retinere, vel partem aliquam recordetur. Dicat unus alteri: Ego audivi episcopum meum de castitate dicentem ... Alius referat: Ego retineo dixisse episcopum meum, ut qui novit litteras, Scripturam divinam studeat legere: qui vero non novit, quærat sibi et roget qui illi debeat Dei præcepta relegere Dicat etiam alius: Ego audivi episcopum meum dicentem, quod quomodo negotiatores qui non noverunt litteras, conducunt sibi mercenarios litteratos, ut acquirant pecuniam: sic Christiani debent sibi requirere et rogare, et, si necesse est, etiam mercedem dare, ut illis debeat aliquis Scripturam divinam relegere, etc. »*

^f Sollicitudo de laici habitus persona, id est, non te vexet scrupulus quod non sis clericus vel monachus,

laici habitus ¹ persona, quia non est personarum acceptio apud Deum. Similiter enim mandata Dei servantibus laicis cœlestis palatium patet, veluti clericis et sanctimoniali habitu præditis : dum non est Judæus neque Græcus, non est servus neque liber (Gal. III, 28), sed omnia et in omnibus Christus. Quicumque in corpore illius est, magnus est. Inse te ipsum suo sancto corpori, ut sis membrum nobilissimi capitis. Ama ^a ex toto corde caput tuum et membra capitis illius. Quomodo potest manus manui inimica esse, vel pes pedem odisse, vel cætera membra ² suæ juncturæ non congaudere? Crescere debent in virum perfectum, in ³ augmentum corporis Christi. Omnis enim clericus et laicus, qui pretioso sanguine Christi redemptus est, qui baptismo Christi tinctus est, debet humiliter ambulare et perseverare in Spiritu sancto : quia nihil prodest Christianum ^b se respondere verbis, et factis negare, dum corruptus est mente et spiritu. De talibus in 44. Evangelio ipsa Veritas dicit : *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum* (Matth. VII, 21). Et ^c alio loco

VARIANTES LECTIONES.

¹ Bened. in marg. mss. potiores vel laici. Germ. quod habes in habitu laici personam habitus, vel clericis accepisse. ² Bened. in marg. mss. plerique, si cætera ... non congauderent. Nonnulli si cætera ... congaudent, crescere debent. ³ Ven. in marg. alias in mensuram ætatis plenitudinis Christi. ⁴ Bened., in alio. ⁵ Ven. deest humilitatem. ⁶ Ven. vigeat.

NOTÆ.

sed laicus et laicis vestibus induaris. Solebat enim circa ea tempora cujusque conditio vestitu ipso distingui. Carolus Calvus in præfat. ad Conv. in Villa Collonia capitul. tom. II, pag. 3 : « Fideles nostri tam in venerabili ordine clericali, quam et illustres viri in nobili laicali habitu constituti. » Quem differre a clericorum habitu patet ex cap. 3 Capitular. Suessionens. an. 744. sub Pipino, quo dicitur : « Et omnes clerici fornicationem non faciant, nec habitum laicorum portent. » Sicut enim habitus non facit monachum, sed professio religiosa expressa vel tacita, ut habet sanctus Cœlestinus papa opusc. VIII, cap. 24 : ita habitus vestitus laica, dummodo conversatio sit morigerata et sancta, salutem nullum infert detrimentum.

^a Ama caput tuum et membra capitis. Hic insinuat charitatem Dei et proximi sub allegoria capitis nostri, quod est Deus et Christus Dominus, et membrorum quæ sunt proximi ; figura petita ab Apostolo I Cor. XII, qui late fuseque eam persequitur ; in quem locum luculenter Chrysostomus orat. 30, 31 et 32, doctrinam Pauli de membris more suo exponit. Hoc idem argumentum, de obsequio scilicet mutuo, quod sibi invicem in commune adiutorium præstant membra nostra persequitur Petrus Blesensis tract. De charitate Dei et proximi cap. 37. Sic autem concludit : « Sit ergo in nobis lex illa communionis, quæ in membris nostris scripta est, ut unus spiritus nos omnes quasi unum corpus vivificet, ut per veram cordium unionem maneamus in Deo, et Deus in nobis quatenus omne corpus per nexus et juncturas membrorum, et compages crescat in mensuram ætatis plenitudinis Christi. »

^b Christianum se respondere verbis, et factis negare. Cyprianus de sui temporis vere Christianis lib. De bono patientiæ. « Nos qui philosophi non verbis, sed factis sumus ... qui non loquimur magna, sed vivimus, etc. »

^c Ut peccata peccatis augeamus. Doctrina hujus capitis jam ab Ecclesiastico traditur cap. v, 5 : De

A propheta increpando dicit : *populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* (Isa. XXIX, 13). Nam civitas si fuerit in una parte munita, et in alia destructa, aditum ad se hostibus præbet. Et navis si fuerit fortiter compaginibus solidata, et unam habuerit tabulam perforatam, aquæ fluctibus mergitur in profundum. Omnibus enim laicis, clericis, monachis æqualiter convenit fidem, spem, charitatem, humilitatem ^b habere, et Deo ex toto corde servire : veram confessionem facere, et dignam pœnitentiam agere : quia elementissimus Dominus confugientibus ad pœnitentiam ignoscit.

CAPUT XXXIX.

Pericula dilatae pœnitentiæ.

B Sed ne de misericordia Domini tantum securi existamus, ^c ut peccatis peccata augeamus ; neque dicamus : Donec vigeat ^d ætas ^d nostræ carnis, concupiscentias nostras exerceamus, et postremo in senectute ^e malorum nostrorum pœnitentiam agamus : pius est enim Dominus ^f et misericors, nec ultra facinorum nostrorum recordabitur. Ne quæso taliter cogitemus, quia summa stultitia ^g est hæc cogi-

propitiato peccato noli esse sine metu : neque adjicias peccatum super peccatum. Et ne dicas : miseratio Domini magna est, multitudinis peccatorum meorum misererebitur : misericordia enim et ira ab illo cito proximant, et in peccatores respicit ira illius. Non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem. Subito enim veniet ira illius, et in tempore vindictæ disperdet te.

^d Donec vigeat ætas nostræ carnis. Juxta id quod dicebant insipientes impii Sap. II, 6 : *Utamur creatura tanquam in juventute celeriter.* Sic et insipientes poete gentiles, quos inter Horatius car. lib. I, v. 245, od. 9 :

nec dulces amores
Sperte puer, neque tu choreas,
Donec virenti canities abest morosa.

Sed et Nutrix illa ad Hippolytum Senecæ in ejus Trag. v. 443 :

Ætate fructe : mobilis cursu fugit :
Nunc facile pectus, grata nunc juveni Venus.

D Naso quoque lib. III. Amor. v. 65 :

Utendum est ætate, cito pede labitur ætas.
Nec bona tam sequitur, quam bona prima fuit.

^e In senectute malorum pœnitentiam agamus. Sanctus Cæsarius Arelaten. hom. 15 : « Sed dicit aliquis : cum ad senectam venero, tunc ad pœnitentiæ medicamenta confugiam. Quare hoc de se fragilitas humana præsumit, cum unum diem vitæ suæ in potestate non habeat? »

^f Pius est Dominus et misericors. Sanctus Chrysostomus hom. 22 in cap. XI epist. II ad Cor. « Non incertis, inquis, nitor eventibus, sed Dei benignitati. Benignus enim ac clemens est Deus. Id quidem ipse quoque compertum habeo. Sed tamen benignus hic illos etiam, quos dixi, de medio sustulit. »

^g Stultitia est hæc cogitare. Salvianus lib. I quem Timotheus inscripsit : « Non bonis spebus innititur, qui ad hoc tantum peccat in vita, ut peccatorum molem redimat in morte. » Et infra : « Spondere ali-

tare : cum et impium ^a sit talem licentiam a Deo A postulare quempiam velle, cujus initium est ¹, a Deo separare qui hæc cogitat. *Impiæ enim cogitationes separant nos a Deo* (Sap. 1, 3). Ideo, inquam, ne talia cogitemus, cum nesciamus qua die morituri sumus. Nemo ^b enim hominum novit diem exitus sui. Non ^c omnes in senectute moriuntur, sed in diversis ætatibus de hoc mundo **45** migrant : et in quibus actibus unusquisque homo inventus fuerit, in eisdem judicabitur, quando anima exierit de corpore. Dicit enim Psalmista : *Nemo in inferno confitebitur tibi* (Psal. vi, 6). Ideo festinemus ad pœnitentiam converti. Semper ante oculos nostros versetur ultimus dies : et cum diluculo surrexerimus, ne ad vesperam nos confidamus pervenire ; et cum in lectulo membra deposuerimus, de lucis ^d non confidamus adventu. B Sic ^e et facillime poterimus corpus nostrum a vitiis et concupiscentiis malis ^f refrenare.

CAPUT XL.

Gaudia futuræ vitæ.

Semper cor nostrum promissa cœlestia meditetur : omnia terrena quæ possidemus, in futuras cœlestis regni mansiones transferamus, ut cum ibi provecti ¹ fuerimus, fruamur bonis cœlestibus. Nam credimus, quia cum a carnis vinculo anima nostra fuerit absoluta, si bene et recte coram Deo vixerimus, mox in occursum nostrum angelorum chorus occurret, omniumque sanctorum agmina in nostros miscentur ² amplexus, et ad adorandum verum judicem perducunt. Si dum in corpore vivimus, sicut dixi, quæ Deo sunt placita faciamus, tunc erit nobis pax in circuitu et summa securitas : nec timebimus ultra diaboli ignita jacula, nec ullum quemlibet inimicum, qui cupit animas nostras ³ jaculare, non ferrum, non

ignem, non faciem truculentam tortoris, non famem, non sitim, non ullam carnis ægritudinem. Non ultra adversabitur caro spiritui, nec ullum timebimus periculum : sed cum carnis abjecerimus sarcinam, tunc Spiritus sanctus tribuet nobis in cœlestibus mansionem, cui nos paulo ante intra corporis nostri hospitium feceramus mansionem : et læti gaudentesque futuri iudicii diem expectabimus, in quo singulorum animæ pro suis actibus recipient merita.

46 CAPUT XLII.*Damnandorum pœnæ.*

Et e contra peccatores et impii pœnitebant ¹, sed frustra. Rapaces et avari, superbi et adulteri, iracundi et cupidi, maledici et perjuri amarissime flebunt, sed malorum suorum veniam non consequentur. In luctu maximo detinebuntur omnes, qui carnis suæ voluptates secuti sunt ; in mœrore et gemitu sempiterno erunt, qui vitiis et passionibus serviunt. Et cum hi omnes pro criminibus suis et acerbis gehennæ ignibus deputandi erunt, nos, si Deo, dum in hoc corpore sumus, placuerimus, cum sanctis sempiterna præmia accepturi sumus. Ideo contemnamus cuncta, quæ vana et caduca sunt, ut tantam gloriam, Christo miserante, adipisci mereamur.

CAPUT XLIII.

Lingvæ custodia.

Declinemus semper a vitiis, et ad virtutes tendamus : nec ¹ superflui sermones procedant ex ore nostro quia pro otiosis sermonibus reddituri sumus rationem in die iudicii. Nec ad maledicendum quemquam consuescamus linguam nostram, quæ ad benedicendum ² et laudandum Deum creata est ³. Nec consuescamus consuetudines pessimas in omni actu

VARIANTES LECTIONES.

¹ *Veneta*, cujus int. est nos separare a Deo ideo, inquam etc. *quæ mediant, desunt.* ² *in Ven. deest, sic.* ³ *in Ven. deest, malis.* ⁴ *Ven.*, profecti. ⁵ *Bened.*, miscebuntur. ⁶ *Bened.* in marg. ms. *Colbert. a secunda manu*, jugulare. *Ven. autem* ad periculum aculare. ⁷ *Ven. sic habet*, impii peribunt. Tunc frustra rapaces, etc. flebunt, quia malorum, etc. ⁸ *Bened.* tendamus. Ne superflui. ⁹ *in Ven. sic* : creata est : quia consuetudo. *Quæ mediant, desunt.*

NOTÆ.

quid in tam serâ curatione, temerarium. Quam stultitiam cognovit et Seneca lib. De brevit. vite cap. 4 : « Non te pudet, ait, ad reliquias vitæ tibi reservare, et id solum tempus bonæ menti destinare, quod in nullam rem conferri possit? Quam serum est tunc vivere incipere, cum desinendum est? Quæ tam stulta mortalitatis oblivio in quinquagesimum, et sexagesimum annum differre sana consilia, et inde velle vitam inchoare, quo pauci perduxerunt? »

¹ *Impium sit talem licentiam postulare.* Chrysostomus hom. 22 in II ad Cor. supra cit. « Cave ne dixeris, erit tempus, cum ad meliorem frugem revertendum erit. Hæc enim verba Deum majorem in modum ad iracundiam concitant. . . Deo gratias age, quod te inter media peccata handquaquam abripuit : ne alterum quoque tibi tempus ad flagitiose vivendum præstinari postules. »

² *Nemo hominum novit diem exitus sui.* Quem hoc latet? Eccles. ix, 12 : *Nescit homo finem suum.* Et Dominus in Evang. Matth. xxiv, 42 : *Nescitis qua hora Dominus vester venturus sit.* Et Luc. xii, 40 : *Qua hora non putatis Filius hominis veniet.* Quæ verba exponens de morte Guarricus abbas ser. 5 de adven. sic ait : « Dies quoque noster ultimus, certissimus nobis quod veniat, incertissimus est quando,

vel ubi, vel unde nobis adveniat, nisi quod (ut ante nos dictam est) senibus est in Januis, qui juvenibus est in insidiis. » Sic et philosophi poetæque. Juncus apud Stobæum ser. 116, de laud. senect. : « Communis exitus mortis, et nulla lex de ipsa, neque certum tempus a Diis præscriptum. » Statius, lib. II Sylvar. v. 224 :

Nos miseri, quibus unde dies suprema, quis ævi
Exitus incertum.

³ *Non omnes in senectute moriuntur, sed in diversis ætatibus de hoc mundo migrant.* Sanctus Basilius hom. in sanctam Julittam m. : « Deus uni cuilibet animæ suæ hic vivendi statum rationemque præstituit : et alios quidem aliis hinc emigrandi præscripsit terminos. Hunc enim constituit diutius in carne permanere : illum contra corporeis vinculis decrevit oculus exsolvi. »

⁴ *De lucis non confidamus adventu.* Horatius Car lib. iv, v. 300, od. 7 :

Quis scit an adficiant hodiernæ crastina summa
Tempora Dii superi ?

Et Seneca in Thyeste, v. 617 :

Nemo tam divos habuit faventes,
Crastinum ut possit sibi polliceri.

⁵ *Ad benedicendum Deum creata est.* Sic docet

nostro, sive etiam cogitatione, quia consuetudo ^a, A quæ longius fuerit protracta et confirmata, non cum parvo labore vitatur vel expellitur

CAPUT XLIII.

Perfectio non annis, sed compunctione demonstratur.

Simus in malitia parvuli ^b, et viri perfecti in sensu (I Cor. xiv, 20). In quibusdam vero nos exhibeamus senes, in quibusdam juvenes: quia parvuli ^c est ludere, perfecti autem lugere: nam præsens luctus ^d lætitiã generat sempiternam. Omne autem quidquid immoderatum est, dissolutionem efficit animæ, et negligentem erga Dei præcepta: nec delicta sua facile potest ad memoriam revocare, et obliviscens ea, non se instigat ad penitentiam, et ita paulatim ab omnibus bonis cadit. Nullum habebit accessum cordis compunctio, ubi fuerint immoderata vitia et concupiscentiæ malæ. Ubi autem fuerint lacrymæ ^e, ibi spiritualis ignis accenditur, qui secreta mentis illuminat. Nullus nos sæculi amor ab amore Christi segreget, et totæ nostræ cogitationes ad præmia futuræ vitæ tendant, et de cœlestibus meditentur.

Hæc est gloria tua, hæc est perfectio cursus certaminis tui. Perfectus enim dicitur non qui in ætate, sed qui in sensu perfectus est: nec ^a ulli cuilibet obest pœnilis ætas, si fuerit mente perfectus; nec senilis proderit ætas, si fuerit parvulus ^b sensu. Nam et David cum puer esset et perfectus, cor ^c et mentem habebat in Domino defixam, et ob hoc in regem electus ^d est, et Saul cum senili esset ætate, quia in se malignam nequitiam habuit, de culmine regali expulsus est. Dominus vero et Salvator noster a senioribus crucifigitur, et ingressus Hierosolymam a parvulis colit laudatur. Nam et arbor si multorum annorum fuerit infructuosa, exciditur; si autem fuerit novella et fertilis, colitur, ut magis ampliorem proferat fructum. Ideo has similitudines pono, ut nec juvenis nec senex in domo tua de salute sua, vel etiam de operibus suis confidat, sed qui gloriatur, in Domino gloriatur (I Cor. i, 31).

CAPUT XLIV.

Consortium bonorum amare, malorum fugere.

Perfectorum ^f autem virorum consortio fruire, et

VARIANTES LECTIONES.

¹ Ven. parvulis... perfectis a viris. ² Ven. nulli nocet pu. ³ Ven., mente vel sensu. ⁴ Ven., cor suum. ⁵ Ven., elevatus.

NOTÆ

Chrysostomus quoque ser. de fide et lege naturæ et sancto Spiritu tom. III., dum ait: « Dedit ei linguam quæ loqueretur, Deum laudaret, divina caneret, pulchritudinem naturæ interpretaretur. » Idem Orat. 17 in cap. v, ad Ephes.: « Habes linguam, non ut comicis dictis incessas; sed ut Deo gratias agas. »

^a *Consuetudo non parvo labore expellitur.* Sanctus Basilius hom. in psal. 1: « Animabus, inquit, prava consuetudo solet habitum indignere vix unquam desitutum, et ægerrime mobilem, » additque rationem quod « in his, ut in plerisque aliis consuetudo mutetur, et abeat in naturam, » quod repetit in responsione ad interrogationem 7 in regulis fusiis disputatis. « Consuetudo, ait, vetustate firmata, naturæ vim solet nancisci. » Hinc Gregorius lib. xi Moral., cap. 5, carcerem vocat pravam consuetudinem quo qui inclusus tenetur, non valet exire: « Sæpe, ait, nonnulli a pravis actibus exire cupiunt, sed quia eorumdem actuum pondere premuntur, in malæ consuetudinis carcere inclusi a semetipsis exire non possunt. » Augustinus vero experientia edoctus catenæ eam comparat, qua se constrictum sentiebat, nec tamen ab ea se poterat expedire, quantumvis vellet; quod ita explicat lib. viii Confess., cap. 5. « Velle meum tenebat inimicus, et inde mihi catenam fecerat, et constrinxerat me. Quippe ex voluntate perversa facta est libido: et dum servitur libidini, facta est consuetudo et dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. Quibus quasi ansulis sibimet innexis, unde catenam appellavi, tenebat me obstrictum dura servitus. Voluntas autem nova, quæ mihi esse cœperat, ut te gratis colerem, . . . nondum erat idonea ad superandam priorem vetustate roboratam. »

^b *Simus in malitia parvuli.* Juxta illud Pauli I Cor. xiv, 20: *Fratres, nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote: sensibus autem perfecti estote.* Quem in locum Chrysostomus: « Quid est esse parvulos seu infantes malitia seu vitio? Ne nosse quidem quid sit vitium... Volebat enim ipsos esse et viros et pueros. Sed hoc quidem in vitio, illud vero in prudentia. Sic enim et vir fuerit, si fuerit parvus puer. Quandiu autem non fuerit parvus vitio, nec vir

quidem erit. » Et hoc est quod sequitur in quibusdam esse pueros, in quibusdam esse senes. Senes prudentia, malitia pueros.

^c *Parvuli est ludere, perfecti autem lugere.* In fragmentis, quæ Cornelii Galli nomine circumferuntur v. 115:

Exsultat levitate puer, gravitate senectus,
Lætitia juvenem, fons decet tristis senem.

^d *Luctus lætitiã generat sempiternam.* Secundum illud Matth. v, 5: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* « Consolabuntur, ait Augustinus lib. 1 de ser. Domini in monte cap. 1, Spiritu sancto... ut temporalia amittentes, æterna lætitiã perfuerant. » Et Chromatius noster: « Sancte lugentibus non immerito a Domino consolatio exultationis æternæ promittitur. » Et infra: « Hujusmodi luctum Dominus perpetui gaudii consolatione compensat. » Sic ille concione in cap. v Matth.

^e *Ubi lacrymæ, ibi spiritualis ignis accenditur.* Hinc sanctus Macarius Senior hom. 25 de lacrymarum et ignis divini efficacia Mariam fientem proponit, additque: « Ob id ignis ille divinus illuminat animas. »

^f *Perfectorum consortio fruire, etc.* Hoc idem monerat Isaac presbyter Syrus lib. De contemptu mundi cap. 13: « Appropinqua justis, et Deo per ipsos appropinquaeris. Conversare cum habentibus humilitatem, et addisces mores eorum: si enim aspectus eorum est utilis, quanto magis doctrina oris eorum? » Hoc ipsum est, quod filio Leoni tradit Basilius imperator epist. ad filium cap. 7: « Versare assidue cum medicis animorum, ut ipse animo valeas: ab eis enim discere poteris quas res expetere, et a quibus abstinere debeas: quibus hominibus consuescere, et a quorum consuetudine abhorre, et quo modo vitam totam dispensari oporteat, ut ne in frequentes morbos incidas. » Hinc Seneca epist. 11 ad Lucilium: « Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic tanquam illo spectante vivamus, et tanquam illo vidente faciamus. » Adeo honorum consuetudo juvare potest.

a verbis eorum ne avertas aurem tuam, et in eorum consilio delectetur anima tua : verba enim vitæ sunt verba hominum Deum timentium, et incolunitas animæ iis qui ea libenter audiunt, et attendunt. Sicut enim ¹ sol oriens effugat caliginem, ita sanctorum doctrina a sensibus nostris expellit ² tenebras. Evita, quæso, viros ³ superbos, invidos, detractores, mendaces, perjuros, seipsos ⁴ et salutem suam negligentes, qui mortui sunt virtutibus, et lætantur in propriis voluptatibus, ut gaudiis careant divinis. Non dico ut vel unum talem in domo tua habeas, sed etiam ubicunque tales esse audieris, hos devita. Cum hujusmodi ⁵ hominibus nulla sit tibi connexio vel familiaritas, nec velis cum eis sermocinari, si non valeas, Domino miserante, eos ab errore suo revocare. Nam sæpe per unam ovem ⁶ morbidam polluitur totus grex : et modica ⁷ pars fellis magnum dulcorem vertit in amaritudinem. Nam talis si in habitu videatur tibi ⁸ clarus ac nobilis, et dulcia tibi ⁹ verba proferat, operibus tamen si agat tecum contrariis, magis nocet illius talis factura, quam placeat ex verbis figura : non enim ex verbis, sed ex virtutibus homo probatur.

CAPUT XLV.

Patentia, pœnitentia, intentio recta præcipue in oratione commendatur.

Sic et tu sis apud Deum probatus, et omnia pro Christi amore libenter sufferas, et pro tribulationibus ¹⁰

VARIANTES LECTIONES.

¹ Apud Bened. deest, enim. ² Ven. pellit ten. de vita. ³ Bened. non habent, seipsos. ⁴ Bened., ejusmodi ho. n. t. commixtio vel fam. sit. ⁵ in Ven. deest utrobique, tibi. ⁶ Bened. in marg. in mss. deest vox, tribulationibus. ⁷ Ven. sic hab. nec vigo^r p. tuæ. Res hujus sæc. cad. te non mol. ⁸ Bened. pœnitebit lic. ⁹ Bened. primum. ¹⁰ Ven. addit., et Domini. ¹¹ Bened. eleemosinas.

NOTÆ.

^a Evita viros superbos, etc. Quare? Quia ait Sapiens Eccli. xiii, 1 : *Qui tetigerit picem inquinabitur ab ea : et qui communicaverit superbo induet superbiam* ; et invidiam, et detractionem cæteraque vitia, si invidis, detractoribus, aut aliis quocunque vitio contaminatis communicaverit. Quod vel ab uno timebat Paulinus. Hoc Seneca quoque notavit epist. 7 : *Unum exemplum luxuriæ aut avaritiæ multum mali fecit. Convictor delicatus paulatim enervat et emollit ; vicinus dives cupiditatem irritat ; malignus comes, quamvis candido et simplici, rubiginem suam affricuit.*

^b Per unam ovem morbidam polluitur grex. Juvenalis lib. 1, v. 219, Sat. 2 :

Dedit hanc contagio labem,
Et dabit in plures : sicut grex totus in agris
Unius scabie cadit, et porrigine porci.

^c Modica pars fellis magnum dulcorem vertit in amaritudinem. Non absimili exemplo utitur sanctus Gregorius Nazianzenus Orat. 21 : *Citius, inquit, exiguum vitium uberrime largissimeque cuiquam impertiri quis potest, quam vel copiosissimas virtutes parce communicare. Nam et exiguum absinthium amarorem suum mellis celerrime impertierit : mel contra ne duplo quidem majus dulcedinem suam absinthio infuderit.*

^d Si nobilis et dulcia verba proferat... magis nocet. Hujusmodi sunt li, de quibus aiebat sanctus Cyprianus lib. De spectac. non longe a princ. : *Non desunt vitiorum assertores blandi, et indulgentes patroni, qui præstant vitis auctoritatem.* Quod suis civibus exprobrabat Seneca, qui humana vitia diis suis affingebant, ut peccandi licentiam

carnalibus, quando tibi eveniunt, non frangatur animus tuus, ne vigorem patientiæ tuæ ¹ res hujus sæculi caducæ molliant : sed time potius Deum si a proposito tuo retardaveris ; et quando te peccatis obnoxium senseris, ad pœnitentiam converti non confundaris, quia qui hic pœnitet ², in novissimo non pœnitebit. In omnibus actibus et cogitationibus tuis placeas Deo, nec studeas placere ³ alteri, nisi ad ædificationem animæ. Et in omni opere quod cogitas facere, primo ⁴ cogita Deum ; et si secundum Deum est quod cogitas, diligenter examina ; et si est rectum coram Deo, perfice illud : si vero adversum fuerit repertum, amputa illud ab anima tua. Et omnia per consilium sapientum facito, ut opera tua et gressus tui secundum Domini voluntatem dirigantur. In omni oratione et obsecratione ⁵ Domini voluntatem in te, non tuam deprecare fieri ; et secundum Apostoli præceptum, orare sine intermissione oportet (*1 Thez. v, 17*), et sanctas manus sine ira et disceptatione ad Deum levare (*1 Tim. ii, 8*).

CAPUT XLVI.

Beneficentia in omnes exemplo Dei et Christi Jesu proponitur.

Misericors est Dominus, et misericordiam in se sperantibus præstat. Non illi misericordia opus erat, qui nullum habuit peccatum, qui angelos fecit, et archangelos præposuit : sed ut nos ab illo misericordiam consequamur, eleemosynam ¹¹ dedit ^e. Non illi

inde sumerent. Ita enim De brev. vitæ cap. 16 : *Quid est aliud vitia nostra incendere, quam auctores illis inscribere deos, et dare morbo, exemplo dignitatis, excusatam licentiam.* Talis est apud Paulinum nobilis dulcia verba proferens, operibus tamen agens contrariis.

^e Eleemosynam dedit. Sensus ambiguus. Explicatur tamen ex consequentibus, videlicet, *ut nos ab illo misericordiam consequamur, dedit eleemosynam, id est jussit eleemosynam, ut nos eleemosynis nostris participes regni caelorum efficeret.* Perinde ac si diceret : ut nos promereremur actibus misericordiæ ejus misericordiam, dedit præceptum faciendi eleemosynam, non sibi, qui non indigebat, sed nobis sua indigentibus misericordia consulens ; si autem attendis ad antecedentia, nempe, *misericors est Dominus, et misericordiam præstat, idem videtur esse eleemosynam dedit ac misericordiam præstitit*, sumpto vocabulo Græco, quo nos stipem pauperi dandam vel datam appellamus, pro suo æquivalente Latino *misericordia*. Quo sensu et ipsi Græci quandoque verbum hoc, *eleemosyna*, ad misericordiam innuendam usurpant, quæ ceteroquin vulgo *ἔλεος*, non *ἐλεημοσύνη* communiter apud ipsos dicitur. Sic Callimachus in hym. in Delum, v. 151.

... μή σὺν' ἐμῷ πάθῃ κερὸν ἔνεκα, τῆς δὲ
ἄντ' ἐλεημοσύνης.

...Nec patiaris adversi quid mei causa, isthac pro misericordia. Vel tandem to eleemosynam dedit hunc sensum habere potest, nempe dedit id, quo eleemosyna posset fieri, scilicet pecuniam, panem, vestes, et rectius tunc legendum esset *eleemosynas*, ut faciunt Bened. Omnia enim quæ damus pauperi, Dei

eleemosyna necessaria fuit, cujus sunt omnia regna cœlorum, qui constituit dominationes, principatus, virtutes, potestates; sed ut nos eleemosynis nostris participes regni cœlorum efficieret. Patiens et pacificus est Dominus, ut patientia et pace sua mundum totum, qui in maligno positus erat, reconciliaret Deo (I Joan. v, 19). Et nos patientes et pacifici sine ira et disceptatione simus, si ad Deum volumus pervenire. Et ad omnes homines faciamus ^a bonum: ad omnes dico, non per partes, non ad unum, vel ad duos, aut ad tres, sed ad omnes homines. Christus enim non pro sanctis tantum passus est, sed pro peccatoribus et impiis et sceleratis ascendit crucem, et passione sua nos omnes revocavit ad vitam. Non sanctis tantum dedit Deus solem et lunam et pluviam, et omnia nascentia terræ, et omnes fructus qui oriuntur in terris, sed in commune ^b omnibus hominibus dedit illa, qui *solem suum facit oriri super bonos et malos, et pluit super justos et injustos* (Matth. v, 96). Ideo omnibus hominibus dedit illa ¹ in commune, ut bonum nostrum, et eleemosynæ nostræ, et charitas nostra, et patientia nostra, et humilitas nostra in com-

mune omnibus hominibus distribuatur. Quamdiu fuerimus in hoc mundo *faciamus bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei* (Gal. vi, 10), et oremus pro inimicis nostris, et bonum pro malo restituamus.

49 CAPUT XLVII.

Iustorum præmia et labores.

Pauperes honoremus, et suscipiamus Christum in ipsis qui dixit: *Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis* (Matth. xxv, 40): et filii Dei erimus, et *hæredes Dei, cohæredes autem Christi* (Rom. viii, 17), et participes regni ejus erimus, ubi ^a nunquam senescemus, nunquam moriemur; ubi ^c non est humanæ naturæ, nec dolor ullus, nec tristitia post ^B gaudium, nec lux solis, nec lunæ, nec ^a stellarum splendor: sed Dominus noster Jesus Christus lux erit, et sanitas, et vita, et charitas, et pax, et gaudium, et omne bonum omnibus credentibus in se. Ibi est ⁴ terra viventium, quam Propheta decantaverat dicens: *Credo videre bona Domini in terra viventium* (Psal. xxvi, 13). Id est, præmium cœleste vi-

VARIANTES LECTIONES.

¹ Ven. illud. ² Ita Ven.; at Bened., ubi n. mor., et non senescemus: ubi non est humana natura *add. in marg. i. e. fragilis et misera.* ³ Bened., et. ⁴ Apud Bened. *deest*, est.

NOTÆ.

sunt et ab eo nobis donata. Audi Augustinum in Psal. xcvi circa finem: «Et de cujus das, nisi de illius? Si de tuo dares, largitio esset: cum de illius das, redditio est. Quid enim habes quod non accepisti?» Et alibi nempe in psal. cxlvii, n. 13: «Erogari sibi vult Deus ex illo quod dedit. Quid enim das, quod ille non dedit?... Aut vero non dico Deo, sed cuilibet de tuo das aliquid? De illius das, qui jubet ut des.» Ex his interpretationibus delige, lector, quæ tibi commodior videtur, quæcunque ea sit, quæ tibi magis ardeat. Quam enim amplexatus fueris, non nimium, puto, a mente Paulini aberrabis.

^a *Faciamus bonum ad omnes.... non ad unum vel duo.* Eo enim ipso quod homines sunt proximi sunt. Proximi autem diligendi sunt. Augustinus epist. 155, edit. novis., n. 14, postquam amandos proximos dixerat: proximos autem «non sanguinis propinquitate, sed rationis societate pensandos, qua societate omnes homines comprehenduntur,» addit profanum quidem, sed apprime ad rem faciens exemplum. Sic enim pergit: «Hinc et ille Comicus (Terent. in Heaut. a. 1, sc. 1) cum ab uno sene alteri dictum componeret: *Tantumne ab re tua est otii tibi, aliena ut cures ea quæ nihil ad te attinent?* Responsum ab altero reddidit: *Homo sum: humani nihil a me alienum puto.* Cui sententiæ ferunt etiam theatra tota plena stultis indoctisque applausisse. Ita quippe omnium affectum naturaliter attigit societas humanorum amicorum, ut nullus ibi hominum, nisi cuiuslibet hominis proximum se esse sentiret.» Non assimile illud est Aristotelis teste Stobæo sermon. 57 qui quod «pecuniam poscenti homini nequam dedisset reprehensus a quodam: non homini dixit, sed humanitati se dedisse.» Et apud A. Gellium Noct. Attic. lib. ix, cap. 2. Herodes Atticus de quodam improbo æs petente: «Demus, inquit, huic aliquid æris, cujuscuque modi est, tanquam homines, non tanquam hominam.» Noverunt hujusmodi philosophi etsi qui peterent per vitia minus essent quam homines, se tamen debere dare quia ejusdem essent naturæ: quia homines.

^b *In commune omnibus dedit illa.* Arnobius adver-

sus gentes lib. iii: «Non fervorem genitalem solis Deus, noctis et tempora, ventos, pluvias, fruges, cunctis subministrat æqualiter, bonis, malis, justis, injustis (ita ex lectione Fulvii Ursini) ingenais, servis, pauperibus, divitibus?» Sanctus Eucherius in Paræni. ad Valerianum paulo ante finem: «Ecce divina, ut cernimus, munificentia cunctis promiscuum usum charissimæ lucis indulsit. Datur pio et impio communem spectare solem: omnibus creaturæ famulatum suum benignis servat officiis: bonorum malorumque hujus mundi indiscreta possessio est.» Sanctus Ambrosius lib. v in c. vi Lucæ de væ improborum, etc., circa finem: «Late patet benignitas Dei: super ingratos pluit, malis secunda non negat terra proventus. Ideo mundi sol sacrilegos religiososque pariter illuminat.» Fuscus prosequitur hoc argumentum Prudentius lib. ii contra Symmachum, quem videris. Notavit et Seneca lib. iv, de Benef. c. 26: «Si Deos imitaris, da et ingratis beneficia. Nam et sceleratis sol oritur, et piratis patient maria.»

^c *Ubi non est humanæ naturæ.* Prætulimus hanc lectionem Venetæ editionis et Frobenianæ Basileensis, utpote planiorem. Ea enim quam proferunt PP. Benedictini, vel ipsius obscura visa est, quam explicare conantur apponentes in margine *id est fragilis et misera.* Et quidem ibi *non esse humanam naturam* falsum est: *non esse humanæ naturæ* commodius intelligitur, videlicet non esse aliquid quod proprium est humanæ naturæ, puta pati, mori, quod videtur explicatum per verba sequentia, *nec dolor ullus, nec tristitia.* Quod adeo verum est, ut *pati aliquid* nihil sibi velit aliud, quam obire. Ita apud Paulum ff. Depositi l. Publica Mœvia: *Si aliquid mihi humanum contigerit, filio meo restitues, idem est ac si obiero.* Cicero ipse in l. Philippica: «Si quid mihi humanus accidisset (multa autem impendere videbantur præter naturam etiam præterque fatum) hujus diei vocem testem Reipublicæ relinquerem meæ perpetuæ erga se voluntatis.» Quæ verba nihil aliud sonant quam hæc: *si contigisset ut morerer.*

surum ¹ se significabat, et cum Christo in perpetuum **A** vivere et regnare, ubi nec nox ulla inspirat, nec dies terminabitur, nec inopia videbitur, neque cupiditas apparebit, sed perenne gaudium et sempiterna lætitia. Hæc sunt promissa justorum, et hæc sunt promissiones eorum, propter quæ laboraverunt, et festinaverunt, et non cessaverunt currere in bonis operibus quandiu fuerunt in hoc mundo, in jejuniis et elemosynis, in castitate, in continentia, in longanimitate, in patientia, in suavitate, in benevolentia, in labore multo, in orationibus, in persecutionibus, in fame et ² siti, in frigore et nuditate, in vigiliis multis pro Christi amore, et per omnia inutiles vigiliis devitaverunt. Vigiliæ autem inutiles sunt, cum quis vigilaverit circa cogitationes multas et turpes, vel ad gerendum contrarium aliquid, vel facinus perpetrandum. Tales vigiliis justis ³ devitaverunt, et sanctas ⁴ vigiliis arripuerunt. Hi tales calcaverunt præsentem mundum, ut futurum regnum lucrarentur. Non acceperunt hic promissiones vel divitias hujus mundi miserabiles, quæ homines male eis ⁵ utentes ad inferna perducunt: et hanc præsentem patriam relinquentes, ad civitatem cœlestem, cujus artifex et conditor est Deus, intuitum animi sui præmiserunt. Vitaverunt peccatum in verbo, in facto, in cogitatione, in visu, in risu, in motu, in annuendo oculis, in manibus, in pedibus, in ira, in rixa, in furore, in dissensione, in vana gloria, in superbia, in elatione, in cupiditate, custodientes corpus suum et animas suas.

50 CAPUT XLVIII.

Duplex, animæ scilicet et corporis, jejunium et cibus.

Pariter enim duo jejunia jejunaverunt, id est jejunium corporis et animæ, hoc est ab ira, et furore, et detractone, et blasphemia, et rixa abstinentes se: quia sicut superius intimavimus, isti sunt mortiferi cibi animæ, qui pascunt eam in malum, et occidunt eam morte sempiterna. Iterum cibi corporis simul et animæ, isti sunt voracitas, somnolentia, fornicatio, vinolentia, securitas, suavitas, homicidium. Isti sunt cibi corporis simul et animæ, qui pascunt corpus, et occidunt et ⁶ aggravant animam. Cibaria ista devitemus: escas autem cœlestes appetamus, quæ ad cœlum nos trahant et deducant, sapientiam scilicet divinam, fidem robustam in Christo, benignitatem, benevolentiam, patientiam, humilitatem, virtutem, divinam lætitiā.

CAPUT XLIX.

Proposito benefacientibus præmio, terret iniquorum expositis suppliciis.

Sermones boni ^b et optimi procedant ex ore nostro, sale divino conditi ad ædificationem audientium. Dilectionem Dei et proximi, in quo tota lex pendet et prophetæ (*Matth. xxii, 40*), semper mente meditemur, et opere perficiamus. Hæc sunt mandata Christi, quæ nos jubet facere. Si fecerimus ea, erimus participes regni ejus, et regnabimus cum eo: si autem non fecerimus, et ipse non dabit nobis regnum suum. Si denegamus, et ipse denegabit nos. Si non credimus, ipse fidelis permanebit ^c: quia omnis incredulus infideliter agit: dum et vitium hominis est omnia credere, et vitium est nihil credere ^c. Summo

VARIANTES LECTIONES.

¹ Ita Ven.; at Bened. ex mss. visurum se significat videre. Notant tamen in marg., forte an vivorum. ² Ven. in fame, in siti. ³ Sic Ven.: apud Bened. deest justis. ⁴ Bened. in marg. mss. eas. ⁵ Bened., et gravant. ⁶ Ven. permanet. ⁷ Bened. in marg. Hic addunt editi, et maxima semper mala de inimico, cuius alioquin si ad nos dura sunt verba; tamen forsitan Christianum se recordatur; et se reum coram Deo plorat. Sussurri autem verba semper mala de inimico; sed si tu bona loqueris, continuo illum confundis:

NOTE.

^a Sanctas vigiliis arripuerunt. Fuisse in Ecclesia usum vigiliarum, quibus nocte congregabantur fideles ad divinas laudes concinnandas, nemo est qui ignoret. Ritus antiquæ sane originis videtur indicatus ex verbis eorum Christianorum, qui de religione a Plinio postulabantur, de quibus lib. x, epist. 100, Trajano scribit: « Affirmabant hanc fuisse summam vel culpæ suæ, vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum invicem. » Hic ritus in Ecclesiis inventus fortasse est ad correctionem vigiliarum gentilium, ut sit potius mos in melius conversus, quam noviter inventus. Patet enim ex Plauti Aulul. v. 60, in prolog. *Cereris vigiliis* celebratas. Hæc vigiliæ nocte præcedente festum aliquod solemne agebantur, quæ processu temporis in jejunia præcedentis diei transierunt. Causam affert Jo. Baptista Mantuanus *Fast. lib. ii, de mutatione vigiliarum in jejunia.*

Id quoque, nam seltu locus est dignissimus, addem Quod nostri in templis atavi vigilare solebant, Excubiasque pati, solemniam mane sequenti Festa recepturi, morem nova sustulit ætas. Nam quia nox sceleri solet esse occasio, et illud Observant qui facta volunt committere tempus. Jejunare diem visum est sapientibus illam Quæ prælit, et clauso noctem dormire cubili.

Attamen probabile sit, Paulinum non ad has præcise vigiliis respexisse hoc in loco, sed potius ad eas quas

quilibet seclusus a cæteris, cubilique proprio clausus orationi lectionique vacando instituisset. Hujusmodi vigiles erant, de quibus Joannes Climacus in Scala Paradisi grad. 20 sic ait: « Sunt qui in vespertinis et nocturnis excubiis ab omnibus rerum aspectabilium curis nudi et expediti puras ad Deum in precibus manus extendunt. Alii per psalmodiarum cantum in iisdem excubiis se Deo representant. Alii in rerum sacrarum lectione pervigilant. Alii mente debiliores, opere tamen faciendo, genereose cum somno colluctantur. Alii assidua mortis consideratione sibi compunctionem conciliare student. » Ne tamen de monachis tantummodo hæc dicta credas a Climaco, addit enim: solum « secundi monasticam precandi rationem sequuntur. » Ex quo videns etiam non monachis vigiliis convenisse, quas commendans sanctus Petrus Chrysologus eam rationem adducit ser. 24 « quia revera plus vigilare plus vivere est. » Verum ait Scholiastes Climaci l. c. schol. 4: « Cave ne vigiliis vanis fabulis, aut, improbis cogitationibus impendas. Præstat enim dormire quam vanis sermonibus et cogitationibus invigilare. » Hujusmodi autem vigiliis justis devitaverunt, ut ait Paulinus.

^b Sermones boni et optimi. Sic et Tobia vii, 7, dicitur Boni et optimi viri filius est. Sic Lucæ viii, 15: Qui in corde bono et optimo.

^c Et vitium est. Seneca epist. 3: « Utrumque vitium est et omnibus credere, et nulli. »

studio summaque vigilantia nobis est curandum, ut non ¹ audiamus a Christo iudice omnium in die iudicii quod audient peccatores : *Ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus* (Matth. xxv, 41). Vere enim diabolo est præparata gehenna, et non ² omnibus hominibus, si non fecimus opera diaboli. Væ his quibus præparatus est dolor vermium, ardor flammæ, sitis sine ³ extinctu, fletus et stridor dentium, oculorum lacrymæ, tenebræ exteriores sine luce, pœna inexterminabilis ; ubi non est ullus honor, sive agnitio proximi, sed continuus dolor et gemitus ; ubi mors optatur et non dabitur ; ubi non est honor senioris et regis, nec dominus est super servum, nec mater diligit filium aut filiam, nec filius honorat patrem ; ubi omne malum, et omnis indignatio et fetor et amaritudo abundat. Hæc timuerunt justi, et hæc fugerunt. Rogo, supplico, iterum ⁴ atque iterum deprecor, frater charissime, ut et nos Deum amemus, et timeamus, et hæc fugiamus, quia mors perpetua est animæ nostræ, si in his perseveraverimus.

CAPUT L

Tria hic pessima : totidem optima.

Tria enim sunt in hoc mundo deteriora omni malo : anima peccatoris cum peccato perseverans, quæ nigrior ^b corvo est ; et mali angeli, qui eam rapiunt ; et infernus, in quem ^c ducitur. Non sunt enim deteriora his tribus. Eadem enim anima metu futuri iudicii expavescens, et putredinem suam inspiciens dicit : *Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ a*

facie insipientiæ meæ (Psal. xxxvii, 6). Iterum ^d tria sunt quibus in hoc mundo non sunt meliora : anima sancti in bonis operibus perseverans, quæ speciosior ^e est sole ; et sancti angeli qui eam suscipiunt ; et paradisi, in quem ^f ducitur, expectatioque regni cœlestis. His tribus non sunt meliora in hoc mundo. Angeli enim sancti delectant animam spiritali cautico, sicut Psalmista ait : *Beatus quem elegisti et assumpsisti, Domine ; habitabit in tabernaculis tuis. Replebimur in bonis domus tuæ : sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate* (Psal. lxxiv, 5 et 6). Hæc, frater charissime, meditemur.

CAPUT LI.

Cavere ab omni peccato, finem redemptionis Christi, et tempestive laborandum docet.

Hæc in animo firmiter teneamus, et caveamus nos ab omni peccato et iniquitate, in verbo, in facto, in cogitatione, in manibus, in pedibus, in visu, in auditu, custodiamusque corpus nostrum et animam. Christus enim Dominus noster, qui est Deus et Dei Filius, descendit de cœlo in terram, ut nos de terra ad cœlum secum portaret : pro nobis peccatoribus crucem ascendit, ut nos a ^d cruciati diaboli liberaret : ab inimicis pœnam ^e suscepit, ut nos de pœna sempiterna liberaret ; mortem suscepit, ut nos de morte eriperet ; a morte resurrexit, ut nos resurgamus anima et corpore in die magno iudicii. Ideo dum tempus habemus, laboremus, et bona opera Deoque placita una cum Dei adiutorio semper facere studeamus, ne subito ^f præoccupati die mortis quæramus spatium

VARIANTES LECTIONES.

numquam enim concordiam faciunt, sed discordiam : ligna in ignem mittunt. *Hæc Ven. habet inter ansulas. ¹ Sicut et hæc* (linguam detrahentem audiamus). ² Ven., et omnibus ho. facientib. opera diab. ³ Bened., supplico iterumque depre. ⁴ Bened., in quo. ⁵ Bened. in marg. msa. tres in hoc mundo non sunt meliores quam anima, etc. et mox his tribus non sunt meliores. ⁶ Bened., in quo. ⁷ Ven. in marg. notat mortem et in textu statim habet, ut nos de morte eriperet, omissis quæ mediant.

NOTÆ.

^a *Sine extinctu*, pro extinctione. Plinius lib. vii, c. 7 : *Odor a lucernarum extinctu.*

^b *Nigrior corvo est.* Ambrosius lib. De Noe et arca cap. 47 : *« Culpa tenebrosa est, et mortuis pascitur sicut corvus. »* Augustinus lib. Annotat. in Job. cap. xxxviii, v. 41 : *« Significatur ergo nigri (corvi) hoc est peccatores nondum dealhati remissione peccatorum. »* Bruno Astensis super Pentateuc. in Gen. cap. viii : *« Quid enim corvus nisi peccatores designat? »* Aliqui tamen ex Græcis Patribus ipsum diabolum per nigredinem corvi designari asserunt. Sic Chrysostomus ser. in Pentec. de Spiritu sancto : *« Ex arca Ecclesiæ eliminatus est diabolus, qui vere niger et ⁵ tenebrosus corvus est, suffocatus in aquis baptismatis. »* Et Anastasius Sinaita lib. i, Contempl. anagog. in Hexamer. : *« Cum suffocatus esset (intellige in aquis baptismatis de quibus loquitur) et periisset tenebrosus corvus Satan, etc. »* Diabolus autem caput est peccatorum.

^c *Quæ speciosior est sole.* Non infrequens in Scripturis comparatio. Jud. v, 31 : *Qui autem diligunt te, sicut sol in ortu suo splendet, ita rutilent.* Eccli. xxvii, 42. *Homo sapiens in sapientia manet sicut sol.* Vide apud P. Cornelium a Lapide octo solis et justi analogias in hunc locum. Adde illud Domini in Evangelio Matth. xiii, 43, de justis, qui in bonis operibus perseveraverunt, ut hic dicit Paulinus, et gloriam consequentur : *Tunc justii fulgebunt sicut sol in regno*

Patris eorum.

^d *Ut nos a cruciati.* Cruciatu a cruce est, ut patet ex illo Terentii in Eunuch. v. 382, act. ii, sc. 3 :

Et illis crucibus

Et quæ nos semper omnibus cruciant modis.

Hinc optime stat Paulini antitheton.

^e *Ne subito præoccupati*, etc. Est pars illius responsorii, quod post quartam lectionem nunc dicimus Dominica prima Quadragesimæ, et feriis tertia et sexta ejusdem hebdomadæ : *Emendemus in melius*, etc. An Paulinus mutuaverit verba a responsorio, an auctor responsorii a Paulino, incertum siquidem, quidquid dicat Agobardus lib. De correctione antiphonarii et lib. contra Amalarium, etiam ex Patribus probatisque viris laudabiliter usurpare sententias in precibus suis consuevit Ecclesia, teste Vvlafrido Strabone. De reb. ecclesiast. cap. 25. De hoc autem responsorio scribit Amalarium lib. De ordine antiphonarii cap. 55 : *« Responsorios de jejuniis sic mihi visum fuit scribendos, ut primus statueretur, Emendemus in melius quæ ignoranter peccavimus, etc. »* congruit enim apprime temporis Quadragesimæ et pœnitentiæ. Quandoquidem mos fuit Ecclesiæ preces suas mysteriis conformare. Alcuicus Poem. iii :

Hymnos ac psalmos, et responsoria festis
Congrua promemus subter lestudine temp

Cum hæc scriberet Amalarium, jam sua scripserat

pœnitentiæ et invenire non possimus. Dum sumus in hoc tempore ¹ seminare nos oportet: tempore enim suo, id est post mortem, sive in die iudicii metemur, quod in vita æterna habere debeamus ². Hæc, enim laboremus, et invicem onera nostra portemus. Quo enim præcessit caput, et cætera membra secutura erunt ³.

CAPUT LII.

† De fide, spe et præsertim mutua charitate.

Teneamus sicut jam superius insertum est, fidem rectam, spem certam, charitatem perfectam, quia fides ^a tanquam sensus noster est, et charitas tanquam nostra sanitas. Fides credit, charitas operatur, spes roborat: et quamvis diversa membra diversa habeant officia, si charitatis tamen unitate teneantur omnia membra, tunc merebuntur ire post caput. Caput enim nostrum in cœlo est: et ipsa Veritas Dominus noster Jesus Christus de suis fidelibus ait: *Si quis mihi ministrat me sequatur: et ubi ego sum, illic et minister meus erit* (Joan. XII, 26). Caveamus et per omnia caveamus, ne per invidiam, odium, detractionem, iram, ^b rixam a capite nostro Jesu Christo præcidamur; et quidquid mali ^c pro

amore Christi ^d nostri proximi pertulerint, charitatis affectu compatiatur; et quidquid boni alius quislibet acceperit, quasi nos acceperimus, ita gaudeamus et pro illo qui acceperit gratias referamus. Ecce jam, ut ^e diximus, patitur aliquis tribulationem aut damnum hujus sæculi, aut pro culpis suis vapulat, ^f vel jubente imperiali ^g sublimitate in carcerem retruditur; tristatur parentum sive amicorum morte; si dolemus pro illo ^h, in corpore Ecclesiæ constituti sumus; si non dolemus, jam a corpore præcisi sumus ⁱ. Charitas quæ colligat ^j et vivificat omnia membra Ecclesiæ, si nos videat de ruina alterius gaudere, statim nos præcidit a corpore. Forte igitur non dolemus de ruina proximorum nostrorum ^k, quia præcisi sumus a corpore. Si enim ibi essemus, sine dubio doluissemus. Consideremus, frater ^l charissime, et diligenter attendamus, quia tandiu dolet membrum, quandiu in corpore continetur: si autem abscisum fuerit, nec dolere poterit, nec sentire. Cum enim manus aut aliquod membrum fuerit abscisum a corpore, si totum corpus tunc in multis partibus dividatur, manus illa non sentit, quæ jam a reliquorum membrorum societate divisa est: talis ^m est omnis Christianus, qui de alterius aut damno, aut

VARIANTES LECTIONES.

¹ Ven. corpore, notat in marg. tempore. ² Bened. debemus. ³ Ven. sunt. ⁴ Ven. et rixam. ⁵ Ven. justi p. am. ch. nostriq. prox. ⁶ Bened. add. nos nostrique prox. *Utraque vitiosa lectio. 1. quia et non justi sunt proximi. 2. quia (nos) nihil habet ad (pertulerint) et in nos ipsos non videtur compassio inculcanda.* ⁷ Ven. ut jam diximus. ⁸ Bened. sic, pro culpis suis carcere jubente imp. sublim. retruditur. ⁹ Ven. inter ansulas addit., (et compatiatur quantum possumus.) ¹⁰ Editi et Ven. inter ans. ad. (sed proh dolor, nos aliquando rigorem simulantes, materiam in flammam mittimus, et cum ignis incensus fuerit, fugimus.) ¹¹ Bened. colligit. ¹² Ven. ad. sed insidiamur. ¹³ in Ven. deest, Frater.

NOTÆ.

Paulinus. Non ausim tamen affirmare excerpta a loco Paulini, quem præ manibus habemus; siquidem non noviter inventa, sed melius collocata ea, quæ tractat, ibi Amalarius affirmat.

^a *Fides tanquam sensus noster est, et charitas tanquam nostra sanitas*: Hæc et ultima verba capituli superioris et nonnulla, quæ hoc ipso in capite infra leguntur, habentur in sermone, qui est 105 inter eos qui abjudicati sancto Augustino, in Appendice sunt repositi. Quem præsertim n. 4 et 5 perlege, et nonnulla cum hoc capite Paulini convenientia reperies. Non esse Augustini eos sermones in hoc comperto est: Sintne Cæsarii Arelatensis episcopi, cujus varii sermones aliquando Augustino tribuebantur, subdubitant editores operum Augustini PP. Benedictini. Hunc illi titulum ex mss. præfigunt. « Excerpta de libris Augustini, qualiter vera et perfecta dilectio reservanda est: et de dilectione membrorum, quomodo omnia membra serviant quando spina calcatur. » Ad dunt editores: « Excerpti autem sunt sensus non verba, et forte a Cæsario. » Non inficias eo multa ex Augustino sibi adoptasse Cæsarium. Verum quæ in hoc sermone Augustini sunt, ex enarrationibus in Psalmos desumpta ea esse adnotant. Quæ autem cum Paulino nostro conveniunt, ex nullo loco Augustini, aut alterius scriptoris desumpta esse docent. Igitur Cæsarii, vel alterius scriptoris sunt quæ circa flumem n. 4, et 5, convenire reperiuntur cum Paulini dictis. Cum autem sermo hic 105 inter Cæsarii opera, nec inter ea quæ quidem prodidit Baluzius et tom. XXVII biblioth. PP. adduntur in supplementum sæculi vi, inseratur, quid suspicari prohibet a quopiam recentiori sermonem illum concinnatum ex sententiis quidem Augustini, sed et Paulinianis quoque? Quandoquidem liber hic exhortationis longa ætate creditus

C fuit Augustini, imo ipso sæculo nono, cujus initio excesserat Paulinus e vivis, « ademptum Paulino videmus hoc opus, aiunt PP. Benedictini, ut supponeretur Augustino. Nam Theodoricense exstat annorum, ni fallimur, octingentorum exemplar, titulum hunc a prima manu scriptum in fronte libri habens: *Liber exhortationis sancti Augustini ad quemdam comitem charissimum sibi.* » Ita exactissimi PP. BB. in admonitione libro præfixa appendici tom. VI Operum sancti Augustini. Ipsi Patres in Præfatione tom. V, qui est sermonum Augustini, non dissidentur a posterioribus Patribus, et quidem Paulino cœvis ut est Alcuinus, imo et adhuc recentioribus, ut est Ivo Carnutensis, desumptos nonnullos fuisse. Forte igitur locus iste, de quo quærimus, ab hoc Paulini loco deproptus est, potius quam a sermone supposito locus Paulini.

^b *Imperiali sublimitate*, titulus honorarius. Nicolaus I ad Carolum Calvum epist. 30 sub initium, et ante finem: « Præterea rogamus, ut vestra sublimitas, etc. » Quia enim « *sublime* dicitur a *limine superiore*, quia super nos est, » ut ait Festus in lit. S, hinc iis qui supra cæteros nobilitate elevantur, applicatur. Sic *dignitatem sublimam* pro *nobilium* dixit Salvianus De guber. Dei lib. iv, et *sublime genus* dixit Statius Syl. lib. iii, v. 440 et Thebaid. lib. x, v. 219, uti et Claudianus de iv Consult. Honorii v. 217, nobilitatem innuentes. Sed et tribunalia sedesque iudicum, imo et iudices ipsos et eos qui litibus dirimendis præficiantur, *sublimissimi* nomen indeptos fuisse docemur C. de Judiciis l. 16, ubi legitur: « Ex generalibus formis *sublimissimæ* tuæ sedis statutum, etc. », et C. de Appellat. l. « virum sublimissimum magistrum officiorum, » et « *Judices sublimissimos* » l. seq. legimus appellatos.

afflictione, aut etiam morte non solum non dolet, sed, quod pejus est, forte etiam ¹ gaudet. Et quia jam est alienus a corpore, ideo affectum charitatis non tenet in corde ², cum Apostolus præcipiat, *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, idipsum invicem sentientes* (Rom. xii. 15, 16). Et Salomon ne de ruina fratrum nostrorum gaudeamus, manifestissime admonet (Prov. xvii, 5). Nos vero ³, mi frater, si veram et perfectam charitatem volumus custodire, ⁴ omnes homines sicut nosmetipsos studeamus diligere: ut quia caput nostrum Christus est, membra illius nos esse mereamur; ut cum Christus apparuerit gloria nostra, et nos per concordiam charitatis, ⁵ dilectionem scilicet Dei et proximi, quasi vera et perfecta membra illius absque ullo dolo malitiæ vel invidiæ, omnes homines sicut nos ipsos amantes, cum ipso apparere mereamur in gloria. Ipse etenim ait in Evangelio ⁶, *In hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem* (Joan. xviii, 35). *Dilectio enim proximi malum non operatur* (Rom. xiii, 10). O mi frater charissime ⁷, si Dominus et Salvator noster, qui nullum peccatum habuit, tanto affectu et tanta dilectione nos peccatores amare dignatur, ut quod nos patimur, se ipsum pati testetur: quare nos, qui sine peccato non sumus, et qui peccata nostra ⁸ per charitatem redimere possumus, non tam perfecto amore eum diligimus, dum tanto ⁹ nos dilexit, ut etiam proprium Filium suum pro nobis peccatoribus morti traderet? Et dum tantam benignitatem et misericordiam erga nos exhibuit, vigilemus ne perdamus bonum, quod nobis dedit, et sacramentum baptismi nostri, in quo ¹⁰ juravimus abrenuntiare diabolo et pompis ejus et peccatis omnibus. Et si transgredimur in aliquo peccato post baptismum ¹¹, pius Deus dedit secundum baptismum, id est fontem lacrymarum, et ordinavit nobis poenitentiam propter fragilitatem nostram. Ideo debemus nostras confessiones veraciter confiteri, et fructus dignos poenitentiae facere: id est, ut præterita non ¹² reiteremus secundum jussionem ¹³ Domini, et consilium sacerdotis Deum timentis. Qui sacerdos,

ut sapiens et perfectus medicus, primum sciat curare peccata sua, et postea aliena vulnera detergere et sanare, et non publicare. Hos, si quimus, ¹⁴ perquiramus, et cum talibus consilium salutis nostræ ineamus: ut non perdamus hæreditatem cælestem, quam nobis Dominus ab initio mundi præparavit, si ser viamus ei in justitia, et sanctitate, et puritate cordis, et charitate non ficta, clamantes cum Apostolo: *Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an persecutio, an angustia, an fames, an gladius* (Rom., viii, 35), et cætera quæ sequuntur; sicut dictum est ¹⁵: *Neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque instantia, neque futura, neque aliqua creatura poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro* (Ibid., 38). Dictum est B enim ¹⁷ de Ecclesia primitiva, quod erat illis *cor unum, et anima una* (Act. iv, 32) in Domino, et erat illis unum velle et nolle, quia in unum eos Christi charitas copulaverat.

53 CAPUT LIII.

Pravorum hominum placita, et iterum de elemosyna de proprio facienda.

E contrario vero carnales et amatores hujus mundi contra se invicem separantur et disjunguntur: moventes in alterutrum scandala, contentiones, iras, rixas, dissensiones, homicidia, perjuria, furta, rapinas et omnia quæ mundus ¹⁸ iste amat; et delectatur dicens unusquisque in corde suo: *Faciam quod volo* ¹⁹ et possum; impleam ²⁰ cogitationes meas et delectationes corporis; suffragantur mihi consilia mea, sive amicorum meorum, vel parentum potentum ²¹; adest mihi aurum, superabundat argentum ²²; adsunt mihi servi et ancillæ, agri et multæ possessiones hujus mundi, pallia, vestes pretiosæ, unde me redimere possum; adimpleam ²³ voluntatem meam: Deus dabit mihi spatium vitæ et poenitentiae. Heu, quare non timemus quod Evangelium terribiliter insonat, dicens: *Stulte, hac nocte exposcent a te animam tuam: quæ præparasti cujus erunt* (Luc. xii, 20)? Homines ²⁴ nos esse cognoscamus, et ne sic ²⁵ superbiamus

VARIANTES LECTIONES.

¹ Ven. subsannat et gaudet. ² Ven. sic habet: ideo affectum charitatis non habet in corde, quia jam alienus est a corpore. ³ Editi et Ven. sed inter ans., add. (miseri de inimicorum nostrorum ruina gaudemus, subsannamus; et si non cadit, cadere eum in ultionem nostri optamus: sed oremus Deum.) ⁴ Ven. sic ut ejus adjutorio omnes homines, etc. ⁵ Ven. et per dilectionem. ⁶ in Ven. deest, in Evang. ⁷ in Ven. deest, charissime. ⁸ Tam Bened. quam Ven. habent hæc verba et qui p. n. p. c. r. p. sed Ven. inter ans. ⁹ Bened. tantum Ven. tanto quod concordat cum amore præcedenti. ¹⁰ Bened. in marg. ms. quod. ¹¹ Ven. inter ans. (nos abluere poenitentiae lacrymis curamus quia) pius. ¹² Ven. i. e. præterita ne reiteremus. ¹³ Bened., secundum jussionem Deum timentis sacerdotis. ¹⁴ Ven. perquiramus et sequamur. ¹⁵ in Ven. desunt an persec., an fames. ¹⁶ Ven. dictum est enim. ¹⁷ Ven. etiam. ¹⁸ Bened. non habent, mundus. ¹⁹ Ven. inter ans. (Dominum meum amicum et defensorem habeo, nemo mihi obstat, interim faciam quod possum.) ²⁰ Ven. implebo. ²¹ in Ven. (opprimam quem volo, adstem cui volo.) ²² Ven. (eloquentia mea omnes præcellit: quem vereor?) ²³ Ven. adimplebo. ²⁴ Ven., nec sic.

NOTÆ.

²⁵ *Homines nos esse cognoscamus, ne sic superbiamus.* Argumentum humilitatis cognitio humanitatis. *Quid superbit terra et cinis?* ait Sapiens Eccli. x, 9. Augustinus Trac. 25 in Joan. n. 15: « Quid de superbo dicitur mortali, accincto pannis carnis, prægravato corpore corruptibili, et tamen extolenti se, et obviscenti qua pelle vestitus sit, quid ei dicit Scriptura? Quid superbit terra et cinis? Quid superbit?

D *Dicat quid superbit?* Et infra n. seq.: « Quid superbis homo?... Deus factus est homo: tu homo cognosce quia es homo: tota humilitas tua, ut cognoscas te. » Ad comprimendam quoque mentis arrogantiam, memoriam humanitatis objectam discimus ex Tertulliani Apologetico cap. 33: « Hominem se esse etiam triumphans in illo sublimissimo curru admonetur. Suggestur enim ei a tergo: *Respice post te: homi-*

contra Deum et proximum, ut ¹ voluntates nostras A malas perficiamus et Deum ² postponamus; ac deinceps Domini bonam voluntatem ad nostras malas reflectere cum muneribus posse nitamur, ³ nostramque pravam voluntatem ad Domini semper rectam voluntatem corrigere negligamus; sed ubicunque nos delectat, injurias nostras volumus vindicare, ⁴ dicentes: Factam homicidium, perjurium, adulterium, fornicationem, et postea dabo Domino redemptionem meam. Quare non intelligimus, dum sic audacter peccamus, æstimantes Deum ^a posse muneribus placari, quod tum multo plus eum ad iram ^b, quam ad misericordiam provocamus, quia Deus non delectatur in auro ^c vel argento, nec aliud a nobis quærit, quam animas nostras mundas in conspectu suo præsentari? Nec enim consiliis peccatorum se immiscet, B sed ex salute nostra nos semper admonet, et salubre dat consilium, quia ipse est consiliarius salutis nostræ, sicut propheta ait: *Et vocabitur nomen ejus admirabilis, consiliarius* (Isa. ix, 6). Et iterum dictum est de eo in Psalmo: *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum* (Psal. i, 1). Et iterum, *quia non est iniquitas in eo* (Rom. ix, 14). Et forte ipsa, ⁵ quam putamus pro nobis facere eleemosynam vel de ^d prædiis ^e mortuorum, sive de rapinis pauperum, nomine, non opere videtur esse eleemosyna, ut unus injuste vestiatur, et alius injuste ⁷ exspolietur; et unus injuste pascatur, et alius injuste fame torqueatur. Non quærit ista Deus a nobis: audeo dicere, odit ista omnipotens Deus. Ipsum audi per ⁸ pro-

phetam quid dicat: *Qui offert sacrificium ex rapina, sive ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui* (Eccli. xxxiv, 24). *Non accipiam, inquit ⁹, ista de manibus vestris: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt* (Isai. i, 15). Et alius propheta, *Panis egenitum, vita pauperum est: qui defraudat illum, vir sanguinum est* (Eccli. xxxiv, 25). Contemnamus facere injustas eleemosynas, qui volumus facere justas ¹⁰ et spiritalis eleemosynas, ut de justis laboribus faciamus, non de rapinis, sive de ¹¹ multiplicatione frugum, aut de ineptis negotiis, ne forte in hoc multa ¹² sacrilegia incurrantur, vel etiam, quod pejus est, ¹³ pro cupiditate vel ebrietate sanguis fundatur, clamentque eorum voces ad Deum contra nos, multo labore afflicti. Unde et Psalmista ¹⁴: *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram, et munera super innocentem non accepit* (Psal. xiv, 5), et cætera quæ superius in eodem psalmo audientem, ¹⁵ credentem et caventem beatum efficere possunt, sicut ¹⁶ idem psalmus concludit: *Qui facit hæc, non movebitur in æternum* (Ibid.).

54 CAPUT LIV.

Christiana felicitas non est hujus mundi, cui itaque non est hærendum, sed Deo.

Et quia talia et his similia creator omnium creaturæ suæ rationali annuntiando insinuat, credamus ¹⁷ quia diligit creator quod creavit; neminem persequitur, si ipse homo se non persequatur; a nullo ^e quolibet homine recedit ¹⁸, nisi prius ipse homo ab eo

VARIANTES LECTIONES.

¹ Ven., et. ² in Ven. deest, Deum. ³ Ven., cum nos nostramque. ⁴ Ven. sic (nec fratri parcimus) dicentes (faciam vindictam in fratrem vel patrem meum) faciam homicidium. ⁵ Bened. in marg. mss. quod. ⁶ Ven. sic habet: eleemosynam de prædis mort. siv. de rapin. paup. non videtur esse eleemosyna. (Qualis est eleemosyna) ut. ⁷ Ven., spolietur. ⁸ Ven., audi prophetam, qui dicit. ⁹ Ven., inquit Deus. ¹⁰ Ven., justas studeamus facere spirituales eleemosynas. ¹¹ in Ven. deest, de. ¹² Bened. in marg. mss. potiores, sacramenta incurrant. ¹³ Ven., est cupiditate vel inebrietate. ¹⁴ Ven. Psalmista ait. ¹⁵ Ven. et credentem et paventem. ¹⁶ Ven. et idem. ¹⁷ Ven. credimus quod qui diligit quod creavit Creator, neminem, etc. ¹⁸ Ven. addit, Deus.

NOTÆ.

nem memento te. Et utique hoc magis gaudet tanta se gloria coruscare, ut illi admonitio conditionis suæ sit necessaria. »

^a *Æstimantes Deum posse muneribus placari*. Eccli. vii, 11: *Ne dicas: in multitudine munerum meorum respiciet Deus, et offerente me Deo altissimo munera mea suscipiet*. Vide quoque cap. xxxiv et xxxv ejusdem libri, ubi multa ad rem Siracides congerit. Hinc argue quam inepte et falso dixerit Ovidius lib. iii De art. v. 653:

Munera, crede mihi, captiunt hominesque deosque.
Placatur donis Jupiter ipse tuis.

^b *Plus ad iram, quam ad misericordiam provocamus; ut patet ex verbis Domini Isaia 1, 11 et seqq.; Jeremia 6, 20; Amos v, 21 et 22* cujus sunt hæc per Isaia dicta: *Quo mihi multitudinem victimarum restarum? Plenus sum... Incensum abominatio est mihi... facta sunt (hæc) mihi molesta*.

^c *Non delectatur in auro vel argento*, a peccatoribus oblato, quia auro et argento non indiget. Et enim *Meum est argentum, et meum est aurum, dicit Dominus exercituum*, Aggæi ii, 9; et Ezechiel. vii, 49: *Argentum eorum foras projicietur, et aurum eorum in serquillium erit. Argentum et rum, et aurum*

eorum non valebit liberare eos in die furoris Domini.

^d *De prædiis mortuorum*: dubia lectio, an *de prædis* legendum, ut habet Veneta, Frobeniana, aliæ. Sicque videretur loqui de prædonum eleemosynis, et li mortuorum idem esset ac necatorum, ut latrones in via faciunt. An *prædiis*, ut legunt PP. Benedictini: Et sic videretur intelligendum de prædiis mortuorum injuste acquisitis, nam de justo titulo adeptis fieri eleemosynas gratissimum esse Deo quis ambiget? Retinimus hanc lectionem, quia primus sensus habetur in verbis sequentibus, in rapinis pauperum. Hic videtur necessarius ad rem totam exhauriendam, ut nimirum quis intelligat res injuste partas sive fraude, et dolo, seu vi, si in eleemosynas conferantur, nomine non opere eleemosynas videri.

^e *A nullo recedit, nisi homo ab eo recedat*. II Paralip. xii, 5: *Vos reliquistis me, et ego reliqui vos*; et c. xv, 2: *Si dereliqueritis eum, derelinquet vos*. Augustinus lib. iv Confess. cap. 9: *Te nemo amittit, nisi qui dimittit*. Vide cap. 11 ejusd. libri, et cap. 2 sequentis. Hoc idem repetit lib. xiii de Civit. Dei cap. 45: *Anima sua vita, quod illi Deus est, non deserta est, ut desereret; sed ut desereretur, deseruit*.

recedat; nec naturam in nobis, sed vitium quod contraximus, odit. Et non prodest nobis, imo etiam obest Christi sanguine esse redemptos, et voluntarie diabolo esse subjectos. Ideo cogitemus et recogitemus, quod non propter felicitatem terrenam Christiani effecti sumus, nec propter divitias hujus sæculi, vel propter istam vitam Christum colimus, sicut Apostolus ait: *Si in hac vita tantum speramus in Domino, miserabiles sumus omnibus hominibus (I Cor. xv, 19)*. Christus enim, ne aurum diligeremus, oblata munera contemnere docuit; ne famem time-remus, quadraginta diebus jejunavit; ne nuditatem pertimesceremus, præter unam tunicam, aliam discipulis suis habere vetuit; ne tribulationes expavesceremus, omnia ipse sustinuit; ne mortem formidaremus, et hanc ipse suscepit. Et cum ista omnia nos docnerit, non tantum verbo, verum etiam exemplo ipse præcessit. Hoc enim flagret in cordibus nostris; hoc ignis Spiritus sancti in nobis fervere faciat, ut sequamur vestigia ejus, ne desideremus remanere in hoc mundo, et pereamus cum hoc mundo. Heu quam miseri sumus, si hoc credere nolumus, et ab amore hujus sæculi mentem nostram non revocemus, dum perpetuo ista tenere non possumus, et illa per securitatem amittimus! Quid faciemus? quid agemus? lugendum nobis est si regnum promissum perdamus, et subito dicatur nobis, o vos amatores mundi, exite obviam sponso, et ad illum venite, quem videre non vultis, quia præcepta ejus postposuistis. Videbitis enim plagas ipsas, quas in corpore suo pro vobis pertulit. Quid tunc dolentes et gementes dicemus? Et quid meritis nostris in eum exigentibus responsuri erimus, dum frequenter audivimus, et negleximus quod Psalmista cecinit: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo (Psal. cxv, 12)*. Firmiter teneamus, quia spes honorum in isto mundo non est posita, quamvis videatur spes

mundana esse, quæ in amaritudinem vertitur, et amaram potionem ipse mundus amatoribus suis propinat. Et ipsa Veritas eos alloquitur dicens: Ubi est quod amabatis? Ubi est quod pro magno tenebatis?

CAPUT LV.

Quam lugenda animarum perditio.

O mi frater, nunquid ferreæ sunt carnes nostræ, ut non contremiscant, vel etiam sensus noster adaman- tinus, ut non mollescat, aut etiam non evigilet ad talia Dei verba? Quare non dicimus cum Propheta: *Quis dabit capiti nostro aquam, et oculis nostris fontem lacrymarum, et ploremus die ac nocte vulneratos filios plebis nostræ (Jerem. ix, 1)*? Deficiunt flendo oculi eorum qui considerant non solum mortes corporum, vel etiam animarum Christianorum. Quia luctus idoneior, quis planctus certior inveniri potest, quando unusquisque nostrum de anima perditâ luget et dolet cum Apostolo, qui dixit, *Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror (II Cor. xi, 29)*? Atque iterum in alio loco dilectionem proximorum compassus, dicit: *Optabam esse anathema pro fratribus meis a Christo (Rom. ix, 3)*. Discamus in tanto Christi Apostolo tantam flagrare Christi charitatem, dum sciebat quod unico filio suo non pepercisset, sed pro nobis omnibus tradidisset eum (Rom. viii, 32). Pro omnibus nobis dicit: ideo nulli laici, nulli clerici, nullæ sacratæ virgines debent negligere salutem animarum suarum, dum tanti sanguinis pretium pro nobis fusa esse manifestum est.

CAPUT LVI.

Captandum tempus misericordie tempestiva conversione.

Ideo omnes nos qui reliqui sumus super terram, peccata nostra agnoscamus, ne cum impiis pereamus, dum cito digna satisfactione Judicem non placemus. Quam velociter placavit iram ejus ille qui dixit:

VARIANTES LECTIONES.

¹ Ven., nec nat. non nobis vel vitium. ² Editi hic addunt cum Ven. Non enim omnes qui in hoc sæculo felices sunt, felices erunt et in futuro, nec omnes infelices in hoc sæculo, infelices erunt in futuro.) ³ Ven. in Christo. ⁴ Ven. regnum Dei. ⁵ Ven. ad. ipse. ⁶ Ven. sumus, audimus, et negligimus. ⁷ Ven. spes humana vel mundana. ⁸ Ven. male, amabitis. ⁹ Ven. minime evigilat. ¹⁰ Ven. et non ploremus. ¹¹ Bened. in marg. supple, quam. ¹² Ven. in. sed reponit in marg. ¹³ Bened. non habent judicem. Ven. placamus.

NOTÆ.

^a Non prodest, imo obest, etc. Consule loca Scripturæ Joan. xv, 22 et 24. Heb. vi, 4 et seq. et x, 26 et seq. Salvianus De guber. Dei lib. iv christianos, qui redemptionem ex sanguine Christi in baptismo perceperunt, sic alloquitur: « Nos, qui Christiani et catholici esse dicimur, si simile aliquid barbarorum impunitatis facimus, gravius erramus. Atrocius enim sub sancti nominis professione peccamus. Ubi sublimior est prærogativa, major est culpa; ipsa enim errores nostros religio, quam profitemur, accusat. » Et cætera multa hujusmodi habet eodem libro: non sic tamen ad rem nostram, quemadmodum hæc verba sancti Cæsarii Arelatensis episcopi hom. 4: « Gravi damnatione iterantur crimina, postquam Christi sanguine sunt redempta. Inexcusabile malum est post mortem Redemptoris nostri Domini, servum maculari peccatis.

D sibi volunt? Quæ connexio cum præcedentibus? Puto mentem Paulini hanc esse. Dixerat: Videbitis plagas quas Christus pro vobis pertulit, cujus amori quia non respondimus, uti faciendum erat, nec Psalmistæ auscultavimus jubenti, ut retribuere Domino pro omnibus, quæ retribuit nobis, calicem scilicet passionis alicujus pro eo accipiendo, ideo ait, quod audivimus, negleximus. Salvianus lib. iv De Guber. Dei quid simile suppeditat: « Quid ergo pro his omnibus nos retribuimus vel potius retribuere debemus? Primum scilicet illud quod beatissimus propheta et debere se et redditurum esse testatur, dicens: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo*. Prima ergo retributio est ut mortem morte reddamus... Secunda ut si debitum morte non solvimus, vel amore solvamus. »

^b Negleximus quod Psalmista cecinit. Quid hæc

Peccatum meum cognovi et injustitiam meam non operui. Dixi: pronuntiabo adversum me injustitiam meam Domino (Psal. xxxi, 5). Promittit se pronuntiatum, et illi jam dimititur. ¹ Attende, mi frater, magna res! Dixit *pronuntiabo*, non dixit pronuntiavi; et tu remisisti, quia ex eo ipso quod dixit *pronuntiabo*, ostendit quia nondum pronuntiaverat, sed corde pronuntiaverat. Hoc ipsum dicere, *pronuntiabo*, pronuntiare est, ideo et dimisisti impietatem cordis mei. Vox mea nondum in ore erat, confessio ergo mea nondum ad os venerat. Dixeram, *pronuntiabo adversus me*, verumtamen Deus audivit vocem cordis mei. Vox mea nondum in ore, sed auris Dei jam in corde erat. Et quid secutum est? *Et remisisti impietatem cordis mei.* Paratus est semper Deus peccata nostra indulgere, si non tardaverimus ad eum reverti. Si enim tardaverimus, timeamus ne inferat nobis ² iram suam, quia quosdam quidem ³ prædestinavit ad ⁴ supplicium, et quibusdam quidem magnum præstitit beneficium: nec tamen hoc injuste, sed in alto suo judicio. Nam Cain perfecit ⁵ homicidium, et Job vulneratus Dei amicus effectus est, et Abel innocens a fratre suo occisus: tamen nec Job diutius passus est cruciatum, nec Ananiæ locum donavit ad ignoscendum, nec Paulum deseruit colaphizatum, quem sua gratia fecit robustum, nec Judam suscepit poenitentem, nec Petrum deseruit flentem, nec Saul respexit poenitentem, nec David despexit confidentem.

⁶ Et sic sic pius et misericors Dominus, alto suo judicio separat vasa iræ a vasis misericordiæ. O si attendamus miserum Judam, vas olim perfectum, ⁷ in perditionem perductum! Mustum sancti Spiritus portare ⁸ non potuit, quo ⁹ accepto continuo crepuit, totumque fractum ad nihilum utile est. Hæc pertimescentes convertamur: et convertamur ¹⁰ dum tempus est. Ait enim Psalmista: *Inquirete Dominum, dum tempus est, et confirmamini, quærite faciem ejus semper (Psal. civ, 4).* Tempus est enim, ut repareremur: et si in aliquod ¹¹ peccatum fracti sumus, omnipotentem Deum figulum et artificem habemus; credamus quia potens est reparare perdita, qui creavit hæc omnia integra. Ipse enim ait: *Sicut lutum in manu ¹² figuli, ita vos estis in manu mea (Jer. xviii, 6).* Ideo humiliumus nos sub manu omnipotentis Dei, ut nos exaltet in tempore visitationis (*1 Petr., v, 6*). Cogitemus nos in conspectu Dei stare; agnoscamus quid sumus; agnoscamus quia terra et cinis sumus, dum et propheta contra nos dicat, *Quid superbit terra et cinis (Eccli. x, 9)?* Quod si nos non agnoscimus, frustra exaltare volumus cervices nostras, dum *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (Jac. iv, 6).* Consolamini humiles, dicit Deus vester, consolamini qui estis pusillanimes; confortamini, et jam nolite timere: ecce Deus vester retribuet judicium, ipse veniet et salvos nos faciet (*Isa. xxxv, 4*). Dominus in proximo est: nihil solliciti sitis (*Philip. iv,*

VARIANTES LECTIONES.

¹ *Bened. in marg. sic:* Glossema in manifestum, quo carent mss. nos, ut ipsi, inter ansulas ponim. quod non facit Ven. editio. ² *Bened. in marg. mss. in nobis.* ³ *Ven. ad supplicium, nec tamen hoc injuste; cætera media desunt.* ⁴ *Ven. fraticidium.* ⁵ *Bened. nonent in marg. hæc non exare in mss.* ⁶ *Ven. et in.* ⁷ *Ven. potare.* ⁸ *Bened. in marg. mss. quem acceptum, et mox totusque fractus.* ⁹ *Ven. non repletit, et convertamur.* ¹⁰ *Ven. in aliquo per pec.* ¹¹ *apud Bened. deest in manu*

NOTÆ.

¹ *Quosdam prædestinavit ad supplicium.* Theologi in præsentiarum magno scrupulo fortasse angerentur, si verbum prædestinationis de reprobis loquendo, sibi excideret. Quandoquidem usus scholarum invexit hoc discrimen, ut non nisi de electis ad gloriam prædestinatione diceretur, et ipsi prædestinati vocarentur: reprobi autem præsciti. Sanctus Thomas certe 2-2, q. 174 a. 1, c. dicit de prædestinatione: *Quæ est bonorum tantum.* Verum superiorum temporum Patres non utique hoc scrupulo vexabantur. Illud enim quod decretum vocant, quo, posito demerito, sive peccato et impoenitentia finali, qua homo inimicus Dei moritur, Deus ipsum damnat, prædestinationem ad supplicium appellant. Audi non uno loco Augustinum. Tract. 48 in Joan., n. 4: « Quomodo istis dixit: *Non estis ex ovis meis?* Quia videbat eos ad sempiternum interitum prædestinatos, » et infra n. 6: « Quid potest lupus? quid potest fur et latro? Non perdunt nisi ad interitum prædestinatos. » Tract. autem 107, n. 7, de Juda: « Filius perditionis dictus est traditor Christi, perditioni prædestinatus. » Item tract. 3, n. 5, super illud: *Mundus te non cognovit*, sic ait: « Mundus quippe ille damnationi prædestinatus merito non cognovit. » Sanctus quoque Fulgentius lib. 1 ad Monimum, cap. 13, prædestinatos ad poenam iniquos appellat; cujus verba libens excipio, quia rationem afferendo et explicationem hujusmodi prædestinationis, omnem scrupulum vel delicatissimæ menti removere potest. Sic enim ait: « Potuit, sicut voluit, prædestinare quosdam ad gloriam, quosdam ad poenam. Sed quos prædestinavit ad gloriam, prædestinavit ad justitiam. Quos autem

² prædestinavit ad poenam, non prædestinavit ad culpam. » Hoc autem sensu Paulinum 56 nostrum esse intelligendum ex ipsius verbis liquet. Ait enim: *Si tardaverimus, timeamus ne inferat iram, et rationem timendi addit, quia quosdam prædestinavit ad supplicium.* Quorumdam igitur est causa prædestinationis ad supplicium procrastinatio conversionis, et malitia indurata peccandi: timendum ergo est, si tardaverimus, hæc est vis ³ *quia*, alioquin cur poneret illam causalem? Quia autem sicut prædestinatio ad supplicium a malis hominis operibus pendet, ita a gratia sola Dei, conversio et justitiæ opera; ideo subdit: *et quibusdam magnum præstitit beneficium, quod exemplis sequentibus declarat.* Quod aliis verbis Fulgentius ait l. c.: « In sanctis coronat Deus justitiam, quam eis gratis ipse tribuit, gratis servavit, gratisque perfecit. Iniquos autem condemnabit, pro impietate vel injustitia, quam in eis ipse non fecit. In illis enim opera sua glorificat: in istis autem opera non sua condemnat. » Sæculo ix, Gotheschalchus monachus malam doctrinam effutiit de prædestinatione, qua sub nomine prædestinationis ad poenam involvebat necessitatem, tanquam ex prædestinatione, ad culpam. Salebrosam mehercule et alex plenam controversiam excitavit, illiusque ævi Patres ire, ut dicitur, per extentum funem cogit. Si aves ortum progressumque erroris, historiamque oppugnantium et propugnantium scire, præter illius ætatis scriptores Rabanum, Hincmarum Rhemensem, Florum, Prudentium Tricassinum, consule inter recentiores Dæ Pin Bibl. eccl. sæc. vii, cap. 2, et G. Cave in Gotheschalch.

5, 6), nihil nos ¹ terreat mundi infelicitas ²: quia si A istam infelicitatem mundanam sancti ³ omnes timuisent, perpetuam felicitatem non haberent. Si felicitas hujus mundi transitoria diligitur, hic perpetua non invenitur. Si vero perpetua felicitas quæritur, quoniam hic non invenitur, ad perpetuam felicitatem tendamus, ubi patriam et parentes nostros habemus: patientissime omnia hujus mundi pro Christi nomine toleremus. Quid, ⁴ rogo, est quod toleretur, contra illud, quod nobis promittitur? Apostolus inquit: *Non sunt condignæ passionēs hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis (Rom. viii, 18).*

CAPUT LVII.

In pressuris ad Christum pastorem confugere.

Nulla ergo nos pressura terreat, nulla calamitas frangat. Dominus in proximo est ⁵ pastor noster circa nos est, quid metuemus? Et si metuimus, clamemus ad pastorem nostrum, ut nos audiat. Clamemus in compunctione cordis, dicentes: *Erravi sicut ovis quæ periit; require servum tuum, Domine (Psal. cxviii, 176).* Clamemus et dicamus, *Libera a framea Deus ⁶ animam meam, et de manu canis unicam meam: salva me ex ore leonis (Psal. xxi, 21).* Clamemus et dicamus, *Periit fuga a me, et non est qui requirat animam meam (Psal. cxli, 5).* Considerabo ad sinistram? Ecce diabolus ⁷ ut lupus rugit, sicut leo frendet. Ecce lupus est? contra latrat canis. *Clamavi ad te, Domine; dixi: tu es spes mea, portio mea in terra viventium (Ibid., 6).* Libera me ⁸ de manibus inimicorum meorum, et eorum qui me persequuntur. Nunquid pastor noster bonus, qui animam suam posuit pro ovibus suis, ad quem si clamemus, dimittet nos diutius errare, aut a feris vel a bestiis dilaniari atque consumi? Quin imo relictis nonaginta novem in deserto ⁹, perrexit unam ovem quærere perditam. Nec quia clamantem audivit ideo perrexit; sed antequam clamaret; ait enim Evangelista: *Relictis nonaginta novem in deserto, abiit quærere unam ovem quæ perierat (Luc. xv, 4 seqq.):* quam inventam et lassatam atque fatigatam, impositam humeris suis reportavit ad gregem. Pastor eam ad gregem suis humeris dignatus est reportare, et misericordia sua ab errore revocare. Quod vero ovem istam Dominus humeris propriis ¹⁰ impositam reportavit ad gregem quantæ misericordiæ ejus gratiæ agendæ sunt, qui tantum se ad nos humiliavit et inclinavit ¹¹? Portat et reficit, regit et custodit.

VARIANTES LECTIONES.

¹ Ven., vos. Ven. hic addit: nihil dominorum injustorum impietas. ² Ven., sancti Dei. ³ Ven., Quid ergo rogo. ⁴ Ven., et pastor. ⁵ Apud Bened. deest Deus. ⁶ Bened. in marg.: mss., lupus ut diabolus. ⁷ Apud Bened. non est me. ⁸ Apud Bened. deest in deserto, sicut et mox. ⁹ Ven., suis. ¹⁰ Ven. sic: inclinavit, portat, etc. ¹¹ Bened. non habent te. ¹² In Ven. deest noster hic. ¹³ Ven., quare taces? Resp. quare tantum taces? ¹⁴ Bened. non habent Domine. ¹⁵ Ven., Deus noster.

NOTÆ.

^a Leonem qui rapuit ovem de grege tuo. Indicat hæresim Felicianam his et sequentibus verbis, et ca-

pite etiam sequenti, sicuti ostendimus in dissertatione prima, quæ infra subjicitur, circa finem.

CAPUT LVIII.

Pastoris auxilium contra diabolum exposcitur.

Deprecamur te ¹², Domine bone, summe et optime pastor, ne pereat ovis: imple officium summi pastoris; persequere leonem ^a, qui rapuit ovem de grege tuo; leo interficiatur, et ovis de faucibus suis eruatur; tu enim es pastor ovium. Rex noster potens, contere Satanam sub pedibus nostris. Et nunc, Domine. pastor noster ¹³, rex noster, tot de grege tuo quotidie rapiuntur oves, et quare ¹⁴ tantum taces? Responde: quare taces? Ecce per diversa præcipitia rapiuntur oves tuæ, et inimici tui, qui te oderunt, levant caput contra te, et tu taces? O Domine Deus, quare tandiu taces? Ad hæc Dominus per prophetam clamat et dicit: Tacui, tacui (*Isa. xlii, 14*), sed non semper B lacebo: aget judicium manus mea. Ergo, Domine Jesu, pastor noster, rex noster, accipe arma tua, et progredere, ut pugnes contra leonem adversarium nostrum, qui circuit quærens devorare nos (*I Pet. v, 8*). Esto nobis, Domine ¹⁵, turris fortitudinis a facie inimici (*Psal. lx, 4*). Petimus et instantissime petimus, ut liberes nos. *Mundus enim in maligno positus est (I Joan. v, 19)*. Ecce sæviunt mala, et pereunt mundi dilectores; blasphemant, insanunt, et adversus te murmurant; non solum tuam misericordiam non precantur, verum etiam tuum judicium reprehendunt. Quis in eis talia operatur, nisi auctor mali, angelus superbus, perditus, et omnes perdere cūpiens? Libera nos, Domine Deus ¹⁶, ab omni malo, et pars nostra sit cum omni-bono. Ab omni malo libera C nos, quia tunc ab omni malo liberamur, quando a diabolo et angelis ejus separamur. Angeli ejus sunt, qui faciunt voluntatem ejus. Non sit nobis pars cum talibus qui faciunt voluntatem diaboli, sed cum illo qui dixit: *Si quis fecerit voluntatem Patris mei, ipse meus pater, soror, et mater est (Matth. xii, 50)*. Nos enim illius pretio redempti sumus. Societatem malorum fugientes, bona quæramus, summo bono inhæreamus, illi serviamus, ejus voluntatem faciamus: ut sinus et nos angeli Dei, de quibus dicit Propheta: *Benedicite Domino, omnes angeli ejus, ministri ejus, facientes voluntatem ejus (Psal. cii, 20, 21)*: quia voluntas Patris nostri est, sicut Evangelium ait, ut non pereat unus ex pusillis suis (*Matth. xviii, 14*), et ne pereamus et evellamus de via justa.

57 CAPUT LIX.

Opera tenebrarum, et arma lucis.

Deponamus opera tenebrarum, et induamur arma lucis (Rom. xiii, 12), et expulsa noctis caligine, effu-

gatisque umbris ¹ tenebrarum, radius veri luminis fulgeat in cordibus nostris. In nocte non opera noctis, sed diei opera peragamus, quia filii Dei appellati sumus. Neque enim delectatione somni sensu noster torpescat, nec variis fantasmatibus animas nostras illudat, nec ipsa corpora nostra stramentorum calore depressa in alto torpore quies inclinet; sed vigilando, orando, jejunando, psallendo contra adversarium diabolum dimicemus, et magnam lucem infusam cordibus nostris sentiamus, et in nocte opera diei peragamus. Quid enim agendum est nobis in nocte hujus sæculi caliginosa, nisi diabolum effugare et Christum introducere? Quid agendum est nobis in hujus noctis cæcitate, nisi captivorem captivare, et liberatorem sequi? Quid agendum est nobis in nocte, nisi tenebras diabolicas de cordibus nostris excutere, et lumen verum haurire? Quid agendum est nobis in nocte, nisi superbiam extirpare, et humilitatem introducere? Quid agendum est nobis in nocte, nisi principem omnium vitiorum a nobis expellere, et fontem omnium honorum suscipere? Suscipiamur enim, frater charissime, suscipiamus eum, ut et suscipiamur ab eo, et videamus quæ bona præparata ab eo habeamus, qui nos quotidie vocat. Suscipiamus jugum ejus leve, et sarcinam ejus suavem, qui sarcinam peccatorum nostrorum relevat ². *Deponamus opera tenebrarum, et induamur arma lucis (Rom. XIII, 12).* Quid enim est deponere opera tenebrarum, nisi renuntiare diaboli pompis et angelis ejus? Et quid est nos arma lucis induere ³, nisi credere in

Deum Patrem omnipotentem, qui illuminavit omnem hominem venientem in hunc mundum, qui et ⁴ dixit: *Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis (Joan. XII, 35)?* Prius tamen, discretissime, si vis, imo quia vis, discutiamus quis sit, vel quid sit diabolus.

CAPUT LX.

Diabolus qualis in nos sit, qualisve fuerit.

Diabolus est enim angelus per superbiam superatus a Deo, qui in veritate non stetit; et doctor mendacii, et pater mendacii ⁵, quia ab ipso primum inventum est mendacium, et ipse est mendacium, sicut veracissimus, ⁶ Veritas Dominus noster Jesus Christus in Evangelio Joannis loquitur (Joan. VIII, 44), quia ipse est caput et finis mendacii; et a semetipso deceptus, nos decipere festinat; iste est adversarius ⁷ effectus generis humani, inventor ⁸ mortis, superbix institutor ⁹, rex ¹⁰ malitix, scelerum caput, princeps omnium vitiorum, persuasor etiam turpium voluptatum. Hic ergo, cum illum primum ¹¹ hominem a Deo factum, Adam scilicet, patrem omnium nostrum Intueretur, sicut superius crebro intelligere potes, videretque eum ¹² ex limo terræ ad imaginem Dei factum, pudicitia ornatum, temperantia compositum, charitate circumdatum, immortalitate vestitum, æmulus atque invidus tantam beatitudinem hominem terrenum accepisse, quam ¹³ ipse dum esset angelus, per superbiam cognoscitur amisisse, invidit statim insatiabilis homicida primum pa-

VARIANTES LECTIONES.

¹ Bened. in marg. mss., radicibus. ² Ven., revelat, male. ³ Ven., indui ⁴ Ven., qui hoc dixit. ⁵ Ita Bened., at Ven., verissima Veritas, an, veracissima Veritas? ⁶ Bened. in marg.: sic ms. Colb., al., radix, & sic quidem Ven. ⁷ Bened., eum hominem. ⁸ Bened., quod.

NOTÆ.

^a Pater mendacii, quia, etc. Quia Dominus dixerat in Evangelio Joan. VIII, 44: *Cum loquitur (diabolus) mendacium de propriis loquitur, quia mendax est et pater ejus*, Manichæi ex hoc loco inferebant patrem habere diabolum, qui esset, sicut ipse, mendax. Contra quos Augustinus tract. 42 in Joan., n. 12 et 13, fuse disserit. Accipe pauca. « In his verbis quidam patrem diabolum habere putaverunt, et querebant quis esset diaboli pater. Hic vero detestabilis error Manichæorum. » Et paulo post: « Diabolum Dominus dixit patrem mendacii. . . . Non enim omnis qui mentitur pater mendacii sui est. Si enim ab alio mendacium accepisti et dixisti; tu quidem mentitus es proferendo mendacium, sed pater mendacii ipsius non es, quia ab altero accepisti mendacium. Diabolus autem a seipso mendax fuit, mendacium suum ipse genuit, a nemine audivit. Quomodo Deus Pater genuit Filium veritatem, sic diabolus lapsus genuit quasi filium mendacium. . . . Nunc recole verba 58 Domini. . . . *Cum loquitur mendacium de propriis loquitur, quia mendax est et pater ejus.* Et mendax est et pater mendacii. » Adde quod sicut Deus dicitur Veritas, ita diabolus mendacium, ut hic ait Paulinus: *et ipse est mendacium.*

^b Iste est adversarius. Sanctus Dorotheus doctrina II, De humilitate, distinguit hostem et adversarium: « Ut quid, inquit, diabolus non solum hostis, sed adversarius noster vocatur? Hostis scilicet, quia bonum omne, omnesque mortales odio habet, cunctisque insidias ponit: Adversarius autem, quia in omni opere bono, impedimento nobis esse querit. »

^c Inventor mortis. Sanctus Leo papa ser. 1 de nativ.: « Inventor mortis diabolus. » Sanctus Theophilus lib. II ad Autolycum: « Diabolus principium et origo fuit mortis, quæ postmodum late usque ad nostra tempora in universum genus mortalium evagata est. » Sanctus Augustinus lib. VII Confess. cap. 21, et lib. III De lib. Arbitrio, cap. 10, diabolum *prepositum mortis* appellat, et tandem sanctus Joan. Chrysostomus in psal. I, *lignum mortis*.

^d Superbix institutor, etc. Bernardus seu verius Ogerius serm. 2 in eon. Domini: « O serve male. . . qui es per auctorem superbix deceptus. » Videsis sanctum Gregorium in illud Job XII, 25: Ipse est rex super universos filios superbix lib. XXXIV, cap. 17, Moral. Chrysostomus hom. de orat. dom. tom. V: « Quid est perfectum malum nisi diabolus, princeps hujus mundi, et auctor operis mali? » Augustinus lib. De lib. Arbitrio supra cit., « principem omnium peccatorum » dicit.

^e Hic eum primum hominem, etc. His non absimilia sunt ea, quæ habet sanctus Leo ser. 4 de collectis et elemosyna. Sic enim ait: « Inventor ille auctorque peccati, primum superbus ut caderet, deinde invidus ut noceret, quia in veritate non stetit, totam vim suam in mendacio collocavit, omniaque deceptionum genera de hoc venenatissimo artis sue fonte produxit: ut ab illo bono, quod ipse propria elatione perdidit, spem humanæ devotionis excluderet, eosque in consortium damnationis suæ traheret, ad quorum ipse reconciliationem pertinere non posset. »

renti nostro¹, nos nostrosque parentes² tantis ac talibus bonis expoliavit, insuper et peremit. Nam et multis bonis in prima³ fronte diabolus nos expoliavit, id est pudicitia, continentia, patientia, mansuetudine, charitate, immortalitate. Sic nos nudos ac miserabiles reddidit, suisque pannis derisit esse involutos, et suo dominio esse astrictos, atque ex ipso vinculo omnem prolem nostram sibimet obligavit. Expoliavit nos pudicitia, et accinxit impudicitia; expoliavit nos temperantia, et effecit intemperatos; expoliavit nos charitate, et implevit malitia; expoliavit nos immortalitate, et propinavit mortem. His etiam turpissimis ac foedissimis pannis nos posterosque nostros involvit, et semivivos reliquit.

CAPUT LXI.

Quam libenter diabolo renuntiandum: et auxilii contra eum expostulatio.

Et quia sic⁴ sic⁵ miserabiliter atrocissimus hostis circa nos egit, imo quia sic egit⁶, eia, frater charissime, eia; renuntiemus huic damnosæ hereditati. Pupilli effecti⁷ sumus: antequam exactor⁸ veniat tam

VARIANTES LECTIONES

¹ Bened., patrem nostrum nos nostr. p. et tan. ac unicum habet sic. ² Ven. non habet imo q. sic egit. ³ Ven., facti. ⁴ Apud Bened. deest sæculi. ⁵ Sic Ven.; at sensus petit. Bened. ut textus habet exies, et reddas. ⁶ Ven., huic pauperi et pupillo. ⁷ Ven., etiam pupil. in causa deficit sua. ⁸ Ven. in marg.: al. nosti.

NOTÆ.

¹ Prima fronte. De prima acie aliquid dicimus in notis ad can. 5 concil. Foro-Julien., lit. b., quæ huc facere etiam possunt, præsertim si allegorice ad aciem bellique dispositiones credamus Paulinum hoc loco alluisse. « Frons enim in acie est quæ adversum hostem spectat, » ut ibi dicimus ex Vegetio lib. III, cap. 14. Nisi mavis proverbialiter esse dictum censendum; quæ enim initio alicujus rei occurrunt, prima fronte visa esse dicuntur. Hujus adagii frequens est usus apud Latinos, ait Erasmus in adag. Chil. I. centur. IX, n. 88.

² Et quia sic sic miserabiliter. Geminatio vim orationis intendit, ut diximus in not. ad cap. hujus libri 33. Tale est illud Virgillii lib. II, v. 644:

Sic, o sic positum effati discedite corpus.

Et libro IV, v. 660:

Sed moriamur, ait: sic, sic juvat ire sub umbras.

Hæc figura familiaris videtur Paulino, qui statim habet: « Eia, frater charissime, eia; renuntiemus, etc. »

³ Exactor pessimæ hereditatis. Sanctus Gregorius lib. IV Moral. cap. 33: « Quis alius debet nomine exactoris intelligi, nisi importunus ille persuasor, qui humano generi semel deceptionis nummum contulit, et adhuc quotidie expetere mortis debitum non desistit? » Idem repetit lib. XXXIX, cap. 13: « Quis intelligi exactor alius debet nisi qui semel in paradiso homini malæ persuasionis nummum contulit, et quotidie ab eo exigere hujus debiti reatum quærit? » Quomodo autem facta sit damnosæ et pessimæ hæc hereditas, advertit sanctus Bernardus ser. 2 in vigil. Nativ. Domini, sic inquit: « Creatura enim subiecta est vanitati: et cadente homine, quem constituerat Dominus dominum domus suæ, et principem omnis possessionis suæ, tota simul hereditas corrupta est. Inde distemperatus aer, terra in operibus aëre maledicta, et omnia subdita vanitati. Nec sane reparabitur hereditas, donec reparentur hæredes. »

⁴ Panni diaboli pompæ scilicet sæculi, qui sint panni isti, in hæc capitis præcedentis dixerat. Hic sub nomine pompæ sæculi eos intelligi vult. Et quidem

pessimæ hereditatis, omnibus quæ ejus sunt, renuntiemus. Si quis itaque huic hereditati, in qua sunt panni diaboli, pompæ scilicet sæculi⁴, et angelis ejus renuntiare neglexerit, cum judex venerit, sicut Evangelista loquitur, tradetur debitor exactori; exactor autem debitorem trudet in carcerem. Amen dico vobis, dicit Dominus, non exiet⁷ inde, donec reddat novissimum quadrantem (Matth. V, 26). Omne itaque genus humanum tanquam pauperem et pusillum divina Scriptura commendat Deo dicens: Tibi derelictus est pauper, pupillo tu eris adjutor (Psal. IX, secundum Hebræos, X, v. 14). Ejusque adversarium demonstrans, secutus adjunxit: Contere brachium peccatoris et maligni (Ibid., 15). Adsit Dominus noster Jesus Christus pius et misericors, qui aliquam misericordiam huic et pupillo⁶ et pauperi⁸ exhibeat, quia callidum atque ferocissimum adversarium patitur, et jam jam⁹ pupillus in sua causa deficit: quapropter suus adversarius pravis artibus decipere eum festinat. Adsis, Domine Jesu Christe, pupillo idoneus defensor; sta in causa illius qui jussisti¹⁰ recta judi-

sanctus Cæsarius hom. 12 inter editas a Baluzio in supplem. Biblioth. PP. tom. XXVII pompas diaboli eo ferme modo interpretatur quo supra Paulinus. Sic enim ait: « Quæ sint pompæ diaboli prope nullus ignorat: tamen ex parte aliqua dicere necesse est. Omnia spectacula vel furiosa, vel turpia, pompæ diaboli sunt. Gulæ vel ebrietatis servire libidini vel luxuriæ infelicem animam subjugare, ad pompam diaboli certum est pertinere. . . De adulteris vero, vel homicidiis, rapinis, vel testimoniis falsis, quid opus est ut dicantur ad pompam vel ad opera diaboli pertinere, cum hoc nullus possit hominum ignorare? » Hujusmodi ergo pannis qui vestitur, diaboli pannis vestitus dicitur a Paulino, fortasse « quia, ut dixerat sanctus Gregorius Magnus hom. 32, in Evang., habet unde teneatur. Quid enim sunt terrena omnia nisi quædam corporis indumenta? Qui ergo contra diabolum ad certamen properat, vestimenta abiciat, ne succumbat. Nihil in hoc mundo amando possideat, nullas rerum labentium delectationes requirat, ne unde ad votum tegitur, ad casum inde teneatur. » Hanc autem renuntiationem Paulinus quoque hic commendat, et tempestive suadet faciendam.

⁵ Pupillo et pauperi, pro pupillo et paupere genus humanum intelligit Paulinus, ut patet. At sanctus 59 Augustinus in hunc Psalmi locum pupillum intelligit, « cui mortuus est mundus, per quem carnaliter genitus est, et jam potest dicere, mundus mihi crucifixus est et ego mundo. » At in alium Psalmum scribens nempe in psal. CXLV, n. 18, de omnibus pronuntiat: « Secundum quemdam modum omnes pupilli sumus, absente patre, non mortuo. Pupillus enim secundum homines mortuo patre fit. . . Tamen nos quandiu sumus in corpore, et peregrinationis locum incolimus, absens est pater noster, ad quem clamamus: Pater noster, qui es in cælis. »

⁶ Sta in causa illius. Stare hic significat, ab aliquo esse eique favere. Hoc sensu et in Scripturis usurpatur. « Stare dicitur Deus, ait S. Eucharius lib. Formular., cap. 1, cum nos infirmos, id est suam creaturam ad penitentiam et conversionem patienter sustinet. » Et sanctus Gregorius hom. 29 in Evang., « stare, ait, pugnantis est vel adjutantis. »

care filiis hominum. Eleva brachium tuum, et contere A brachium peccatoris et maligni. Optime nosti hujus pauperis et pupilli, generis scilicet humani causam, quæ ex paterno a chirographo debetur. Inventus est reus, et obstrictus ab adversario detinetur: non est aliud quemadmodum nobis subveniatur, nisi ex tuo consilio et per necessario b adjutorio. Judica causam nostram: defende quia potens es.

CAPUT LXII.

Dæmon accusator in judicio.

O mi frater charissime, quam felix anima quæ tam potentem habet defensorem! Ideo nunc quæso vigilet unusquisque nostrum, ne apud eum diabolus in die iudicii suos pannos agnoscat, et incipiat reus detineri, quem Christus sua gratia voluit liberari a. Nec sibi B male blandiantur, qui post acceptam gratiam corrigi nolunt, atque rursus ad suas pristinas redeunt voluptates c. Expectatur enim dies iudicii: aderit ille æquissimus iudex, qui nullius potentis personam accipiet, cujus palatium auro argentoque nullus episcopus, nec abbas, nec comes b corrumpere poterit. Astabunt omnes animæ, ut referat unaquæque secundum illud d quod in corpore gessit, sive bonum sive malum. Præsto enim erit adversarius diabolus, et recitabuntur e verba professionis nostræ et objiciet d nobis in faciem quidquid fecimus, et in qua die peccavimus, et in quo loco, et quid boni operis tunc temporis facere debuimus e. Et si tales inventi C

fuermus, exsultabit ille adversarius in conspectu piissimi iudicis, superiorem se esse nobis declamans, agens talem causam apud talem iudicem. Habet enim dicere tunc ipse diabolus: Æquissime iudex, iudica istum meum esse ob culpam, qui tuus esse noluit per gratiam. Tuus est per naturam: meus est per miseriam. Tuus est ob passionem: meus est ob suasionem. Tibi inobediens: mihi obediens. A te accepit immortalitatis stolam: a me hanc pannosam, qua indutus est, tunicam f. Tuam vestem amisit: cum mea veste huc advenit. Quid apud eum impudicitia faciebat, quid intemperantia, quid avaritia, quid ira, quid superbia, quid cætera mea membra? Dimisit te: confugium fecit ad me: meas sorores video commitari cum illo. Quid enim idcirco g faciebat? Quid cum superbia disputabat? Quid cum ira furiebat? Thesaurizavit sibi iram in die iræ. Æquissime iudex, iudica, inquam h, quia iustitia et iudicium præparatio sedis tuæ (Psal. LXXXVIII, 14). Judica illum meum esse, et mecum damnandum esse. Hæc omnia quæ huc attulit, mea esse cognosco. Meus esse voluit, et mea concupivit: mecum puniri debet; quoniam quem tu dignatus es tanto pretio liberare, ipse se mihi voluit postmodum libenter obligare. Heu, heu! frater charissime, poteritne talis aperire os, qui talis ibi invenietur, ut juste ire cum diabolo deputetur?

60 CAPUT LXIII.

Relabi quam periculosum.

Videamus quid agamus; ab illo videamus quomodo

VARIANTES LECTIONES.

a Ven., sic habet: consilio: et per necessarium adjutorium jud. cau. n. defende, quia p. es Domine. b Ven., liberare. c A Bened., voluntates. d Ven., secundum quod in corp. gesserit. e Bened., deberemus. f Ven., vestem. g Sic Bened.; ut editi et Ven., Quid enim? idcirco omnia faciebat, quia loco quid. h Bened., inquit.

NOTÆ.

a Causam, quæ ex paterno chirographo debetur. Magnificam formulam Paulinus a Paulo didicit, Paulo scribente ad Colos. II, 14, de Christo: *delens quod adversus nos erat chirographum*, quem in locum Chrysostomus hom. 6 inquit: « Nusquam locutus est tam magnifice. » Chirographum est cautio manu alicujus scripta vel subscripta; et proprie libellus, quo quis pecuniam se debere scripsit. Ita Hotomanus, Joan. Calv., cæterique jurisconsulti. Quibuscum facit Chrysostomus lib. c., cum ait: est « chirographum quando quispiam est reus debendi » Quod innuit quoque Juvenalis lib. v, v. 795, sat. ult.:

Debitor aut sumptor pergit non reddere nummos,
Vana super vacui dicens chirographa ligni.

Exstinguebantur chirographa, quando solutio a debitore creditori facta fuisset; *solutione chirographo inani facto*, ait Ulpianus l. solutione ff. ad exhibendum. Quia vero debita ad filios hæredesve transeunt, hinc cum redderentur chirographa defunctorum, filiis hæredibusve reddenda erant, ut patet ex Juliano, ff. de legat. 1, l. hujusmodi § Si ita. Sed de his rebus vide si lubet jurisconsultos, et præsertim B. Brissonium formular. lib. vi. Noverat Paulinus optime vim hujus verbi, ideoque quasi ex jure explicans quæ dixerat, addit: *Inventus est reus, et obstrictus ab adversario detinetur*. Optime autem dixit Paulinus, genus humanum teneri paterno chirographo, id est quo Adam tenebatur, de quo Chrysostomus l. c.: « Tenebat diabolus chirographum quod Deus fecit Adamo dicens: *Quo die e ligno comederis, morieris*. Hoc ergo chirographum tenebat diabolus, nec id nobis dedit Christus, sed ipse scivit. Quod quidem est ejus, qui

letus renittit. »

b Nec comes. Quare comitem inter sæculares dignitates recensui., cæteris silentio præteritis? Nimirum quia *Enrico comiti* scribebat. Comitis enim ducisque nomina etsi varia, sæpe tamen confundebantur ut dicemus in dissertatione prima, § 6. Hoc idem adverterunt Patres Benedicti ni in adnotatione huic libro præposita. Poterat quidem cæteras laicales dignitates nominare: comitis vero non poterat omittere, cum ad comitem scriberet. Cum autem, cæteris omissis, hanc retineat, indubium est, comitem eum fuisse, cui scribebat.

c Recitabuntur verba professionis nostræ. Professionem hujusmodi indicat Augustinus de Symbolo ad catechum. lib. IV, cap. 1, ipsos sic alloquens: « Huic (diabolo scilicet inimico) vos renuntiare professi estis, in qua professione, non hominibus, sed Deo et angelis ejus conscribentibus dixistis, Renuntio. Ex hac angelorum scriptura recitabuntur hæc verba professionis nostræ. » Unde Cyrillus Hierosolym., Catech. mystag. 1 de Baptismo: « Illud, inquit, non ignores, quod quæcunque dicis, illa præsertim formidabili hora (baptismi) scripta sunt in libris Dei absconditis, ut si quid deinceps adversus illa pronuntiata pataveris, tanquam prævaricator judicaris. »

d Objiciet nobis in faciem, etc. Hujusmodi figurata locutione usus est etiam Chrysostomus hom. 20 in Genes.: « Si adversarium nostrum præverterimus, diabolum dico, qui in die illo ob faciem nostram stabit.... nostri ipsorum facti accusatores, in tantam misericordiam provocabimus Dominum, ut, etc. » Vide quid simile in Petro Cellensi lib. De panibus cap. 15.

liberemur; videamus et caveamus ne in vacuum gratiam Dei suscipiamus¹: sed integro corde, perfecta-que fide renuntiemus atque spernamus tam damnosam diaboli² hæreditatem, ne pupilli et pauperes remaneamus. Recitetur in medio nostrum sententia beati³ Apostoli terribilis terribiliterque prolata, quæ corda simul et corpora nostra contremiscere faciat. Ait enim: *Voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia: terribilis⁴ autem quedam expectatio iudicii, et ignis æmulatio, quæ consumptura est adversarios. Irritam quis faciens legem Moysi, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est⁵, et Spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Scimus enim qui dixit, Mihi vindictam et ego retribuam⁶. Et iterum, Quia judicabit Dominus populum suum. Horrendum est enim incidere in manus Dei riventis (Hebr. x, 25 seq.). Et paulo post: Nolite itaque amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis necessaria est. ut voluntatem Dei facientes reportetis promissionem. Adhuc enim modicum⁷ aliquantulum qui venturus est venit et non tardabit reddere unicuique secundum opus suum (Ibid., 35). Hæc enim verba non ex me, sed ex ipso qui dixit, An experimentum ejus queritis, qui in me loquitur Christus (II Cor. xiii, 3), profluxerunt. Extendamus aciem oculi cordis⁸, et videamus: et aurem cordis accommodemus ad terribilem Apostoli sententiam perspicendam et investigandam. Mundemus oculum⁹ cordis, imo ipsa lux, quam desideramus videre, mundet cor nostrum, et sit a peccatorum tenebris ipso miserante mundatum. Beati enim, ait, mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v, 8). Non sit nobis hic labor inutilis ad perniciem, sed utilis ad salutem. Curramus, dum lucem habemus, ne tenebræ nos comprehendant (Joan. xii, 35). Et iterum Apostolus hortatur nos intentissime dicens: *Remissas manus et soluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret; magis autem sanetur. Pacem sequimini cum omnibus et sanctimoniam, sine qua nemo videbit**

A Deum: contemplantes ne quis desit gratiæ Dei, ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediatur, et per illam inquinentur multi (Heb. xii, 12 seqq.). Et paulo post: Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi qui increduli fuerunt verbo Dei, non effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur: multo magis nos qui de cælis loquentem nobis avertimur¹⁰, cujus vox movit terram tunc, modo autem repromisit dicens. Adhuc semel, et ego movebo non solum terram, sed et cælum (Ibid., 25 et seqq.). Quod autem adhuc semel, dicit, declarat mobilitatem translationem tanquam factorum, ut maneant ea quæ sunt immobilia. Itaque regnum immobile suscipientes, habeamus gratiam, per quam serviamus, placentes Deo cum metu et reverentia: etenim Deus noster ignis consumens est, qui consumpturus est adversarios. Accedamus ad eum antequam consumamur ab illo: postulantes ab eo urere¹¹ cor nostrum et renes nostros. Et iterum, Quoniam probasti nos, Deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum (Psal. lxxv, 10). Aperitissime enim patet, quia si hic ab illo non urimur, illic velut adversarii consumemur. Ait enim Apostolus, Nemo se circumveniat, nemo se seducat inanibus verbis, quia quæcunque seminaverit homo, hæc et metet (Ephes. v, 6; Gal. vi, 8). Non aliud lingua loquamur, et aliud corde: ne simus Judas et Herodiani: alii in proditione¹², alii in confessione, alii in dissimulatione, sed alii¹³ in veritatis humilitate. Ideo cum vero corde in plenitudinem fidei properemus, aspersi^b corda a conscientia mala. Teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem, et bonorum operum inchoationem non deseramus, sicut est consuetudinis quibusdam: sed consolantes, et¹⁴ tanto magis quanto viderimus appropinquantem diem iudicii.

61 CAPUT LXIV.

Malorum carnis descriptio ex Scripturis: et in eam declamatio.

Teramus carnis nostræ superbiam, quia caro est quæ animam perdit, et totam superbiam affert: et qui in carne seminat, sicut Apostolus ait, *de carne et metet corruptionem (Gal. vi, 8)*. Caro est quæ recipit diabolum: diabolus enim^c seminat in carne nostra semina sua, id est, homicidium, fornicatio-

VARIANTES LECTIONES.

¹ Bened., suscepissemus. ² Bened., diabolicam. ³ Ven., Pauli apost. ⁴ Ven., est autem, quod non est in Apostolo. ⁵ ita Ven. et locus Apostoli; at Bened., sanctificati estis, sicut et infra. ⁶ Ego reddam. ⁷ Ita Ven. et locus Apost.; at. modicum deest apud Bened. ⁸ Ven. addit. nostri. ⁹ Ven., oculos. ¹⁰ Bened. in marg. sic: Ita mas., vulg. autem avertimus, Græc. ἀποστρέφωμενος. At ed., advertimus. Ven. in corp., advertimus.: in marg.: al. avertimus. ¹¹ Ven., uri. ¹² Bened. in marg.: mss. Colb., alii in perditionem, in confusionem, in dissimulationem. Al. edit. (Ven.), in perditionem, in confusionem, indissimulationem. ¹³ Ven. deest alii hic. ¹⁴ Ven. non habet et.

NOTÆ.

^a Judas et Herodiani. Redarguens Paulinus viros duplices corde jure producit Judæ et Herodianorum exempla. Ille enim Rabbi Dominum vocat, et osculatur dicens, Ave Rabbi, quem actu probebat, ut est Matth. xxvi, 50. Hi autem ipsum verbis circumveniunt, ut capiant eum in sermone, ut est ibid. xxii, 16, dicentes: Magister, scimus, quia verax es, et viam Dei in veritate doces, etc. Quod explicat statim addens: alii in perditione. alii in confessione,

D ut Judas: alii in confessione, alii in dissimulatione, ut Herodiani.

^b Aspersi corda a conscientia mala: sic quidem legunt PP. Benedictini, et Veneta editio. Suspitor tamen legendum non aspersi, sed abstersi corda. Aspergere proprie non est mundare, ut est abstergere.

^c Diabolus seminat, etc. Aliis verbis hoc idem dixit Petrus Chrysologus serm. 96: « Diabolus hæreses

nam, concupiscentiam, ebrietatem, iram, rixam, A ebrietatem, superbiam, furtum, et omnem suggestionem malam, dicente Apostolo, *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus spiritus aeris hujus, adversus spiritualia in caelestibus* (Ephes. vi, 12). De diabolo dicit, qui spiritus malus est, et non videtur. Et ipse spiritus nequissimus projectus est de caelo cum angelis suis, de quibus dicitur in Apoclyptici: *Ecce projectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos die ac nocte, et ipsi uiderunt eum propter sanguinem agni* (Apocal. xii, 10). De quo Apostolus dicit: *Datus est mihi stimulus carnis meae, angelus Satanæ qui me colaphizat: Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me; et dixit mihi, sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur* (II Cor. xii, 7 seq.). Item ipse repetens dicit: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis* (Rom. vii, 23). Iterum ipse, *Ego enim mente servio legi Dei, carne autem legi peccati* (Ibid. 25). Et iterum: *Nihil nunc damnationis est his qui sunt in Christo* (Rom. viii, 1). Caro est quæ recipit diabolum, et carnem habet diabolus in potestate, non animam, ideo dicit Apostolus, *Datus est mihi stimulus carnis meae; non dicit, animæ meae, sed carnis meae angelus Satanæ*. Denique Job in carne tentatus est a diabolo, dicente

Domino, *Et data est ei potestas a Domino in facultate et in carne ejus* (Job. i, 12). Et iterum, *Dabo tibi illum in potestatem, præter animam illius* (Job. ii, 6): *Caro enim concupiscit adversus spiritum: spiritus autem adversus carnem. Hæc autem sibi invicem adversantur ut non quæcunque vultis illa faciat* (Gal. v, 17). Caro est misera bestia quæ gravat animam, dicente Apostolo, *Qui in carne sunt placere Deo non possunt* (Rom. viii, 9): Iterum ipsa Veritas Dominus noster Jesus Christus de se ipso dicit: *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma* (Math. xxvi, 41). Caro enim nostra in malitia semper vult potens esse; in abstinentia autem, id est in jejuniis et in vigiliis et orationibus ac bonis operibus infirmam se esse fingit. Caro nostra est quæ nos demergit in foveam, dicente Apostolo, *Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, id est, fornicationem, immunditiam, iram, rixam, et cætera quæ sequuntur* (Col. iii, 6). Et iterum: *Curam carnis ne feceritis in concupiscentiis vestris* (Rom. xiii, 14). Itaque mortificemus carnem nostram per abstinentiam, et jejunium, et vigiliis, et orationes, ne vobis adducat diabolum cum concupiscentiis malis. Caro autem data est nobis quasi animæ bellum: quæ, si mortificetur, adducta vitam; si nutriatur, præparat se contra animam ad bellum. Laudo autem illum qui carnis suæ potest habere potestatem. Dum infirmitatem carnis

VARIANTES LECTIONES.

¹ Bened., carnis. Ven., aeris. *Hanc seligimus quia minus distat ab Apostoli textu.* ² Ven., idem. ³ In Ven. deest meæ. ⁴ Ven. non habet in carne. ⁵ Bened., ea. ⁶ Ven.: in jejuniis, et orationibus, et vigiliis.

NOTÆ.

inter fideles, inter sanctos peccatum, inter pacificos lites, inter simplices dolos, inter innocentes nequitiam gratis serere consuevit.)

¹ *Adversus spiritus aeris hujus.* Non integra verba ex Apostolo profert, sed potius sensum, quam verba. Non me latet dæmones ex vitulis ad quæ nos incitant, nomen sortiri, et peccati illius spiritus vocari, ad quod provocant hominem puta avaritiæ, invidiæ, etc., 62 et quidem a Jo. Climaco in Scala Paradisi vocatur, *spiritus luxuriæ* dæmon promovens opera carnis, quem auctor Operis imperfecti, hom. 15, dixit *spiritum carnis*. Hic tamen locum habere non potest hujusmodi interpretatio, ut dicatur carnis spiritus, uti legitur PP. Benedictini. Etenim præterquam quod videtur antithesis se ipsam destruens et vitiosa compositio carnis spiritus, locus Apostoli non obscure indicat legendum esse in Paulino aeris, non carnis: dicit enim nobis esse *colluctationem adversus mundi rectores tenebrarum, contra spiritualia nequitia in caelestibus*, innuens dæmones incolere aerem nobis circumfusum; quod scripsit inter cæteros, qui hoc dixerunt, etiam Honorius Augustodunensis, qui lib. 1 De imagine mundi, cap. 53, sic ait: « In hoc (aere) commorantur dæmones, cum tormento diem iudicii præstolantes. Ex quo sibi corpora sumunt, dum hominibus apparent. » Hæc ratio suavit, ut retinendam præ aliis Venetam lectionem putarem, quæ habet aeris non carnis. Vide sanctum Augustinum ser. 222, edit. noviss.

² *Spiritus malus est.* Pluries hoc nomine in scriptura dæmon compellatur. Nos quoque supra in notis ad cap. 60 libri hujus atulimus verba Chrysostomi, quibus eum *malum profectum* appellat. Nec tamen putes velim a natura talem fuisse. Bonum enim Deus creavit: malum se fecit. Sanctus Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi 11 Illuminatorum sic ait: « Peccavit non ex necessitate naturæ vitium susci-

piens.... sed bonus creatus propria voluntate factus est diabolus. »

³ *Caro est misera bestia.* Efferos carnis sensus gratissime depingit Philippus solitarius in Dioptra rei Christianæ lib. 11, cap. 1. Accipe pauca ex anima et carne ibidem colloquantibus. « Anima. Ut sus se in lutum abjicit et contaminat, et in eo se jucunde volutat: similiter tu stolidus, nihilque exitiosa facis. Ut porcus quippe spurcissimus cupiditatibus carnalibus inquinaris, et me polluis perditus.... Caro. Cur ita loqueris, domina, cum tu imperium in me teneas? Tu ceu eques equum versas me quolibet... Anima. Haud vera dicis, nec quod res est: similiter enim facis ut equus ferox, intractabilis, habenas respuens, calcitro, et percussor, cum lupatum mordens et per loca præcipitia currens equitem trahit, hinnit, humum ungula pulsat, sessoremque quamvis firmum et frena tenentem, si furem coperit sella excutit, quod pessimum est, et præcipitem agit. Eodem modo nunc quidem inter nos se res habet. Os tibi ligneum et frenorum impatiens, ut equus contra hinnis, nec duci facile, nec converti potes, sed me potius ducere, rapere, et tyrannice tractare conaris. »

⁴ *Caro in malitia potens.... in abstinentia infirma.* Scite quidam apud Cornelium in cap. xxv, 4, Eccl. per divitem mendacem carnem intelligit. Sic enim ait: « Dives mendax est caro, quia hæc mentitur se non posse subire labores virtutis, cum eos, si velit, capessere possit; v. g. cum dicit se non posse jejunare ob defectum virium mentitur; nam habet vires ad fornicandum: cur ergo non habeat vires ad jejunandum? Habet vires ut serviat mundo, multos et magnos pro eo labores toleret: cur non habeat vires ut serviat Deo? »

⁵ *Qui carnis suæ potest habere potestatem.* Paulus ff. de verb. signif., l. potestatis, ait: « Potestatis verbo plura significantur. In persona magistratum, impe-

nostræ timemus, salutem animæ nostræ negligimus. **A** O anima ¹ misera, quid dicis, quam caro sic fortiter gravat? dicente Salomone, *Caro quæ corrumpitur, aggravat animam* (Sap. x, 15). Et iterum repetit, *Os quod mentitur, occidit animam* (Sap. 1, 11). Væ, væ animæ miseræ, quam caro persequitur! Caro nostra quotidie contra animam pugnat: et nos contra carnem pugnare quotidie debemus, sicut Apostolus præcipit: *Si secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis* (Rom. viii, 13). Omnem suggestionem malam caro concupiscit et demonstrat; caro concupiscit omne malum; caro hortatur maleficia, caro provocat iram, caro provocat homicidium, caro provocat adulterium **B** et rixam, caro inserit ebrietatem, caro portat omnem concupiscentiam malam hujus sæculi, et omnia mala caro desiderat. O caro, bestia crudelis, quid habes, quid gravas animam, quæ nihil desiderasset nisi Deo servire, si tibi inimicæ non se junxisset? Tu autem, caro misera, non solum te ipsam occidis, sed et animam occidis ². Non sufficit tibi perditio tua, sed adhuc animam vis in infernum demergere ³. Væ tibi anima, quæ carnem accepisti contrariam, quæ nec ipsa intrat, ⁴ nec te permittit introire ⁵ in regnum caelorum! O caro mala, quid quæris, quid desideras? Non vis laborem sustinere? non vis inquieta con- quiescere? suffocas animam, ut versa vice tu sis domina, et illa ancilla. Rogo, quare gravas animam,

quæ molesta non est tibi? Nec tu effugies poenam, dum ipsa patitur gehennam; nec enim sine te poteris judicari in die judicii. Quare non consentis spiritui et animæ nostræ, sicut Evangelium te hortatur, di- cens: *Esto consentiens adversario tuo dum es cum ipso in via*, hoc est in hoc sæculo, *ne forte tradat te judici*, hoc est Christo, *et iudex tradat te ministris*, hoc est angelis malis, *et ministri mittant te in carcerem*, hoc est in gehennam: *non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem* (Matth. v, 28, 26), id est unicum peccatum.

CAPUT LXV.

Alia malorum carnis congestio.

Quid es tu ⁶ et quid nobis præstas, nisi detrimen- tum animæ nostræ? Qui te ⁷ nutrit, ad malum faciendum te nutrit, quia non ⁸ peccat anima nisi per carnem, sicut scriptum est: *Anima quæ peccaverit ipsa morietur* (Ezech. xviii, 4). Verbi gratia dicit ali- quis ⁹. Anima quomodo potest peccare, cum non videatur? Quid potest timere, ¹⁰ cum ipsa non teneatur? Ipsa caro peccat, quæ animam gravat: et anima a carne superata consentit carni in peccatis. Caro enim præceptum est ad libidinem, improba ad petulan- tiam, frequens ad luxuriam, inverecunda ad fornica- tionem, crimen quotidie crimini superponens ¹¹, pec- catum peccatis; non cessat pessimis deteriora con- jungere; voluntate crudelis, vana et insipiens, sem- per ad malum prona, ad bonum ¹² excusabilis et pi-

VARIANTES LECTIONES.

¹ Ven., anima nostra misera. ² Ven., necas. ³ Bened., demergi. ⁴ Ven., intrare. ⁵ apud Bened. deest et. ⁶ Bened. in marg.: msa., quis. Ven. sic, Quid es tu? Quid nobis. ⁷ apud Bened. deest aliquis. ⁸ Be- ned. in marg.: Ita msa. potiores; at ducum edit., tenera. ⁹ Ven., supponens.

NOTE.

riam, in persona liberorum, patria potestas; in **C** persona servi, dominium. Caro servi rationem ha- bet, anima domini. Laudandus igitur ille, qui scit exercere potestatem et imperium in carnem suam, neque illam patitur jugum servitutis excutere.

¹³ Nec ipsa intrat, nec te permittit introire, etc. Ipsa non intrat, non quia non resurgit, sed quia, ut ait Apostolus I Cor. xv, 50: *Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio corruptionem possidebit*. Quid autem nomine carnis intelligat hic Apostolus, accipe a Chrysostomo hom. 42, in l. c., et hinc mentem Paulini assequeris. Dicit enim hoc, « Ut discas qualis male actiones in regnum non introducant; et ideo subjunctum: neque corruptio incorruptelam possidebit. Hoc est vitium non possidet gloriam. » Dicere igitur, *Caro non intrat et intrare non permittit in regnum*, nihil aliud est, quam dicere opera carnis, id est peccata non intrant, nec intrare permittunt. Quis enim adeo desiperet, ut dicat carnem hanc materialem, corpus scilicet nostrum non intraturum regnum Dei, qui consentemur carnis resurrectionem, et vitam æternam? sicut enim infra dicit carnem non effugere poenam, cum anima gehennam patitur, scilicet propter opera carnis admissa: ita hic non est e regno excludenda beati- ficata anima.

¹⁴ Qui te nutrit, ad malum faciendum te nutrit. Hinc sanctus Leander in regula cap. 15 sorori Florentinæ scribat: « Dura est conditio nutrire contra quem dimices, et carnem propriam sic alere, ut sentias contumacem... Quid poterit caro nutrita car- nibus, nisi erumpere ad libidinem, miseramque ani- mam crudelitate luxuriæ debacchare?... Quod si abstinentia marcidum corpus vix a lege peccati, quæ habitat in membris nostris, prohibemus; quid facia-

quæ sic obruit terram carnis suæ, ut ei possit opi- nas et tribulos germinare?

¹⁵ Non peccat anima nisi per carnem. Equidem actio- nes, quæ exterioribus potentiis egent ut fiant, per carnem fieri necesse est. Hic autem non inest diffi- cultas. De actionibus, et per consequens de peccatis mere **63** internis ratio potior est dubitandi. Num scilicet possit anima peccare (idem dicit bene facere, eadem enim est ratio, puta de bona vel mala cogi- tatione) non mediis sensibus. Verum docente divo Thoma 4 p., q. 83, a. 7 et alibi sæpe, « quod impos- sibile est intellectum secundum præsentis vitæ sta- tum, quo passibili corpori conjungitur, aliquid intel- ligere in actu, nisi convertendo se ad phantasmata; phantasmata autem cum a corporalibus sensibus et organis dependeant, ut manifestum est, necesse est, ut cognitio intellectus a sensibus dependeat. Voluntas autem, quæ peccatum, imo quodcumque bonum vel malum fit, cum sequatur ductum intelle- ctus, quia cæca est, consequens est, ut illuminato per phantasmata intellectu, ab organis et sensibus corporis et ipsa dependeat. Ex hæc doctrina duo axiomata confecta sunt scholarum sermonibus trita: *Voluntas non fertur in incognitum*. Et *Nihil est in intellectu quod prius non fuerit in sensu*. Ergo bonum aut malum, quod fit ab anima, a carne dependet. Hoc idem sed planiori doctrina explicat Philippus Solitarius in Diotira rei Christianæ lib. ii, cap. 4, quem vide.

¹⁶ Ad bonum excusabilis, id est excusationem præ- tendens. Hic enim active significat, non passive, quemadmodum ejusmodi verba hæc apud Latinos significare solent. Quod est sæculi vitio vertendum potius, quam Paulino.

gerrima, velox ad mortem, ad vitam difficilis; cui exosa sunt opera lucis, et tenebrarum ^a amantissima; quia cadere diligit, surgere negligit; amara est illi salus, et dulcis perditio; de malo semper corruens in deterius, et de pejori in pessimiora ^b defluens; inquieti et impatienti, flammis gehennæ animam circumdans; injiciens ^c se inter germina cupiditatis et avaritiæ, vanitatis et arrogantiae, iræ et impatientiæ, cæterarumque nequitiarum; ^d ad superflua et inhonesta se deprimit, abstrahens se a cœlestibus, et delectans in terrenis; relinquit veritatem, festinat haurire vanitatem, et verba mendacii. Et quid plura? Sicut tineæ ^e lanam devorat, et sicut ignis ligna, fenum, et stipulam consumit: ita caro rebellis et delicata animam consumit et concremat. Quid tu ad hæc anima, quid tu ad hæc respondes? Dicam, inquit, Redemptori meo, antequam carne exuar, quid ad hæc respondeam, et ad quod bonum corpus, quod inhabito incitare voluissim.

CAPUT LXVI.

Oratio animæ ad Deum adversus mala carnis.

Non sit in me, obsecro, Domine, concupiscentia libidinis, sed amor pulcherrimæ castitatis. Sim ad malum audiendum tarda, ad verbum tuum festina, ad perficiendum ^a accelerans. Sim in tuo timore sollicita, in amore perfecta, in fide constans, in spe nullatenus dubitans. Dilectione proximi ferveam, odii ardore non urar, nec invidiæ livore tabescam. Sanctum semper opus in me spira ut cogitem, compelle ut faciam. Suade me ^b ut diligam te, confirma me ut teneam te, custodi me ne perdam te. Non ingrediatur nec requiescat in domicilio meo, ubi tua debet esse mansio, pes superbiæ, nec gulæ ^c concupiscentia, fornicatio nec avaritia, invidia nec ira, tristitia nec vana gloria. Sed profundam humilitatem posco a te, qui dixisti: *Super quem requiescam nisi super humilem et quietum, et cætera* ^d (Isa. LXVI, 2)? Da mihi profundam humilitatem, qua curvetur altitudo carnis, ^e superbia quæ me suffocat. Da men-

ARIANTES LECTIONES.

¹ *Bened. in marg., inter se. Bened. in marg.: ita mss. fort. legen., superflua et inhonesta, vel ut in mss. Theod. a secunda manu, ad superflua et inh.; nos hanc seligimus lect. quia minus abstrusa visa est, Ven. sic, nequitiarum superflua: inhonestis se dep.* ² *Bened. in marg.: ms. Colb., alacra.* ³ *In Ven. deest me.* ⁴ *Ven. sic: nec gula, nec concupiscentia, nec for., nec av., nec inv., nec ira, nec trist., nec.* ⁵ *In Ven. deest et cætera.* ⁶ *Ven., carnis superbiæ.* ⁷ *Bened., da velle largifluas.* ⁸ *Ita Ven.; at Bened. sic: fac mecum simplicitatem esse prudentem.* ⁹ *Bened., refugiam.* ¹⁰ *Hic add. editi: et ne ab aliquo decipiar, nec aliquem decipiam. Ven. hæc inter unc. [].* ¹¹ *Ven. duas lect. hic habet in corp. sic: Da etiam mihi in mansuetudine moderati sermonis adipisci silentium. Altera in marg.: Da etiam in mans. non simulatum, sed moderatum sermonem, ut.* ¹² *Bened. in marg.: ms. Colb., dignam.* ¹³ *Ven. sic: sequor, actu. et negligentia.* ¹⁴ *Ven., convemari.* ¹⁵ *Ven. add., Fac me te indesinenter.* ¹⁶ *Editi et Ven. inter ans. (subditos non opprimere; me præ omnibus peccatorem inspicere).*

NOTÆ.

^a *Tenebrarum amantissima*, hoc quoque vocabulum inusitatam habet significationem; est enim idem ac si diceret Paulinus *charissima*. Nisi forte subintelligas ipsam carnem esse tenebrarum amantissimam, sicut odit opera lucis.

^b *In pessimiora defluens*, pro *in pejora*; verum quandoque et superlativa more comparativorum efferuntur. Dixit Seneca, epist. 108: « Ita tamen ut quorum abstinentiam interrumpi, modo servem; et quidam continentiam proximiorum. » *Proxiorem* erat dicendum, sed superlativum, quod est *proximus*,

suratam abstinentiam, qua superflua ventris refrenetur edacitas, quæ me perimit. Da castitatem cordis, quæ me impollutam reddit. Da munditiam spiritus, quia immunda carnis luxuria me demergit. Da manus ^a largifluas ad erogandum eleemosynas, quo tenax avaritia respuatur. Da dilectionis amorem, quo zelus exstinguatur invidiæ. Concede tolerantiam patientiam, per quam ira crudelis bestia superata deficiat. Tribue æterni gaudii spem, qua tristitiæ amaritudo demulceatur. Fac intrinsecus mentem de bono opere gloriari in te, ut vanæ gloriæ foras ex me non procedat jactantia. Dona etiam mihi in omnibus tenere justitiam, magnanimitatem, temperantiam; et fac me ^b cum simplicitate esse prudentem, ut et beatam vitam sinceriter agam, et malum prudenter fugiam ^c; atque fraudulentam et deceptoriam astutiam diaboli intelligere valeam, ne me per speciem boni fallat ^d; et discernere rationabiliter valeam, et prævidere quid boni agam, vel quid mali refugiam. Fac me post hæc mitem, benevolam, pacificam, mansuetam, sine simulatione esse, omnibus bonis concordem, in vigiliis, in jejuniis, in orationibus constanter strenuam. Da etiam in mansuetudine moderatum sermonem ^e, adipisci silentium, ut loquar quod condecet, taceam quod loqui non oportet, vel quidquid ex virtutum fructu conferre dignaberis. Da sine aliquo errore immaculatam tibi servare fidem, et juxta fidem oigna ^f esse opera mea, ut fidem rectam opere pravo non polluam; et te quem credendo confiteor, male vivendo non denegem; et te quem strenua fide sequor actu, negligentia ^g operibus non offendam. Fac me in sancto conversantem ^h proposito, sequi justitiam, diligere misericordiam, amare veritatem, refutare mendacium, falsum nihil meditari vel loqui ⁱ; te indesinenter timere, te amare, te diligere, tua præcepta servare, pacem cum omnibus sine dolo retinere, ^j discordes sine simulatione ad concordiam provocare, charitatem cunctis insinulatam offerre, nullum scandalizare, nulli me

D ad instar comparativi protulit.

^a *Sicut tineæ... sicut ignis*, etc. Job xiii, 28: *Consumendus sum quasi vestimentum, quod comeditur a tineæ*. In quem locum sanctus Gregorius, lib. Moral. xi, c. 25: « More tineæ carnem tentatio quasi vestem, de qua exiit, consumit. » De igne idem Job xxxi, 12: *Ignis est usque ad perditionem devorans, et omnia eradicans gemina*. Ubi sanctus Gregorius, lib. Moral. xxxi, c. 9: « Si animæ perverso ordine caro dominatur, igne luxuriæ omnia bene prolata concremantur. »

præferre, sed omnibus inferiorem judicare, reverentiam et timorem non propter timorem potentum, sed ob Altissimum exhibere; senioribus obedientiam, et charitatem ¹ æqualibus offerre ²: gratiam opportune dilectionis junioribus ostendere ³; fraterna onera sive pericula æquanimiter sustinere ⁴; cunctis simul prodesse, non obesse; nulli nocere, nulli adversari, nullum calumniari, nulli offendiculum ponere, nullum judicare, nulli detrudere, nulli injuriosam esse, nullius carpere vitam, nullius explorare semitam, sed de me ipsa tantum esse sollicitam, malum pro malo nequaquam rependere; injuriarum mearum nec memorem esse ullatenus nec vindicem, sed in omni bonitate superare malitiam; maledicenti benedictionem parare; inimicum et amicum **64** diligere; convicia et contumelias irascentium sustinere, non rependere ⁵, injurias cito oblivisci, offensori meo ignoscere, ad veniam concedendam semper paratam esse: aliena non concupiscere, nec occasione qualibet auferre: mea vero non habentibus misericorditer erogare. Advenam ⁶ et peregrinum propter te, qui redemisti me, retinere, esurientem reficere, sitientem potare, hospitem colligere, nudum operire, visitare languidum, requirere ⁷ carceratum, consolari tristem, afflicto et lugenti compati, non habenti præbere necessaria, victum et vestitum dividere cum egeno, amplecti indigenam, fovere domesticum, amare peregrinum, redimere captivum, suscipere ⁸ advenam, tueri pupillum et orphanum, suffragari viduæ, subvenire oppresso, præstare auxilium desolato, *dirumpere colligationes impietatis* (Isa. LVIII, 6); vel quæcunque præceptorum tuorum documenta declarant, diligenter credere et audire, ardeenter investigare, prudenter scire, festinanter exercere, desideranter implere, et coram te humilem semper existere: ut surgam, non dejiciam; erigam, non subruam; ascendam, non descendam: quia caro, cum qua inhabito, semper perducere me vult ad peccatum, mecum vult coronari, sed non mecum decertare. Nullum pessimiorum ⁹ patior hostem, quam corpus meum in quo inhabito ¹⁰. Est enim quasi leo subversor in domo mea (Eccli. IV, 55), undique me pestifero morsu dilacerando con-

sumens. Ideo longa trabens suspiria, clamitando dicam: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei.* Per quem? *Per Jesum Christum Dominum nostrum* (Rom. VII, 24, 25). Hæc velim, o Jesu Salvator ¹¹ bone, redemptor optime, hæc velim, quæ hucusque nunc supplicando deprecata sum; hæc et hæc deprecor; quia pretiosissimo sanguine tuo redempta sum, ut propter carnis corruptionem non peream in æternum, non veniam in mortem secundam, neque in terram oblivionis. Hæc vox mea in auribus misericordiatæ tuæ sonet, ut tuam, non carnis faciam voluntatem: et omnis mens mea te meditetur, in te ¹² delectetur, te sequatur, te confiteatur, quia redimendo ¹³ me in æternum misericordia tua est, et in tua misericordia revixi perdita peccatis ¹⁴ adolescentiæ meæ, et egi poenitentiam coram te quia servasti mihi tempus conversionis, quæ considerans peccata mea compuncta sum, et te inspirante egi poenitentiam coram te. Læta jam inde tibi nunc et semper innumeras gratias refero, quia ut invenirem te, tu prius quæstisti me; ut redirem ad te, tu compulisti; ut verberarer, ¹⁵ tu sicut ¹⁶ pius Pater respexisti; ut confiterer, tu es operatus; ut me recognoscens plangerem, tu dedisti mihi. Pone, Domine, lacrymas meas in conspectu tuo (Psal. LV, 9), et perveniat ad te in cœlum deprecatio mea. Adesto, precor, et subveni, atque in manibus tuis commendatam tibi me ipsam suscipe, liberans me de ore sævissimi draconis, et de manu atrocissimi inferni. Cum acceperis me, et auferes de medio umbræ mortis, imo deduces in semitam lucis, in clarissimam regionem viventium. Colloca me in caulis tutissimis gregum tuorum, quia tu es pastor bonus, qui requiris et reducis perditam ¹⁷ ovem, tueris et salvas inventam: sanas et foves languidam. Et tu es misericors Dominus, qui sperantes in te non confundis, requirentes te non derelinquis; revertentes ad te non respicis, sed exultando et laudando suscipis, atque in æterna beatitudine una cum sanctis et electis tuis æternaliter regnare concedis: quia est tibi cum æterno Patre et Spiritu sancto una deitas, gloria, virtus, ¹⁸ imperium et potestas in sæcula sæculorum. Amen.

VARIANTES LECTIONES

¹ Ven. addit, sine despectione æqualib. ² Ed. et Ven. add., principibus et potentibus Christianis in nullo resistere, sed in omnib. obtemperare. ³ Ven. et Ed., paternum affectum monstrare. ⁴ Hic quoque add., amicum velut animam meam diligere, proximum sicut memetipsum amare. ⁵ Ven. sic: non rependere injurias, sed cito obl. offensionum mearum et ignoscere. ⁶ Sic Ven., at Bened., erogare: propter q. r. m. retinere esurientem, et deinde reficere. ⁷ Ven., incarcerationum. ⁸ Ven., sustentare. ⁹ Ven., pejorem. ¹⁰ Ven., habito. ¹¹ Ven. sic: salvator bone redemptor, h. v. q. hucusque supplic. d. sum hæc deprecor, quæ pretiosissimo, etc. ¹² Bened., et delectet. ¹³ Ven., quia redemisti me, in æter. misericordia tua. ¹⁴ Bened. notant in marg.: interponunt Editi et ms. Victo., et surrexi a mortuis, quoniam segregasti me a peccatis adol. ¹⁵ Bened. in marg. sic monent: ita mss.; ut editi, ut vereretur; certe lectio editi. est consonantior cum sequentibus. ¹⁶ Ven. ad. pastor et pa. ¹⁷ Sic Ven.; at Bened. sic: reducis perditam, l. et sal. inventa: s. et f. languentia; omittunt enim ovem. ¹⁸ Ven., et imperium.

gerrima, velox ad mortem, ad vitam difficilis; cui exosa sunt opera lucis, et tenebrarum ^a amantissima; quia cadere diligit, surgere negligit; amara est illi salus, et dulcis perditio; de malo semper corruens in deterius, et de pejori in pessimiora ^b defluens; inquieta et impatiens, flammis gehennæ animam circumdans; injiciens ^c se inter germina cupiditatis et avaritiæ, vanitatis et arrogantiae, iræ et impatientiae, cæterarumque nequitiarum; ^d ad superflua et inhonesta se deprimit, abstrahens se a cœlestibus, et delectans in terrenis; relinquit veritatem, festinat haurire vanitatem, et verba mendacii. Et quid plura? Sicut tineæ ^e lanam devorat, et sicut ignis ligna, fenum, et stipulam consumit: ita caro rebellis et delicata animam consumit et concremat. Quid tu ad hæc anima, quid tu ad hæc respondes? Dicam, inquit, Redemptori meo, antequam carne exuar, quid ad hæc respondeam, et ad quod bonum corpus, quod inhabito incitare voluissem.

CAPUT LXVI.

Oratio animæ ad Deum adversus mala carnis.

Non sit in me, obsecro, Domine, concupiscentia libidinis, sed amor pulcherrimæ castitatis. Sim ad malum audiendum tarda, ad verbum tuum festina, ad perficiendum ^a accelerans. Sim in tuo timore sollicita, in amore perfecta, in fide constans, in spe nullatenus dubitans. Dilectione proximi ferveam, odii ardore non urar, nec invidiæ livore tabescam. Sanctum semper opus in me spira ut cogitem, compelle ut faciam. Suade me ^b ut diligam te, confirma me ut teneam te, custodi me ne perdam te. Non ingrediatur nec requiescat in domicilio meo, ubi tua debet esse mansio, pes superbiæ, nec gula ^c concupiscentia, fornicatio nec avaritia, invidia nec ira, tristitia nec vana gloria. Sed profundam humilitatem posco a te, qui dixisti: *Super quem requiescam nisi super humilem et quietum, et cætera* ^d (Isa. LXVI, 2)? Da mihi profundam humilitatem, qua curvetur altitudo carnis, ^e superbia quæ me suffocat. Da men-

suratam abstinenciam, qua superflua ventris refrenetur edacitas, quæ me perimit. Da castitatem cordis, quæ me impollutam reddat. Da munditiam spiritus, quia immunda carnis luxuria me demergit. Da manus ^a largifluas ad erogandum eleemosynas, quo tenax avaritia respuatur. Da dilectionis amorem, quo zelus extinguatur invidiæ. Concede tolerantia patientiam, per quam ira crudelis bestia superata deficiat. Tribue æterni gaudii spem, qua tristitiæ amaritudo demulceatur. Fac intrinsecus mentem de bono opere gloriari in te, ut vanæ gloriæ foras ex me non procedat jactantia. Dona etiam mihi in omnibus tenere justitiam, magnanimitatem, temperantiam; et fac me ^b cum simplicitate esse prudentem, ut et beatam vitam sinceriter agam, et malum prudenter fugiam ^c; atque fraudulentam et deceptoriam astutiam diaboli intelligere valeam, ne me per speciem boni fallat ^d; et discernere rationabiliter valeam, et prævidere quid boni agam, vel quid mali refugiam. Fac me post hæc mitem, benevolam, pacificam, mansuetam, sine simulatione esse, omnibus bonis concordem, in vigiliis, in jejuniis, in orationibus constanter strenuam. Da etiam in mansuetudine moderatum sermonem ^e, adipisci silentium, ut loquar quod decet, taceam quod loqui non oportet, vel quidquid ex virtutum fructu conferre dignaberis. Da sine aliquo errore immaculatam tibi servare fidem, et juxta fidem signa ^a esse opera mea, ut fidem rectam opere pravo non polluam; et te quem credendo confiteor, male vivendo non denegem; et te quem strenua fide sequor actu, negligentia ^b operibus non offendam. Fac me in sancto conversantem ^c proposito, sequi justitiam, diligere misericordiam, amare veritatem, refutare mendacium, falsum nihil meditari vel loqui ^d; te indesinenter timere, te amare, te diligere, tua præcepta servare, pacem cum omnibus sine dolo retinere, ^e discordes sine simulatione ad concordiam provocare, charitatem cunctis insimulatam offerre, nullum scandalizare, nulli me

ARIANTES LECTIONES.

^a Bened. in marg., inter se. Bened. in marg.: ita mss. fort. legen., superflua et inhonesta, vel ut in mss. Theod. a secunda manu, ad superflua et inh.; nos hanc seligimus lect. quia minus abstrusa visa est. Ven. sic, nequitiarum superflua: inhonestis se dep. ^b Bened. in marg.: ms. Colb., alacra. ^c In Ven. deest me. ^d Ven. sic: nec gula, nec concupiscentia, nec for., nec inv., nec ira, nec trist., nec. ^e In Ven. deest et cætera. ^f Ven., carnis superbiæ. ^g Bened., da velle largifluas. ^h Ita Ven.; at Bened. sic: fac mecum simplicitatem esse prudentem. ⁱ Bened., refugiam. ^j Hic add. editi: et ne ab aliquo decipiar, nec aliquem decipiam. Ven. hæc inter unc. []. ^k Ven. duas lect. hic habet in corp. sic: Da etiam mihi in mansuetudine moderati sermonis adipisci silentium. Altera in marg.: Da etiam in mans. non simulatum, sed moderatum sermonem, ut. ^l Bened. in marg.: ms. Colb., dignam. ^m Ven. sic: sequor, actu. et negligentia. ⁿ Ven., convemari. ^o Ven. add., Fac me te indesinenter. ^p Editi et Ven. inter ans. (subditos non opprimere; me præ omnibus peccatorem inspicere).

NOTÆ.

^a Tenebrarum amantissima, hoc quoque vocabulum inusitatum habet significationem; est enim idem ac si diceret Paulinus charissima. Nisi forte subintelligas ipsam carnem esse tenebrarum amantissimam, sicut odit opera lucis.

^b In pessimiora defluens, pro in pejora; verum quandoque et superlativa more comparativorum effertur. Dixit Seneca, epist. 108: « Ita tamen ut quorum abstinenciam interrupti, modo servem; et quidam continentia proximiorum. » Propiorem erat dicendum, sed superlativum, quod est proximus,

D ad instar comparativi protulit.

^c Sicut tineæ... sicut ignis, etc. Job xiii, 28: *Consumendus sum quasi vestimentum, quod comeditur a tineæ.* In quem locum sanctus Gregorius, lib. Moral. xi, c. 25: « More tineæ carnem tentatio quasi vestem, de qua exiit, consumit. » De igne idem Job xxxi, 12: *Ignis est usque ad perditionem devorans, et omnia eradicans genimina.* Ubi sanctus Gregorius, lib. Moral. xxxi, c. 9: « Si animæ perverso ordine caro dominatur, igne luxuriæ omnia bene prolata concremantur. »

preferre, sed omnibus inferiore judicare, reverentiam et timorem non propter timorem potentum, sed ob Altissimum exhibere; senioribus obedientiam, et charitatem ¹ æqualibus offerre ²: gratiam opportune dilectionis junioribus ostendere ³; fraterna onera sive pericula æquanimiter sustinere ⁴; cunctis simul prodesse, non obesse; nulli nocere, nulli adversari, nullum calumniari, nulli offendiculum ponere, nullum judicare, nulli detrudere, nulli injuriosam esse, nullius carpere vitam, nullius explorare semitam, sed de me ipsa tantum esse sollicitam, malum pro malo nequaquam rependere; injuriarum meorum nec memorem esse ullatenus nec vindicem, sed in omni bonitate superare malitiam; maledicenti benedictionem parare; inimicum et amicum **64** diligere; convicia et contumelias irascentium sustinere, non rependere ⁵, injurias cito oblivisci, offensori meo ignoscere, ad veniam concedendam semper paratam esse: aliena non concupiscere, nec occasione qualibet auferre: mea vero non habentibus misericorditer erogare. Advenam ⁶ et peregrinum propter te, qui redemisti me, retinere, esurientem reficere, sitientem potare, hospitem colligere, nudum operire, visitare languidum, requirere ⁷ carceratum, consolari tristem, afflicto et lugenti compati, non habenti præbere necessaria, victum et vestitum dividere cum egeno, amplecti indigenam, fovere domesticum, amare peregrinum, redimere captivum, suscipere ⁸ advenam, tueri pupillum et orphanum, suffragari viduæ, subvenire oppresso, præstare auxilium desolato, *dirumpere colligationes impietatis* (Isa. LVIII, 6); vel quæcumque præceptorum tuorum documenta declarant, diligenter credere et audire, ardeat investigare, prudenter scire, festinanter exercere, desideranter implere, et coram te humilem semper existere: ut surgam, non dejiciar; erigar, non subruar; ascendam, non descendam: quia caro, cum qua inhabito, semper perducere me vult ad peccatum, mecum vult coronari, sed non mecum decertare. Nullum pessimorem ⁹ patior hostem, quam corpus meum in quo inhabito ¹⁰. Est enim quasi leo subversor in domo mea (Eccli. IV, 35), undique me pestifero morsu dilacerando con-

sumens. Ideo longa trahens suspiria, clamitando dicam: *Infelix ego homo. quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei.* Per quem? *Per Jesum Christum Dominum nostrum* (Rom. VII, 24, 25). Hæc velim, o Jesu Salvator ¹¹ bone, redemptor optime, hæc velim, quæ hucusque nunc supplicando deprecata sum; hæc et hæc deprecor; quia pretiosissimo sanguine tuo redempta sum, ut propter carnis corruptionem non peream in æternum, non veniam in mortem secundam, neque in terram oblivionis. Hæc vox mea in auribus misericordiae tuæ sonet, ut tuam, non carnis faciam voluntatem: et omnis mens mea te meditetur, in te ¹² delectetur, te sequatur, te confiteatur, quia redimendo ¹³ me in æternum misericordia tua est, et in tua misericordia revixi perdita peccatis ¹⁴ adolescentiæ meæ, et egi poenitentiam coram te quia servasti mihi tempus conversionis, quæ considerans peccata mea compuncta sum, et te inspirante egi poenitentiam coram te. Læta jam inde tibi nunc et semper innumeras gratias refero, quia ut invenirem te, tu prius quæstisti me; ut redirem ad te, tu compulsisti; ut verberarer, ¹⁵ tu sicut ¹⁶ pius Pater respexisti; ut confiterer, tu es operatus; ut me recognoscens plangerem, tu dedisti mihi. Pone, Domine, lacrymas meas in conspectu tuo (Psal. LV, 9), et perveniat ad te in celum deprecatio mea. Adesto, precor, et subveni, atque in manibus tuis commendatam tibi me ipsam suscipe, liberans me de ore sævissimi draconis, et de manu atrocissimi inferni. Cum acceperis me, et auferes de medio umbræ mortis, imo deduces in semitam lucis, in clarissimam regionem viventium. Colloca me in caulis tutissimis gregum tuorum, quia tu es pastor bonus, qui requiris et reducis perditam ¹⁷ ovem, tueris et salvas inventam: sanas et foves languidam. Et tu es misericors Dominus, qui sperantes in te non confundis, requirentes te non derelinquis; revertentes ad te non respicis, sed exultando et laudando suscipis, atque in æterna beatitudine una cum sanctis et electis tuis æternaliter regnare concedis: quia est tibi cum æterno Patre et Spiritu sancto una deitas, gloria, virtus, ¹⁸ imperium et potestas in sæcula sæculorum. Amen.

VARIANTES LECTIONES

¹ Ven. addit, sine despectione æqualib. ² Ed. et Ven. add., principibus et potentibus Christianis in nullo resistere, sed in omnib. obtemperare. ³ Ven. et Ed., paternum affectum monstrare. ⁴ Hic quoque add., amicum velut animam meam diligere, proximi sicut memetipsum amare. ⁵ Ven. sic: non rependere injurias, sed cito obl. offensionum mearum et ignoscere. ⁶ Sic Ven., at Bened., erogare: propter q. r. m. retinere esurientem, et deinde reficere. ⁷ Ven., incarcerationum. ⁸ Ven., sustentare. ⁹ Ven., pejorem. ¹⁰ Ven., habito. ¹¹ Ven. sic: salvator, bone redemptor, h. v. q. hucusque supplic. d. sum hæc deprecor, quæ pretiosissimo, etc. ¹² Bened., et delectet. ¹³ Ven., quia redemisti me, in æter. misericordia tua. ¹⁴ Bened. notant in marg.: interponunt Editi et ms. Victo., et surrexi a mortuis; quoniam segregasti me a peccatis adol. ¹⁵ Bened. in marg. sic monent: ita mss.; ut editi, ut vererem; certe lectio editi. est consonantior cum sequentib. ¹⁶ Ven. ad. pastor et pa. ¹⁷ Sic Ven.; at Bened. sic: reducis perditam, t. et sal. inventa: s. et f. languentia; omittunt enim ovem. ¹⁸ Ven., et imperium.